

Exit-työ Suomessa

Tietoa ja tukea väkivaltaisesta
ekstremismistä irtautumiseen

**Diakonissa-
laitos**

SISÄISEN TURVALLISUUDEN RAHASTO
– POLIISIYHTEISTYÖ, RIKOLLISUUDEN
EHKÄISEMINEN JA TORJUMINEN SEKÄ
KRIISINHALLINTA
Euroopan unionin tuella

**Diakonissa-
laitos**

SISÄISEN TURVALLISUUDEN RAHASTO
– POLIISIYHTEISTYÖ, RIKOLLISUUDEN
EHKÄISEMINEN JA TORJUMINEN SEKÄ
KRIISINHALLINTA
Euroopan unionin tuella

ISBN 978-952-9854-42-4

© Diakonissalaitos 2021

Toimittanut:

Matti Cantell
Lotta Carlsson
Onni Sarvela
Aino Bain
Oussama Yousfi

Editointi & taitto:

Viestintätoimisto Drum

Sisältö

1	Lukijalle 5	3	Väkivaltainen radikalisoituminen ja väkivaltaisesta ekstremismistä irtautuminen 28	5	Exit-työn aloittaminen 42
	Yleistä Exit-toimintamallista 7		Väkivaltainen radikalisoituminen 29		Exit-toiminnan tarpeessa? Tavoittaminen ja ohjautuminen Exit-palveluun 44
	Alkusanat 11		Väkivaltaisen radikalisoitumisen taustatekijät 30		Alkukartoitus: onko henkilöllä tarvetta Exit-toimintaan osallistumiseen? 46
	Exit-työn tarve ja tilanne 14		Muita näkökulmia väkivaltaisen radikalisoitumisen taustatekijöihin . . . 32		Tiivistelmä 49
	Exit-toimintamalli 16		Irtautuminen väkivaltaisesta ekstremismistä 33		Pohdintatehtävät 49
	Exit-työssä on mukana monia tahoja . . 16	4	Tiivistelmä 35	6	Exit-työn prosessi, periaatteet ja työmenetelmät 50
	Tiivistelmä 17		Pohdintatehtävät 35		Exit-työn lähestymistapa, periaatteet, työote sekä työmenetelmät 52
	Pohdintatehtävät 17		Väkivaltaisen radikalisoitumisen suhde mielen hyvinvointiin ja terveyteen . . . 36		Exit-työote 53
2	Väkivaltainen ekstremismi ilmiönä . . . 19		Mielen hyvinvointi on perusta sekä lisääntyvän tutkimuksen kohde 37		Ydintyö 53
	Väkivaltainen ekstremismi 20		Mielenterveys vaikuttaa Exit-työhön . . 38		Tukeva työ 54
	Ekstremistinen orientaatio 21		Exit-työ ei tuomitse ja rakentaa luottamusta 39		Exit-työntekijän ja irtautujan toimiva vuorovaikutussuhde 56
	Väkivaltaisen ekstremisimin eri aatemaailmat 22		Psyykinen traumatisoituminen 39		Exit-työn menetelmät 57
	Uskonnolla perusteltu väkivaltainen ekstremismi 22		Tiivistelmä 40		Exit-työtä moniammatillisessa palveluverkostossa 59
	Poliittisella aatemaailmalla perusteltu väkivaltainen ekstremismi 25		Pohdintatehtävät 41		Tiivistelmä 62
	Väkivaltaiset radikaalit vaihtoehtoliikkeet 26				Pohdintatehtävät 62
	Tiivistelmä 27				

7

Exit-työn käytäntöjä 63

Kohtaamalla, kuuntelemalla ja kysymällä:
asiakastyön kulkuja ja polkuja 64

Jos jokin menee pieleen – kuinka toimia
uhkaavissa tilanteissa 66

Asiakasesimerkit konkretisoivat
irtautumisprosessia 67

Pohdintatehtävät 67

Pohdintatehtävät 68

Minkälaiset puitteet tarvitaan Exit-
toiminnan onnistumiseksi? 69

Vaitiolo- ja ilmoitusvelvollisuus 73

Tiivistelmä 75

Pohdintatehtävät 75

Jälkisanat 76

Exit-toiminnan tulevaisuuden
näkymiä 77

Lisälukemista 78

Kirjallisuusluettelo 79

Kiitokset 80

Sanasto 82

Lukijalle

Oikea-aikainen ja oikeanlainen tuki voivat edesauttaa ja nopeuttaa väkivaltaisesta ekstremismistä irtautumista.

Vaikka väkivaltaisesti radikalisoituneita ihmisiä on eri yhteiskunnissa suhteellisen vähän, heidän muodostamansa uhka turvallisuuden tunteelle sekä yhteiskuntarauhalle voi olla huomattava. Siksi ilmiö vaatii huomiota myös Suomessa. Suomi on osa laajempaa kansainvälistä kokonaisuutta, jossa kaukaiset asiat voivat vaikuttaa paikallisesti. Myös ideat, ajatukset ja esikuvat toisella puolella maapalloa voivat inspiroida toimintaan.

On tärkeää, että Suomessa työskennellään väkivaltaisen radikalisoitumisen ehkäisemiseksi ja Exit-toiminnan kehittämiseksi. Yleisen yhteiskunnallisen ilmapiirin vuoksi on merkittävää, että ihmisille välittyy tieto siitä, että järjestöt ja viranomaiset työskentelevät aktiivisesti väkivaltaisen radikalisoitumisen ehkäisemiseksi.

Tutkimustieto, kansainväliset kokemukset ja aiemmat Exit-työn kokemukset Suomessa osoittavat, että oikea-aikainen ja oikeanlainen tuki voivat edesauttaa ja nopeuttaa väkivaltaisesta ekstremismistä irtautumista. Tarjolla oleva lähestyttävä ja uskottava Exit-toiminta voi tarjota lisäpontta irtautumista suunnittelevalle henkilölle sekä tarjota tukea myös aihetta kohtaaville ihmisille, niin läheisille kuin ammattilaisillekin.

Toisinaan irtautuminen voi viivästyä ja väkivaltaisen radikalisoitumisen tila ja toimintaan osallistuminen pitkiä, koska vaihtoehtoja ei tunnu olevan eikä ulospääsyä ole näkyvässä. Exit-työ voi tarjota tällaisen ulospääsyn.

Tähän oppaaseen on otettu mukaan erilaisia malleja tai teorioita, jotka kuvaavat väkivaltaiseen ekstremismiin ja väkivaltaiseen radikalisoitumiseen liittyviä asioita tietystä näkökulmasta. Ne painottavat monimutkaisia ilmiöitä usein yksinkertaistaen, mutta tarjoavat hahmottamisen apuvälineitä epätäydellisinä malleinakin. Ne eivät välttämättä kykene tunnistamaan tyhjentävästi väkivaltaisen radikalisoitumisen monenkirjavuutta tai erilaisia yksilöllisiä radikalisoitumisen tai irtautumisen polkuja. Silti niiden avulla on mahdollista yrittää hahmottaa erilaisia kehityskulkuja ja ilmiöitä.

Tämä teos kuvaa irtautumisen prosessia ja tukemista järjestöpohjaisen Exit-toiminnan ja pääosin yksilön muutosprosessin kannalta. Se perustuu Diakonissalaitoksen toteuttaman toiminnan sekä kansainvälisten ja kansallisten käytäntöjen kokemuksiin. Tässä kuvataan järjestöpohjaisen irtautumisen toimintatapoja, ja sen taustalla olevia periaatteita sekä käsityksiä itse ilmiöstä ja sen hahmottamisesta.

Teos kuvaa Exit-työn taustalla olevia käsityksiä väkivaltaisen radikalisoitumisen ja irtautumisen taustalla sekä työskentelyn periaatteita ja käytäntöjä. Se perustuu kokemukseen, kokeiluihin, pohdintoihin ja kansainvälisten ja kansallisten kollegoiden kanssa käytyihin keskusteluihin sekä tutkimustietoon. Kyse ei ole lopullisesta tai täydellisestä menetelmäoppaasta itsessään, vaan pikemminkin kokemuksen ja tutkimuksen kautta kehittyvän toimintamallin kuvauksesta. Teos itsessään ei varmastikaan kykene varustamaan ketään Exit-työntekijäksi tai tarjoamaan yksiselitteistä ohjausta siihen, kuinka työtä eri tilanteissa ja erilaisten ihmisten kanssa tulisi tehdä. Toivottavasti se kuitenkin pystyy kuvaamaan järjestöpohjaisen Exit-toiminnan käytäntöjä ja taustoja.

Teoksen kommentointiin on osallistunut laaja joukko asiantuntijoita, joita haluamme lämpimästi kiittää.

Teos on tuotettu osana Euroopan sisäasioiden rahaston rahoittamaa Exit 2020 -hanketta.

- Diakonissalaitoksen Exit-tiimi

Yleistä Exit-toimintamallista

Yleistä Exit-toimintamallista

Kenelle Exit-toiminta on tarkoitettu?

- Henkilölle, joka **on kuulunut tai kuuluu väkivaltaiseen ääriliikkeeseen**, ja haluaa tukea siitä irtautumiseen.
- Henkilölle, joka on **huolissaan väkivaltaisesta ajatusmaailmastaan ja/tai hankalasta elämäntilanteestaan**, joka voi johtaa ekstremistiseen toimintaan.
- Henkilölle, jonka väkivaltaisesta ääriajattelusta tai osallistumisesta ekstremistiseen toimintaan **lähipiiri tai viranomaiset ovat huolissaan**.
- **Huolta herättävän henkilön läheisille**, hänen kanssaan **työskenteleville** tai muille **asiantuntijoille**.

Mistä tai kuinka asiakkaat ohjautuvat Exit-työhön?

- yksilön oma yhteydenotto / asiakas itse
- poliisi
- sosiaali- ja terveydenhuolto
- perhe, läheiset, ystävät
- oppilaitos
- rikosseuraamuslaitos
- järjestöt
- uskonnolliset yhteisöt.

Väkivaltaisen ekstremismin eri aatemaailmat

Väkivaltainen ekstremismi ei liity mihinkään tiettyyn aatemaailmaan tai uskontoon. Päinvastoin väkivaltaista ekstremismia voi esiintyä useissa erilaisissa aatemaailmoissa ja uskonnoissa.

Mikä Exit-toimintamalli on?

- Puolueetonta, luottamuksellista, vapaaehtoista ja maksutonta järjestöpohjaista tukea yksilön pyrkiessä väkivallattomaan ja rikoksettomaan, tavoittelemisen arvoiseen elämäntapaan.
- Sisältää tukea sekä käytännön asioiden järjestämiseksi että ajattelun ja toiminnan muutokseen.
- Toiminnassa noudatetaan vallitsevaa lainsäädäntöä.

Se ei ole:

- rikoksentekijöiden suojelua
- tiedustelukanava viranomaisille.

Exit-työn periaatteet

- Exit-työ on asiakaslähtöistä ja tarveperusteista
- Exit-työ ja sen tarjoama tuki on ilmaista
- Exit-työn tarjoama tuki on omaehtoista
- Exit-työ on läpinäkyvää
- Exit-työ on puolueetonta ja luottamuksellista
- Exit-työ ei tuomitse.

Exit-työote

- myötätuntainen
- kunnioittava
- tarvetietoinen
- muutokseen uskova
- rinnalla kulkeva
- läsnäoleva.

Exit-työntekijän ja asiakkaan yhteistyö perustuu luottamukselliseen vuorovaikutukseen

Exit-työntekijän ja asiakkaan yhteistyösuhde koostuu kolmesta osasta:

1. Exit-työtä koskeva suostumus ja yhteinen sopimus
2. yhdessä hahmotettu Exit-työskentelyn tavoite
3. emotionaalinen side ja vuorovaikutussuhde.

Luotettava Exit-toimija on

- **tunnettu:** toiminta ja periaatteet ovat asiaa kohtaavien eri tahojen tiedossa
- **vastuullinen:** toimiva asiakkaan tarpeiden ja yhteiskunnan kokonaisturvallisuuden kannalta
- **ymmärrettävä:** Exit-toimija kykenee kuvaamaan selkeästi, mitä tarjoaa
- **ammattitaitoinen:** Exit-toiminnan osaava järjestötoimija
- **jatkuva ja pysyvä:** toimintaan ohjaavan ei tarvitse huolehtia, onko palvelu olemassa vai päättymässä
- **yhteistyökykyinen:** Exit-työtä toteutetaan yhteistyössä viranomaisten ja muiden toimijoiden kanssa.

Exit-toiminnan tavoitteet

Exit-toiminnan tavoitteena on vahvistaa yhteiskuntarauhaa, vähentää polarisaatiota sekä lisätä ihmisarvon kunnioitusta.

- Toiminta on taloudellisesti, ekologisesti, sosiaalisesti ja eettisesti kestävä.
- Tavoitteena on ihmisarvon ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen.
 - Ihmisarvon kunnioittamiseen kuuluvat perustarpeiden turvaaminen, inhimillisesti arvokkaan elämän mahdollistaminen ja itsemääräämisoikeuden vahvistaminen. Ihmisarvo kuuluu kaikille yhtäläisesti. Se on annettu, ihmisen ominaisuuksista riippumaton ja loukkaamaton arvo, jota ei tarvitse ansaita.

Työskentelytavat

- tarvekartoitus ja arviointi
- restoratiivinen lähestymistapa ja sovittelu
- motivoiva keskustelu
- ratkaisukeskeinen valmennus
- Exit-mentorointi
- neuvonta.

Onnistunut Exit-prosessi

Tavoitteena on (väkivallaton) hyvä elämä ja irtautuminen väkivaltaisista ekstremistisistä ryhmistä, toimintatavoista ja ajattelutavoista.

Onnistuneesti väkivaltaisesta ekstremismistä irtautunut henkilö on:

- irtautunut väkivaltaiseen ekstremismiin liittyvistä sosiaalisista verkostoista
- läpikäynyt transformatiivisen oppimisprosessin, johon sisältyy kriittinen itsereflektio
- läpikäynyt prosessin, jossa hän tunnistaa aikaisemmin vihollisina koettujen yhteisöjen ja yksilöiden ihmisarvon
- eheyttänyt olemassa olevia ja luonut uusia sosiaalisia suhteita ja verkostoja
- muodostanut minäkuvan, joka ei perustu väkivaltaiseen ekstremismiin.

Alkusanat

Väkivaltainen ekstremismi kaventaa ajattelua ja haastaa moninaisuuden, ihmisoikeudet ja ihmisarvon sekä mielipiteiden vapauden ja valinnanvapauden.

Exit-toiminnan tavoitteena on lisätä yleistä turvallisuuden tunnetta tukemalla sellaisia henkilöitä integroitumaan yhteiskuntaan, joilla on halu irtautua väkivaltaisesta aatemaailmasta. Tämän lisäksi pyritään herättelemään ja tarjoamaan tietoa irtautumista tukevasta Exit-työstä. Parhaimmillaan tieto ja tietämys Exit-toiminnasta voi osaltaan innostaa väkivaltaisesti radikalisoitunutta, mutta epäileväistä motivoitumaan irtautumiseen. Tässä oppaassa kuvataan sitä kokonaisuutta ja keinoja, joilla irtautumista väkivaltaisesta ekstremismistä ja väkivaltaisista ekstremistisistä ryhmistä voidaan tukea.

Yhteiskuntamme keskeisiä turvallisuushaasteita ovat eriarvoistumiskehitys, osattomuuden kokemukset ja heikentynyt turvallisuuden tunne. Turvallisuuteen ja turvattomuuteen vaikuttaa myös väkivaltainen ekstremismi. Väkivaltainen ekstremismi pyrkii muuttamaan yhteiskuntaa ja tarkoittaa sitä, että väkivaltaa käytetään, sillä uhataan, siihen kannustetaan tai se oikeutetaan aatemaailmalla. Vaikka kyse ei ole laajasta ilmiöstä, on se osa yhteiskuntamme todellisuutta. Siihen voi liittyä voimakkaita tunteita ja mielipiteitä, jotka voivat lisätä turvattomuuden tunnetta.

Väkivaltainen ekstremismi

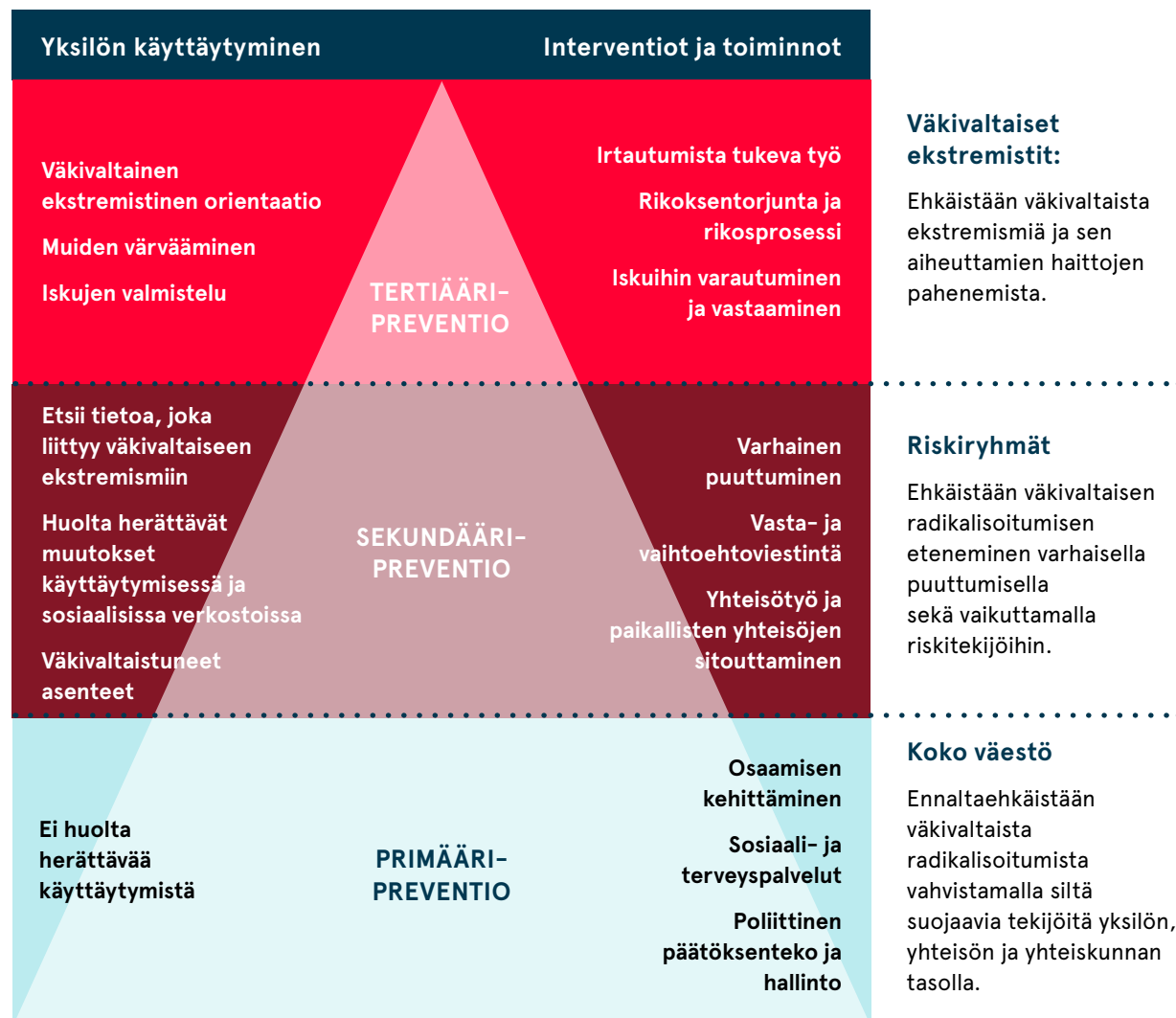
- on uhka turvallisuudelle, hyvinvoinnille, demokratialle sekä ihmisoikeuksille
- heikentää ihmisten turvallisuuden tunnetta ja luottamusta toisiinsa sekä yhteiskunnan toimivuuteen
- kiistää toisten ihmisarvon ja demokraattisen päätöksenteon.

Exit-toiminta hakee ratkaisuja tähän ilmiöön ja väkivaltaisesta toiminnasta ja aatemaailmasta irtautumiseen.

Tämä opas kuvaa Exit-toiminnan käytäntöjä ja toimijoita. Sen tarkoitus on luoda yleiskuva ilmiöstä ja keskittyä varsinaiseen Exit-työhön. Laajasti käsitettynä se tunnistaa myös ennaltaehkäisevän työn monet keinot.

Väkivaltaisen ekstremismin parissa tehtävää työtä voidaan kuvata jatkumoksi. Ensisijaista ja ennaltaehkäisevää työtä tekee laaja joukko ihmisiä. Pienempi joukko jatkaa kohdennetumpaa työtä huolta herättävien yksilöiden ja ilmiöiden kanssa. Irtautumista tukeva Exit-työ kohdistuu oheisen pyramidin (kuva 1) kahteen ylimpään osioon. Eri toimenpiteiden rajat eivät ole rajoiltaan selkeitä.

Väkivaltaisen ekstremismin ja radikalisoitumisen ennaltaehkäisyn ja toimenpiteiden pyramidimalli

Kuva 1:

Mukaiutu: Countering violent extremism, Connor & Flynn 2016. Väkivaltaisen ekstremismin ja radikalisaation parissa tehtävän työn voidaan käsittää koostuvan suuresta joukosta toimijoita – oikeastaan meistä kaikista. Siihen kuuluu osallisuutta ja perusoikeuksia edistävät yleiset ihmisten ja yhteiskunnan toimintaa edistävät toimet. Näitä ennaltaehkäiseviä toimia täydentävät kohdennetun työn muodot, joissa huomio kohdistuu pienempään kohderyhmään. Exit-tö sijoittuu kohdistetun ennaltaehkäisyn radikalisoitumisen vaarassa olevan henkilön parissa ja jo syvemmällä ekstremistiseen väkivaltaa oikeuttavan, edistävän tai sitä käyttävän henkilön kanssa työskentelyyn.

1

Exit-työn tarve ja tilanne

Väkivaltaista ekstremismiä koskevat käsitykset muokkaavat tapamme ymmärtää itse ilmiötä ja siihen liittyviä ratkaisuja.

Väkivaltainen ekstremismi ja radikalisoituminen koostuvat monista tekijöistä. Niitä voi ja kannattaa tarkastella niin yksilön, yhteisön kuin yhteiskunnankin näkökulmasta. Väkivaltainen radikalisoituminen näkyy ihmisen henkilökohtaisessa elämässä, ja se heijastuu yksilön läheisten ja lähiyhteisöjen, kuten perheen, sukulaisten, ystävien sekä muiden sosiaalisten ryhmien piirissä. Väkivaltaiseen ekstremismiin liittyy niin yhteiskunnan rakenteelliset tekijät kuin laajemmat globaalit kysymykset. Vastaavasti myös väkivaltaisen ekstremismin ilmentymät yksilö- ja yhteisötasolla muokkaavat yhteiskunnallisia vastauksia itse ilmiöön. Monipuolinen tarkastelu auttaa saamaan hyvän ymmärryksen ja lähestyy itse ilmiötä ja ihmistä kokonaisvaltaisesti. Työskentelyssä oleellista on pohjautua havaintoihin ja välttää liian pitkälle meneviä tulkintoja.

Nykyaikaa ja maailmaamme määrittävät suuri keskinäisriippuvuus ja asioiden kytkeytyminen kansainvälisesti. Ihmiset, tuotteet, palvelut, ideat ja ajatukset virtaavat sekä fyysisesti että virtuaalisesti yli rajojen. Tämä koskee myös väkivaltaista ekstremismiä sen eri muodoissa. Kansainväliset esikuvat, ajatukset sekä tapahtumat inspiroivat ja vaikuttavat paikallisesti.

Epävarmuudet ja yllätyksellisyys leimaavat myös nykymaailmaa. Vahvana trendinä ovat liberaalin demokratian haastaminen, perinteisten auktoriteettien kyseenalaistaminen sekä tukeutuminen vertaisiin. Myös salaliittoteoriat tuovat osalle ihmisistä selkeyttä useisiin tilanteisiin, ja valemediat sekä kaikukammiot tuottavat omia ääniä todellisuuden tulkintaan. Demokratian ja ihmisoikeuksien perustavanlaiset arvot vaativat myös jatkuvaa vaalimista. Väkivaltaisen ekstremismin aiheuttamien ilmiöiden torjunta, lieventäminen ja irtautumisen tukeminen tuovat tähän oman tärkeän lisänsä.

Exit-toimintamalli

Mikä on Exit-toimintamalli?

Exit-toiminnalla tarkoitetaan tukiprosessia, jolla liikkeen toiminnassa mukana olevaa tai siitä kiinnostunutta henkilöä tuetaan irtautumaan väkivallasta ja ääriliikkeistä sekä rakentamaan luottamusta toisiin ihmisiin, itseensä, yhteisöihin ja yhteiskuntaan. Tuen kohteena voi olla henkilö, joka on kuulunut esimerkiksi uskonnollisesti tai poliittisesti väkivaltaa ihannoiviin ja oikeuttaviin ryhmiin. Exit-tuki voi sisältää aatemaailmaan, ideologiaan tai uskonnon kysymyksiin liittyvää mentorointia sekä käytännön toimia, kuten tukea asunnon, työn tai opiskelupaikan järjestämisessä.

Väkivaltaista ekstremismistä tarkastellaan yleensä prosessina, johon liittyy asenteiden polarisoituminen ja radikalisoituminen. Tästä voi seurata liittyminen radikaaleihin ja väkivaltaisiin sosiaalisiin verkostoihin. Prosessin myötä henkilö voi omaksua ekstremistisen orientaation ja alkaa hyväksyä ja oikeuttaa väkivallan käyttämisen yhteiskunnallisen muutoksen aikaansaamiseksi. Tämä opas tarkastelee väkivaltaista radikalisoitumista ja väkivaltaisesta ekstremismistä irtautumista tästä prosessimaisesta näkökulmasta.

Radikalisoitumisen ehkäisyssä toimivat eri hallinnonalojen viranomaiset ja kolmas sektori yhdessä. Tässä joukossa on paljon osaamista, tietoa ja taitoa. Osittain haasteena on tietämyksen hajanaisuus. Muutostyössä auttavat pysyvät rakenteet, luottamus sekä riittävä tuki ja suunta mielekkäälle tulevaisuudelle ja väkivallattomalle elämäntavalle.

Kenelle Exit-toimintamalli on tarkoitettu?

- Henkilölle, joka on kuulunut tai kuuluu väkivaltaiseen ääriliikkeeseen, ja haluaa tukea siitä irtautumiseen.
- Henkilölle, joka on huolissaan väkivaltaisesta ajatusmaailmastaan ja/tai hankalasta elämäntilanteestaan, joka voi johtaa ekstremistiseen toimintaan.
- Henkilölle, jonka ekstremistisestä orientaatiosta tai osallistumisesta ekstremistiseen toimintaan lähipiiri tai viranomaiset ovat huolissaan.
- Huolta herättävän henkilön läheisille, hänen kanssaan työskenteleville tai muille asiantuntijoille.

Exit-työssä on mukana monia tahoja

Kansallinen ja kansainvälinen Exit-yhteistyö

Myös Suomessa on tarvetta valtakunnalliselle Exit-mallille väkivaltaista radikalisoitumista ihannoivista ryhmistä pois haluavien ihmisten irtautumisen tukemiseen ja syrjäytymisen sekä radikalisoitumisen ehkäisemiseen. Tällaisessa toiminnassa oleellista ja hieman haasteellista on eri toimijoiden, tietämyksen ja palvelujen yhdistäminen toimivaksi kokonaisuudeksi. Ihmisen muutos ja irtautuminen on asteittain tapahtuva prosessi, joka voi joskus olla hyvinkin pitkäkestoinen. Tällaisessa tilanteessa erilaisten toimintojen ja palveluiden pysyvyys on tärkeää.

Eurooppalaista yhteistyötä toteutetaan RAN-verkoston (Radicalisation Awareness Network) avulla. Tämä verkosto tuo yhteen päättäjiä, käytännön toimijoita sekä tutkijoita ja mahdollistaa verkostoitumista, tukee toimintamallien ja käytäntöjen vaihtoa sekä järjestää oppimista tukevia tapahtumia.

Tiivistelmä:

Väkivaltainen ekstremismi pyrkii muuttamaan yhteiskuntaa väkivallan keinoin. Tässä aatemaailmalla, uskonnolla tai ideologialla perusteltu ja oikeutettu väkivallan käyttö nähdään tarpeellisena ja hyväksyttävänä ajattelu- ja toimintatapana. Yhteiskunnan polarisaatio, vihapuhe, eriarvoistumiskehitys ja sosiaalinen media tuovat kaikki oman mausteensa tähän kokonaisuuteen.

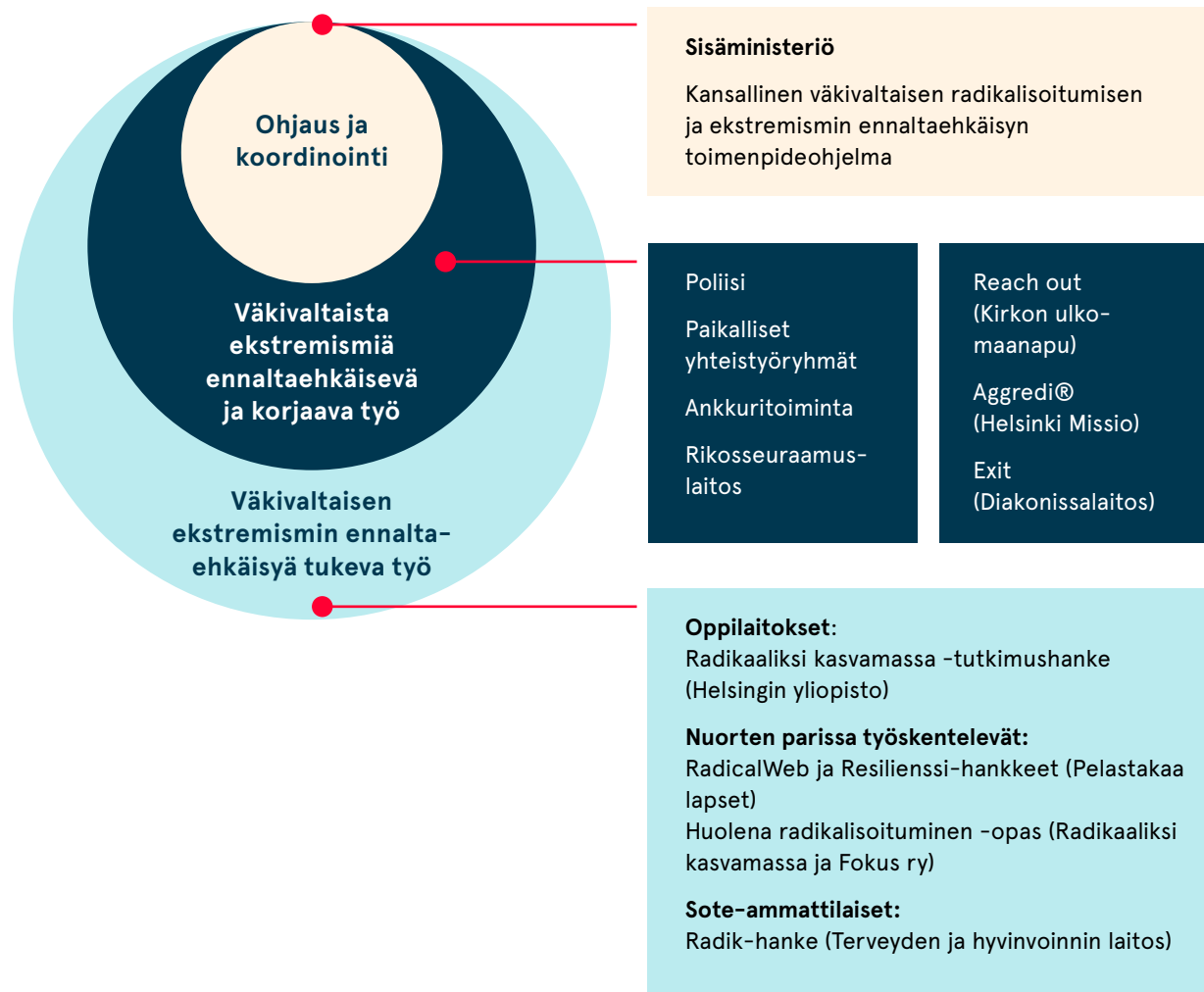
Väkivaltaista ekstremismiä ja radikalisoitumista ehkäistään laajalla yhteistyöllä. Suomessa on valmisteltu muun muassa kansallinen väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma laajassa yhteistyössä kansallisten ja paikallisten viranomaisten, järjestöjen, yhteisöjen ja tutkijoiden kanssa. Kansainvälisesti Radicalisation Awareness Network (RAN) Euroopan Komission perustama EU:n laajuinen verkosto kokoaa yhteen väkivaltaisen radikalisoitumisen parissa työskenteleviä tekijöitä.

Exit-toiminnan avulla tuetaan väkivaltaisesti radikalisoituneita henkilöitä irtautumaan väkivallan käytöstä ja väkivaltaisesta aatemaailmasta.

Pohdintatehtävät

- Mihin oma työsi, tehtäväsi tai kiinnostuksesi asettuvat suhteessa väkivaltaista ekstremismiä ennaltaehkäisevän ja korjaavan työn jatkumolle (katso pyramidimalli)?
- Mitä ajattelet väitteestä, että ihmisoikeuksia tulee puolustaa aktiivisesti? Minkälaisena näet oman roolisi tässä?
- Miten väkivaltaiseen puheeseen ja asenteiden kannattamiseen tulee suhtautua?

Verkosto: väkivaltaisen ekstremismin ja radikalisoitumisen ennaltaehkäisevä ja korjaava työ Suomessa

Kuva 2:

Väkivaltaisen ekstremismin ja radikalisoitumisen parissa tehtävä työkenttä on muuttuva ja kehittyvä. Toimijoiden palveluita sävyttää hankemuotoinen toiminta.

2

Väkivaltainen ekstremismi ilmiönä

Väkivaltainen ekstremismi

Puhekielessä ja tutkimuksessa väkivaltaiseen radikalisoitumiseen ja väkivaltaiseen ekstremismiin liittyvät termit ja käsitteet usein sekoittuvat. Toisinaan niitä käytetään toistensa synonyymeinä. Tämän luvun tavoitteena on avata ja selkeyttää väkivaltaiseen ekstremismiin liittyviä käsitteitä sekä avata väkivaltaista ekstremismia. On tärkeää ymmärtää, että kaikki radikaali ajattelu tai ääriajattelu eivät aina johda väkivallan hyväksyntään tai sen käyttöön.

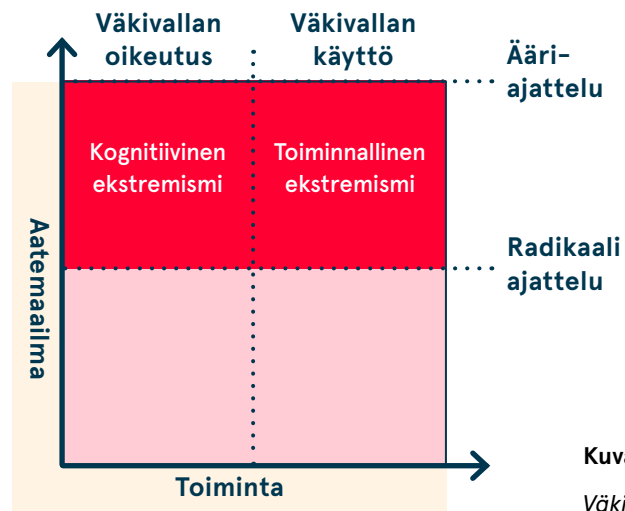
Väkivaltaisesta ekstremismistä voidaan erottaa kaksi erillistä ulottuvuutta, kognitiivinen ulottuvuus (ajattelu) ja toiminnallinen ulottuvuus (väkivalta). Väkivaltainen ekstremismi voi ilmetä kognitiivisena väkivaltaisena ekstremisminä, jolloin henkilö itse ei käytä aatemaailmaan perustuvaa väkivaltaa, mutta kokee sen oikeutetuksi, hyväksyy sen ja kannustaa siihen. Se voi myös ilmetä toiminnallisena väkivaltaisena ekstremisminä, jolloin henkilö myös osallistuu väkivallan käyttöön.

Väkivaltaiset ekstremistiset ryhmät

Väkivaltainen ekstremismi ei liity mihinkään tiettyyn aatemaailmaan tai uskontoon. Päinvastoin väkivaltaista ekstremismia voi esiintyä eri aatemaailmoissa ja uskonnoissa. Väkivaltaisten ekstremististen ryhmien koko, toimintamuodot ja toiminnan järjestäytyneisyys kuitenkin vaihtelevat paljon eri ryhmien välillä. J. M. Berger pyrkii kirjassaan *Ekstremismi* määrittelemään väkivaltaisen ekstremistisen ryhmän käsitettä. Hän esittää, että vaikka määrittely on haastavaa ilmiön moninaisuuden sekä monimerkityksellisyyden johdosta, väkivaltaisilla ekstremistisillä ryhmillä voidaan havaita joitakin yhteisiä piirteitä, jotka auttavat luomaan yleistason kuvauksen väkivaltaisista ekstremistisistä ryhmistä. Näitä piirteitä voidaan kutsua ekstremistiseksi orientaatioksi.

Ekstremistinen orientaatio tarkoittaa ekstremistisille aatemaailmoille tyypillisiä yhteisiä piirteitä, joita ovat me vastaan ne -ajattelu sekä väkivaltaa perustelevat ja oikeuttavat narratiivit.

Väkivaltainen ekstremismi tarkoittaa sitä, että väkivaltaa käytetään, sillä uhataan, siihen kannustetaan tai se oikeutetaan aatemaailmalla perustellen.

Kuva 3:

Väkivaltainen ekstremismi

Ekstremistinen orientaatio

Ekstremistinen orientaatio tarkoittaa ekstremistisille aatemaailmoille tyypillisiä yhteisiä piirteitä. Näitä piirteitä ovat me vastaan ne -ajattelu sekä väkivaltaiset ekstremistiset narratiivit, joilla perustellaan väkivallan käytön oikeutus sekä väkivallan käytön välttämättömyys.

Me vastaan ne

Jokainen ihminen kuuluu useisiin erilaisiin ryhmiin. Näiden ryhmäjäsenyyksien perusteella hän jaottelee ihmisiä meihin (sisäpiiri) ja niihin (ulkopiiri). Sisäryhmä voi tarvittaessa jakaantua pienemmiksi ryhmiksi ja vastaavasti määriteltyjä ulkoryhmiä voi olla useita. Me ja ne -ajattelu on itsessään neutraalia, ja se kuuluu normaaliin ihmisten väliseen ajatteluun ja toimintaan.

Jaottelu muodostuu ongelmalliseksi vasta kun se vahvistuu liiallisesti ja kun ryhmät asetetaan vastakkain niiden oletettujen ominaisuuksien perusteella. Tämä vastakkainasettelu voi johtaa kokemukseen, että ryhmän tulevaisuus on uhattuna ja sen turvaaminen vaatii toimia. Kun ryhmän käyttämät toimet sisältävät väkivaltaa, on kysymys väkivaltaisesta ekstremismistä.

Väkivaltaiset ekstremistiset ryhmät rakentuvat tietyn ryhmäsidoksen varaan, joka on ryhmän jäsenelle merkityksellinen. Ne myös tyypillisesti asettavat oman sisäryhmänsä muiden ryhmien yläpuolelle, esimerkiksi "valittujen" asemaan.

Väkivaltaiset ekstremistiset ryhmät pyrkivät poistamaan kaiken tulkinnanvaraisuuden ja määrittelemään erittäin tarkasti:

- Kuka voi olla osa sisäryhmää ja millä perusteilla (sisäryhmäläiset sekä mahdolliset rekrytoitavat)?
- Mikä oikeuttaa sisäryhmän toiminnan (mikä on heihin kohdistuva uhka)?
- Mitä ovat ulkoryhmät sekä millä perusteella jako tapahtuu?
- Miksi ulkoryhmällä ei ole samaa oikeutusta kuin sisäryhmällä?
- Millaista on sisäryhmän ja ulkoryhmien välinen vuorovaikutus?

Jokaisen ryhmän jäsenen tulee tehdä tietoinen valinta olla osa ryhmää. Itsekategorisointi on prosessi, jossa henkilö luokittelee itsensä osaksi sisäryhmää ja samalla hyväksyy määritellyt ulkoryhmät. Itsekategorisointiteorian kehittäjä John Turnerin mukaan itsensä luokitteluun liittyy seuraava oman minän määrittely, hahmottaminen ja arvioiminen sisäryhmäprototyypin mukaan sekä myös tämän prototyypin mukainen käyttäytyminen. Sisäryhmän jäsenet kokevat ryhmän jäsenten olevan keskenään yhdenmukaisempia kuin he todellisuudessa ovat. Tällainen koettu yhdenmukaisuus yhdistetään ryhmän haluun ylläpitää ryhmälle tunnusomaista luonnetta.

Väkivaltaisten ekstremististen ryhmien ryhmäsidoksella voi olla esimerkiksi:

- etnisuus
- kansallisuus (nationalismi)
- uskonto
- poliittinen vakaumus
- sukupuoli.

Väkivaltaisen ekstremistisen ryhmän jaottelu voi myös olla yhdistelmä eri sosiaalisia identiteettejä, kuten esimerkiksi hindunationalismi tai rodullinen nationalismi. Huomion arvoista on, ettei mikään ryhmäsidoksella automaattisesti johda väkivaltaiseen ekstremismiin.

Väkivaltaiset ekstremistiset narratiivit

Toinen väkivaltaisille ääriyhmille yhteinen piirre on niiden käyttämät ja levittämät ekstremistiset narratiivit. Narratiivi on järkeenkäyvä ja sisäisesti johdonmukainen kertomus ja tulkinta toisiinsa liittyvistä tapahtumista tai tiedoista, jonka sisältämät käsitteet ovat siihen luottavalle ja uskovalle ymmärrettäviä. Eri väkivaltaisten ekstremististen ryhmien aatemaailmaa kuvaavien narratiivien tyyppillisiä elementtejä J. M. Bergerin mukaan ovat:

- ryhmän olemassaolon ja sen jatkuvuuden takaaminen ryhmän tärkeimpänä tavoitteena
- ryhmän oikeaoppisuuden sekä ”puhtauden” määrittely sekä sen korostaminen
- sisäryhmän (me) ja ulkoryhmän (he, viholliset) sekä sisä- ja ulkoryhmien välisten suhteiden määrittely
- ryhmän tehtävä ja oikeutus puolustaa itseään ja aatemaailmaansa
- määrittely siitä, keitä ryhmä arvostaa ja kunnioittaa ja kuinka arvostusta voi saada
- väkivallan oikeutus ja väkivallan käyttämisen välttämättömyys.

Väkivaltaisen ekstremisimin eri aatemaailmat

Aatemaailma on ohjeellinen aatekokoelma, poliittinen näkökulma todellisuuteen tai poliittinen käytäntö, joka heijastaa tietyn yksilön tai ryhmän tarpeita tai pyrkimyksiä. Väkivaltaisen ekstremismin aatemaailmat jaetaan tyyppillisesti

- uskonnolla perusteltuun väkivaltaiseen ekstremismiin
- poliittisella aatemaailmalla perusteltuun väkivaltaiseen ekstremismiin, joka jakaantuu edelleen
 - > oikeistolaiseen väkivaltaiseen ekstremismiin
 - > vasemmistolaiseen väkivaltaiseen ekstremismiin
- väkivaltaisiin radikaaleihin vaihtoehtoliikkeisiin sekä väkivaltaisiin yhden asian liikkeisiin, jotka voivat liittyä esimerkiksi
 - > ympäristö- ja/tai eläinsuojeluun
 - > sukupuoleen ja/tai seksuaalisen suuntautumiseen.

Tähän joukkoon luetaan kuuluvaksi myös joukkosurmaajat, jos heidän motiivinsa liittyvät osittain tai kokonaan aatemaailmaan.

Tyyppillistä väkivaltaiselle ekstremismille:

- Väkivallan kohteena ovat sekä väkivaltaisen ekstremistisen ryhmän omat jäsenet, että ryhmän ulkopuoliset ja viholliseksi koetut ihmiset.
- Henkisen ja fyysisen väkivallan käyttö perustellaan väkivaltaisen ekstremistisen ryhmän ja sen jäsenten etujen mukaisiksi. Väkivaltaa perustellaan siis myönteisillä asioilla.

Uskonnolla perusteltu väkivaltainen ekstremismi

Uskonnolla perusteltu väkivalta voi olla henkistä, taloudellista, seksuaalista tai fyysistä.

Tässä oppaassa tarkastellaan uskonnollista ekstremismia islamin viitekehyksessä, sillä viime vuosina monet Euroopassa uskonnolla perustellut terroristiset ja ekstremistiset väkivallanteot ovat liittyneet ekstremistisiin ryhmiin ja henkilöihin, jotka perustelevat toimintansa välineellistetyllä islamin uskon väkivaltaisella tulkinnalla. Se poikkeaa radikaalisti valtavirran muslimien aatemaailmasta. Väkivaltaisessa ekstremismissä on usein yhteiskunnallisen muutoksen ulottuvuus. Näin on myös islamin varjolla väkivaltaa oikeuttavissa tulkinnoissa.

Vaikka uskonnollinen ekstremismi on viime vuosina yhdistetty vahviten islamin uskonnolla toimintansa perusteleviin ryhmittymiin, on tärkeää tietää, että ekstremismia esiintyy myös muiden uskontojen ja katsomusten piireissä.

Tällaisia voivat olla esimerkiksi

- hindulainen ja buddhalainen ekstremismi (vainoavat etnisiä ja uskonnollisia vähemmistöjä, kuten muslimeja ja kristittyjä)
- kristillinen terrorismi (vedotaan Raamattuun oikeutuksena terroriteoille, kuten hyökkäykset aborttiklinikoita vastaan Yhdysvalloissa)
- militantti uskonnollinen sionismi sekä ääriortodoksisuus (erilaiset juutalaisen fundamentalismin muodot).

Islamilaiset väkivaltaiset ekstremistiset liikkeet

Historian saatossa monet ryhmittymät ovat oikeuttaneet toimintansa islamin uskolla pyrkiessään väkivaltaisesti edistämään poliittisia tavoitteitaan. Varhaisimmat näistä ovat syntyneet islamin alkuaikoina, jopa ensimmäisten kalifien aikana. Kautta historian näiden ryhmien toiminnan kohteena ovat usein, ellei aina, olleet ensisijaisesti muut muslimit. Tämän takia islamin nimellä tehdyistä terroriteoista ovat kärsineet eniten muslimit eri puolilla maailmaa. Sama koskee modernin ajan ääriliikkeitä.

Islamilainen perinne jakautuu pelkistetysti kahteen pääsuuntaukseen: sunni- ja shiailamiin. Väkivaltaista ekstremismia löytyy kummastakin pääsuuntauksesta.

Niin sanotut islamilaiset ääriliikkeet tarjoavat muutosta ja vaihtoehtoa nykyisille niin kutsutuille diktatuurihallitsijoille islamilaisissa maissa ja lupaavat muslimiyhteisön ”Umman” kunnian ja korkean historiallisen aseman palauttamista.

Kaikissa uskonnoissa ihmiset tulkitsevat, miten ihmisten tulee elää ja mikä on oikein ja väärin. Se tapahtuu usein pyhien kirjoitusten tai ohjeiden pohjalta. Islamin uskossa Koraani ja profeetta Muhammedin elämää koskeva perimätieto (hadithit) ovat uskonnon tulkinnan rakennusaineita. Tässä on pitkä, yli tuhatvuotinen ja rikas uskonnollisten tulkintojen ja koulukuntien perinne.

Myös ääriliikkeet hakevat perustelunsa Koraanin ja hadithien (profeetta Mohammedin sanonnat ja perinnetieto) kirjoituksista, kuten miljoonat muutkin muslimit, mutta tulkinnat poikkeavat valtavirrasta. Ääriliikkeet poimivat valikoiden ja pois kontekstistaan irrottaen perusteluita palvelemaan heidän tarkoituksensa ja agendaansa. Tästä esimerkkinä tulkinta, jossa ”jihadilla” tarkoitetaan yksiselitteisesti väkivallan käyttöä ja yksinkertaistetaan paikallisia ja kansainvälisiä poliittisia tapahtumia irti monimutkaisesta todellisuudesta. Lisäksi mainitaan usein erilaiset epäoikeudenmukaisuudet ja toimet, joita voimapolitiikan nimissä toteutetaan muslimimaissakin. Yhtenä esimerkkinä mainittakoon epäoikeutettu sota Irakia vastaan ja puuttuminen monen muslimimaan sisäisiin asioihin.

Asiayhteydestä riippuen Islamin uskonopissa ja Koraanin tekstien selityksessä jihadilla on monta merkitystä. Sana voi viitata sisäiseen eli hengelliseen ponnisteluun tai ulkoiseen aseelliseen taisteluun. Valtaosalle muslimeista jihad on myönteinen ja positiivinen käsite.

Onko islamilaisilla äärijärjestöillä yhteinen aatemaailma?

On vaikeaa määritellä yhteistä aatemaailmaa islamin uskonnolla toimintansa perusteleville äärijärjestöille. Äärijärjestöillä voi olla eri tulkintoja Koraanista ja haditheista, sen mukaan mikä palvelee heidän toimintaansa, ja lisäksi heillä voi olla eri auktoriteetteja ja referenssejä, joita seuraavat. Tämä voi vaihdella esimerkiksi sunni- ja shiaryhmittymien välillä.

Monille islamilaisille äärijärjestöille yhteistä:

- **Vastakohtien korostaminen**, konfliktin luominen ja sen ruokkiminen. Tämä näkyy erityisesti takfirismi-ideologian kautta.
- **Islamin uskon ja sen harjoittamisen rajaaminen hyvin kapeaksi** niin, että sharian, eli islamilaisen lain tulkinnat palvelevat ensisijaisesti äärijärjestön agenda ja väkivaltaista tai sotilaallista toimintaa.
- **Äärijärjestöt hyödyntävät paikallisia ja globaaleja konflikteja**, eli muslimien kokemaa epäoikeudenmukaisuutta muslimimaiden diktatuureissa, sekä islamofobiaa ja ulkopuolisuudentunnetta Lännessä polarisaation ruokkimiseksi ja muslimiyhteisön, eli umman sympatian saamiseksi.

Takfirismi

Takfirismi julistaa muut kuin muslimit lähtökohtaisesti vihollisiksi sekä ne muslimit, jotka eivät usko heidän ideologiaansa, uskottomiksi ja täten he ovat samassa asemassa kuin muut ei-islamin uskoiset ja tämä tulkinta oikeuttaa väkivallan käyttöä heitä kohtaan. Takfiristit pitävät erilalla ajattelevia muslimeita uhkana ja esteenä omien tavoitteidensa saavuttamiselle.

Tämä tarkoittaa fyysistä eristäytymistä, joka voi ilmetä esimerkiksi niin, ettei olla tekemisissä toisella lailla ajattelevien ihmisten kanssa, eikä sallita muualla kuin muslimienemmistöisissä maissa elämistä. Jos kuitenkin eletään ei-islamilaississa maissa, eristäydytään muusta yhteiskunnasta ja sen toiminnoista. Eristäytymistä ja erottautumista pyritään toteuttamaan myös henkisellä ja kulttuurisella tasolla esimerkiksi pukeutumisen, merkki- ja juhlapäivien vieton sekä muun ei-islamilaiseksi katsotun kulttuurin välttelyllä. Ryhmä pitää Länessä ja muissa ei-islamilaississa maissa eläviä muslimeja syntisinä, joiden on palattava takaisin muslimienemmistöiseen maahan kaatamaan nykyistä hallitsijaa, joka ei hallitse heidän tulkitsemallaan sharia-lailla.

Uskonnon tulkitseminen ja välineellistäminen väkivaltaisen toiminnan oikeuttamiseksi

Väkivaltaiset ekstremistiset ryhmät omivat tärkeitä ja merkityksellisiä symboleita ja esikuvia sekä määrittelevät niitä omassa narratiivissaan. Islamin uskonnolla toimintansa perustelevat väkivaltaiset ekstremistiset ryhmät ovat nostaneet narratiivissaan muslimeille hyvin tärkeän ja positiivisen sharian, eli islamilaisen lain. Väkivaltaiset ekstremistiset ryhmät ovat antaneet sharialle hyvin kapean tulkinnan. Tämä ilmenee pelottavien rangaistusten ja säädösten muodossa. Nämä tulkinnat edistävät konfliktia muslimien ja muiden kansojen välillä ja vaikeuttavat yhteiseloä sekä oikeuttavat sotilaallista ja väkivaltaista toimintaa.

Shariaan liittyy myös hyvin negatiivisia mielikuvia länsimaisessa mediassa. Kyseessä on kuitenkin hyvin monimuotoinen kysymysten asettelu erilaisten asioiden tiimoilta, jossa pyhät tekstit ja lähteet vaativat oikeasti monipuolista tulkintaa esimerkiksi perintöoikeuteen, rikoslakiin ja moniin muihin arjessa ilmeneviin kysymyksiin liittyen.

Monien muslimien tulkinta shariasta pitää sisällään kolme eri elementtiä:

1. palvonta ja kuinka se tulee tehdä
2. moraalit ja hyvät käytös- ja menettelytavat
3. ihmisten ja kansojen välisiä suhteita ohjaavat säännöt.

Monet muslimit ja islamilaiset uskonoppineet pitävät shariaa joustavana ja eriäviä mielipiteitä sallivana lakijärjestelmänä, jonka säännökset eri tulkintoineen soveltuvat eri aikoihin, paikkoihin, henkilöihin ja tilanteisiin.

Sharia-laissa siis säädetään ihmisen suhdetta Jumalaan, suhdetta muihin ihmisiin ja luontoon käytös- ja menettelytapojen kautta, sekä muslimiyhteisön suhteita sisäisesti ja muita kansoja kohtaan. Kuten jokaisessa perustuslaissa, tämä pitää sisällään sekä rauhan että sota-ajan säädöksiä. Toisin kuin ääriilikkeiden narratiivi antaa ymmärtää, sota ei ole pyhä islamissa.

Muslimiyhteisön eli umman sympatian tavoittelu

Ääriliikkeet tunnistavat sen, että monen muslimin perustarpeet eivät täyty muslimienemmistöisissä kehitysmaissa. Tämä ruokkii tyytymättömyyden, epäoikeudenmukaisuuden ja yhteiskunnallisen eriarvoisuuden tunteita.

Myös Euroopassa ja Lännessä yleisesti nousussa oleva poliittinen äärioikeisto ja lisääntyvä islamofobia palvelevat islamilaisten ääriliikkeiden narratiivia ja propagandaa.

Pahimmassa tapauksessa epäonnistunut uutisointi ja viihdemedia, joissa käsitellään muslimeja ja islamia uhkana, voivat lisätä polarisaatiota ja ruokkivat ääriliikkeiden narratiivia palvelevaa konfliktiasetelmaa yhteiselon sijaan.

Poliittisella aatemaailmalla perusteltu väkivaltainen ekstremismi

Poliittisella aatemaailmalla perusteltu väkivaltainen ekstremismi on perinteisesti jaettu väkivaltaiseen äärioikeistoon, väkivaltaiseen ääriivasemmistoon sekä väkivaltaisiin radikaaleihin vaihtoehtoliikkeisiin. Jaottelu väkivaltaiseen äärioikeistoon ja väkivaltaiseen ääriivasemmistoon viittaa henkilön tai ryhmän suhteelliseen asemaan vasemmisto-oikeisto vastakkainasettelussa. Tässä kappaleessa keskitytään ennen kaikkea väkivaltaisen äärioikeiston kuvaamiseen, koska sen toiminta on viime vuosina ollut muilla poliittisilla aatemaailmoilla perusteltuja väkivaltaisia liikkeitä aktiivisempaa ja näkyvämpää.

Sotilaalliset ryhmät ja yksilöt oikeuttavat väkivallan käyttöä poliittisin ja maailmankatsomuksillisin perustein konflikteissa eri puolilla maailmaa. Nämä tahot rekrytoivat samalla aatemaailmalla varustetut henkilöt taistelu- ja tukitehtäviin. Esimerkkinä voidaan mainita radikaali-islamistiset vierastaistelijat, ääriivasemmiston PKK-taistelijat Syyriassa ja Irakissa sekä äärioikeiston vierastaistelijat, muun muassa Azov-pataljoona Ukrainassa.

Väkivaltainen äärioikeisto

Väkivaltaisen äärioikeiston määrittely on vaihdellut eri maissa eri aikakausina. Nykyaikana vallitsee voimakas yhteisymmärrys väkivaltaiseen äärioikeistoon liittyvistä keskeisistä tunnuspiirteistä.

On huomionarvoista olla tekemättä liian pitkälle meneviä yleistyksiä näiden tunnuspiirteiden perusteella. Näitä tunnuspiirteitä ovat muun muassa:

- nationalisimi. On hyvä huomioida, että tässä viitekehvyssä nationalismilla tarkoitetaan kansalliskiihkoa, katsomusta oman kansan paremmuudesta sekä kansalaisuuden tiukkarajaista sekä joustamatonta määrittelyä.
- rasismi
- ulkomaalaisvastaisuus
- demokratian vastaisuus
- autoritaarinen valtio.

Aatemaailma voi rakentua kaikille tai vain osalle näistä piirteistä.

Äärioikeistolaisia aatemaailmoja

Äärioikeistolainen aatemaailma voidaan jakaa kolmeen pääasialliseen aatesuuntaan:

- **kulttuurinen nationalismi**
 - > Mieltää kulttuurin keskeiseksi ihmisiä yhdistäväksi tekijäksi ja tämän johdosta ihminen voi tulla kansalaiseksi omaksumalla valtakulttuurin
- **etnonationalismi**
 - > Mieltää ihmiskunnan jakautuvan toisiinsa nähden erilaisiin etnisiin ryhmiin, joiden tulee elää omissa kansallisvaltioissaan, jotta kansojen monimuotoisuus voidaan säilyttää
- **rotunationalismi**
 - > Mieltää keskeiseksi ihmisiä erottavaksi tekijäksi rodun ja korostaa, että eri rodut eivät saisi sekoittua keskenään.

Näiden eri aatesuuntien sisällä on näkemyseroja siitä, miten eri osatekijöitä määritellään ja mitä ihmisten välisiä eroja pidetään ensisijaisina.

Väkivaltaisen äärioikeistolaisen aate- maailman näkemysroja:

- **sosiaalisen identiteetin määrittely**
 - > Millä perusteella ja kuka voi kuulua sisäpiiriin? Esimerkiksi kulttuurinationalistit usein hyväksyvät maahanmuuttajien kansalaisuuden, jos he sulautuvat valtaenemmistöön. Etnonationalistit ja rotunationalistit eivät tätä hyväksy.
- **anti-islamismi ja antisemitismi**
 - > Etnonationalistit ja rotunationalistit uskovat usein salaliittoon, jonka tavoitteena on heikentää valkoista rotua ja jonka taustalla on juutalaiset ja heitä tukevat tahot. Kulttuurinationalistit jakavat näkemyksen maahanmuuton ja islamin vastaisuudesta mutta kokevat ongelmien johtuvan poliittisesta eliitistä salaliiton sijaan.
- **autoritaarinen valtio**
 - > Väkivaltaista äärioikeistoa yhdistävä piirre on niiden jakama käsitys autoritaarisesta valtion välttämättömyydestä. Näkemysroja on siitä, miten tavoiteltava autoritaarinen valtio saavutetaan. Toiset uskovat tämän voivan olla saavutettavissa korvaamalla demokratia, kun toiset uskovat sen olevan saavutettavissa uusien lakeja säätämällä ja niitä valvomalla.

Kun arvioi sitä, onko joku osa väkivaltaista äärioikeistoa, kannattaa tarkastella, kuuluuko tasa-arvon hylkääminen ja demokraattisen perustuslaillisen valtion vastustaminen ja kieltäminen henkilön aatemaailmaan.

Väkivaltainen ääri-vasemmisto

Väkivaltaisen ääri-vasemmiston määrittely on vaihdellut eri maissa eri aikakausina. Väkivaltaiseen vasemmistolaiseen ääriajatteluun liittyviä osatekijöitä voivat olla esimerkiksi

- kapitalismin taustalla olevien sosioekonomisten rakenteiden vastustaminen
- yksilön vapauden korostaminen
- hallinnon vastaisuus
- äärioikeiston vastainen toiminta.

Ääri-vasemmistolaisia aatemaailmoja

Väkivaltainen ääri-vasemmisto on Suomessa löyhästi organisoitunutta, ja sen toiminta ilmenee anarkismina ja antifasismina.

- Anarkismi on klassisen määritelmän mukaan ajattelutapa, joka tavoittelee kaikista valtahierarkioista vapaata yhteiskuntaa (myös valtiosta itsestään). Anarkismi sisältää eri suuntauksia ja myös suhde väkivallan käyttöön jakaa anarkisteja eri koulukuntiin. Osa väkivallankäyttöä puoltavista anarkisteista on alleviivannut, että väkivallankäyttöön tulisi turvautua vain itsepuolustukseksi. Kuitenkin myös oma-aloitteinen väkivalta on ajan saatossa ollut osa anarkistista toimintaa.
- Antifasismi on alun perin fasismia vastustava aate. Se syntyi vastareaktionä fasismia vastustavaksi 1920- ja 1930-luvun Euroopassa. Nykyaikana antifasismi vastustaa myös esimerkiksi patriarkaalisuutta, homofobiaa sekä kapitalismia, joiden nähdään edistävän

fasismia. Väkivaltaa käyttävät antifasistit ovat korostaneet väkivallan itsepuolustuksellista luonnetta tai sen käytön tarvetta ennalta-ehkäisevästi, koska viranomaiset ovat kykenemättömiä estämään äärioikeiston nousua.

Väkivaltaiset radikaalit vaihtoehtoliikkeet

Väkivaltaisten radikaalien vaihtoehtoliikkeiden aatemaailma rakentuu jonkin tietyn yksittäisen asian ympärille, kuten esimerkiksi abortti, eläinoikeudet tai samaa sukupuolta olevien henkilöiden parisuhteet. Ominaista näille on kyseisen asian vastustaminen, puolustaminen tai edistäminen väkivallalla. Esimerkkinä väkivaltaisista radikaaleista vaihtoehtoliikkeistä voidaan pitää muun muassa eläinoikeus- ja ympäristöliikkeiden väkivaltaisia tekoja.

Tiivistelmä:

Väkivaltainen ekstremismi tarkoittaa sitä, että väkivaltaa käytetään, sillä uhataan, siihen kannustetaan tai se oikeutetaan aatemaailmalla perustellen. Väkivaltainen ekstremismi ei liity mihinkään tiettyyn aatemaailmaan tai uskontoon, päinvastoin sitä esiintyy useissa eri aatemaailmoissa ja uskonnoissa.

Väkivaltaisen ekstremismin aatemaailmat jaetaan tyyppillisesti:

- uskonnolla perusteltuun väkivaltaiseen ekstremismiin
- poliittisella aatemaailmalla perusteltuun väkivaltaiseen ekstremismiin
- väkivaltaisiin radikaaleihin vaihtoehtoliikkeisiin sekä väkivaltaisiin yhden asian liikkeisiin.

Väkivaltaisen ekstremismin eri aatemaailmoille tyyppisiä yhteisiä piirteitä kutsutaan ekstremistiseksi orientaatioksi. Näitä yhteisiä piirteitä ovat, me vastaan ne -ajattelu sekä väkivaltaiset ekstremistiset narratiivit, joilla perustellaan väkivallan käytön oikeutus sekä väkivallan käytön välttämättömyys.

Väkivaltaiset ekstremistiset ryhmät rakentuvat tietyn ryhmäsidoksen varaan, joka on ryhmän jäsenelle merkityksellinen. Väkivaltaisten ekstremististen ryhmien ryhmäsidoksia voivat olla esimerkiksi etnisyys, uskonto tai poliittinen vakaumus. Tämän ryhmäsidoksen perusteella ihmisiä jaetaan meihin (sisäpiiri) ja heihin

(ulkopiiri). Me ja ne -ajattelu on kuitenkin itsessään neutraalia, ja kuuluu normaaliin ihmisten väliseen ajatteluun ja toimintaan, eikä lähtökohtaisesti johda väkivaltaiseen ekstremismiin.

Toinen väkivaltaisille ääriyhdistelmille yhteinen piirre on niiden käyttämät ja levittämät ekstremistiset narratiivit. Eri väkivaltaisten ekstremististen ryhmien aatemaailmaa kuvaavien narratiivien tyyppillisiä ovat:

- ryhmän olemassaolon ja sen jatkuvuuden takaaminen ryhmän tärkeimpänä tavoitteena
- ryhmän oikeaoppisuuden sekä "puhtauden" määrittely sekä sen korostaminen
- sisäryhmän (me) ja ulkoryhmän (he, viholliset) sekä sisä- ja ulkoryhmien välisten suhteiden määrittely
- ryhmän tehtävä ja oikeutus puolustaa itseään ja aatemaailmaansa
- määrittely siitä, mitä ryhmä arvostaa ja kunnioittaa ja kuinka arvostusta voi saada
- väkivallan oikeutus ja väkivallan käyttämisen välttämättömyys

3

**Väkivaltainen
radikalisoituminen
ja väkivaltaisesta
ekstremismistä
irtautuminen**

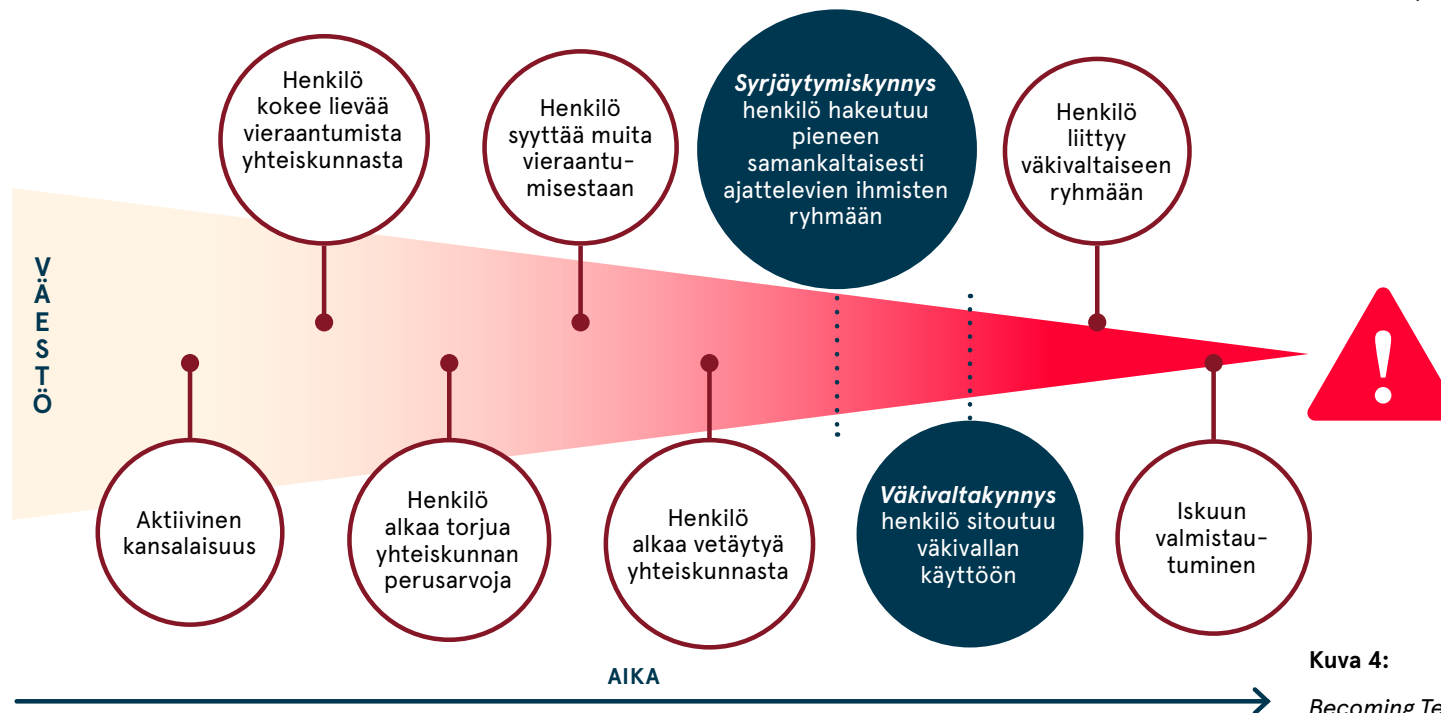
Väkivaltainen radikalisoituminen on prosessi, jonka myötä henkilö omaksuu väkivaltaisen orientaation ja joka voi joissain tapauksissa johtaa väkivaltaiseen ekstremismiin.

Väkivaltaisesta ekstremismistä irtautuminen on prosessi, jonka myötä henkilö irtautuu aatemaailmalla perustellusta väkivallan käytöstä ja mahdollisesti myös sitä oikeuttavasta ajattelusta.

Väkivaltainen radikalisoituminen

Prosessia, joka voi johtaa väkivaltaiseen ekstremismiin, kutsutaan väkivaltaiseksi radikalisoitumiseksi. Äärimmäisissä tapauksissa väkivaltainen radikalisoituminen saattaa johtaa terroritekoihin. Tätä prosessia ovat kuvanneet muun muassa tutkijat Anna Halafoffin ja David Wright-Neville. Kuvaus on yksi tapa hahmottaa prosessia, mutta se ei kata väkivaltaisten radikalisoitumisprosessien kaikkia moninaisia muotoja.

Väkivaltaisen radikalisoitumisen syitä on tutkittu laajalti. Tästä huolimatta on vaikeaa nimetä yhtä kaiken kattavaa selitystä sille, miksi osa ihmisistä osallistuu väkivaltaiseen ekstremistiseen toimintaan. Väkivaltainen radikalisoituminen on aina yksilöllinen prosessi, joka joidenkin kohdalla tapahtuu nopeasti, kun toisilla se vie pitkän ajan. Prosessi ei välttämättä etene tasaisesti ja vääjäämättä kohti väkivaltaista ekstremismia. Väkivaltainen radikalisoituminen saattaa keskeytyä itsestään tai intervention toimesta. On kuitenkin havaittu muutamia yhtäläisyyksiä ja tiettyjä yhteisiä elementtejä väkivaltaiseen radikalisoitumiseen johtavissa taustatekijöissä.

Kuva 4:
Becoming Terrorist, Halafoff & Wright-Neville

Väkivaltaisen radikalisoitumisen taustatekijät

Tutkijat Kruglanski, Bélanger ja Gunaratna esittävät kirjassaan *The Three Pillars of Radicalization*, että väkivaltaiseen radikalisoitumiseen vaikuttaa kolme tekijää:

1. tarpeet
2. narratiivit
3. sosiaaliset verkostot.

Kruglanski, Bélanger ja Gunaratna huomauttavat, että vaikka tarpeet, narratiivit ja sosiaaliset verkostot ovat tyypillisesti osa väkivaltaista radikalisoitumista, niiden keskinäiset suhteet ja merkitys vaihtelevat eri yksilöiden henkilökohtaisessa prosessissa. Henkilöiden motivaatio ja sen myötä orientaatio vaihtelevat tapauskohtaisesti. Jotkut ovat kunnianhimoisia ja kaipaavat arvostusta ja merkityksellisyyttä. Tällainen henkilö voi olla hyvin viritetty ja vakuuttunut väkivaltaisesta ääri-narratiivista ja sen perustana olevasta ideologiasta, millä hän oikeuttaa omaa väkivaltaista toimintaansa. Toisille henkilöille merkityksellisintä saattaa olla yhteenkuuluvuus sekä hyväksyntä, jolloin väkivaltaisen ääri-narratiivin sisältö ei ole yhtä merkityksellinen.

Tarpeet

Yleisesti ajatellaan, että kaikki ihmiset jakavat samat perustarpeet. Perustarpeita ovat esimerkiksi

- fysiologiset tarpeet (ruoka, vesi, uni)
- turvallisuus (fyysinen, psyykinen, emotionaalinen, sosiaalinen)

sekä professoreiden Edward Decin & Richard Ryanin itseohjautuvuusteorian mukaan

- omaehtoisuus
 - henkilön kokemus siitä, että hän on vapaa päättämään itse omista asioistaan ja tekemisistään
- kyvykkyys
 - henkilön kokemus siitä, että hän tietää, mitä tekee ja on kykenevä saamaan asioita aikaiseksi
- yhteisöllisyys
 - kokemus välittämisestä ja syvällisestä yhteydestä toisiin ihmisiin
 - tarve olla osa kannustavaa, turvallista ja lämminhenkistä yhteisöä.

Tarpeiden täytyessä henkilö kokee elämän merkityksellisenä sekä arvokkaana.

Ihmisen tarpeista, haluista ja vieteistä muodostuu motiivit, jotka ohjaavat hänen toimintaansa.

Motiivit jaetaan

- biologisiin motiiveihin (nälkä, jano, lämpötilan säätely, seksuaalisuus)
- sosiaalisiin motiiveihin (liittymisen ja läheisyyden tarve, turvallisuuden tarve, vallan halu, päteminen ja suoriutuminen)
- psyykkisiin motiiveihin (kaikki koetut tunteet, jotka toimivat motiiveina).

Motiivit voivat olla henkilölle itselleen tiedostettuja tai tiedostamattomia, ja ne yleensä sekoittuvat toisiinsa. Osaan motiiveista liittyy myös kulttuurista ja ympäristön vaikutusta. Motiivit synnyttävät motivaation, joka suuntaa henkilön mielenkiinnon sekä määrittää kuinka intensiivisesti henkilö toimii saavuttaakseen tavoitteensa.

Jokapäiväisessä elämässä ihmisen toimintaan vaikuttavat useat eri motiivit yhtäaikaisesti. Tavallisesti liikumme näiden eri motiivien ohjaamien toimintojen välillä joustavasti tilanteen vaatimalla tavalla. Kruglanskin, Bélangerin ja Gunaratnan mukaan väkivaltaisissa ekstremistisissä liikkeissä mukana olevilla henkilöillä tietyt motiivit ja sen myötä tietynlainen toiminta ylikorostuu, ja se johtaa epätasapainoon eri motiivien välillä.

Kruglanskin, Bélangerin ja Gunaratnan mukaan väkivaltaisen radikalisoitumisen taustalla voivat vaikuttaa erilaiset tapahtumat, joiden seurauksena henkilön kokemus elämän merkityksellisyydestä muuttuu tai katoaa. Toisin sanoen henkilön perustarpeet eivät täyty, jolloin tämä pyrkii palauttamaan menetetyt merkitykset. Elämän merkityksellisyyteen vaikuttavia tapahtumia voi tapahtua useilla eri tasoilla.

Tällaisia tapahtumia sekä tasoja ovat esimerkiksi

- **henkilökohtainen taso:**

- > epäonnistumiset elämän projekteissa (esim. parisuhde, opinnot, työ)
- > epäoikeudenmukaisuuden kokemukset
- > mitätöinti ja leimaaminen
- > ennakkoluulot
- > syrjintä sekä syrjäytyminen
- > yksinäisyys
- > mielenterveyden ja neurokirjon häiriöt

- **yhteisöllinen taso:**

- > yhteisön negatiivinen leimaaminen
- > yhteisön kokemus syrjintä sekä marginalisointi
- > yhteisön epäoikeudenmukaisuuden kokemukset
- > lähipiirin sekä yhteisön haasteet tai kyvyttömyys tukea perustarpeiden toteutumista

- **yhteiskunnallinen taso:**

- > syrjivät rakenteet
- > esteet sosiaalisessa liikkuvuudessa
- > ulko- ja sisäpoliittiset päätökset
- > yhteiskunnallinen eriarvoisuus
- > haasteet ja/tai kykenemättömyys turvata yhdenvertaisten ihmisoikeuksien toteutuminen
- > ”hauras” valtio.

Edellä mainitut kokemukset nostattavat voimakkaita tunteita. Tapahtuneille asioille yritetään löytää mielekäs selitys sekä merkitys. Tämä voi synnyttää epävarmuutta sekä kokemuksen, etteivät asiat ole hallittavissa. Kokemukset voivat synnyttää myös eriytymistä ja myötävaikuttaa siten henkilön syrjäytymiseen.

Luonnollinen reaktio epävarmuuteen on yrittää etsiä tietoa, joka tarjoaa tilanteeseen nopeita ja selkeitä ratkaisuja. Aivomme eivät ole sopeutuneet toimimaan modernissa informaatioympäristössä, vaan niille on tyypillistä turvautua heuristisiin oikopolkuihin, kuten ajatusvinoumiin ja intuitiivisiin johtopäätöksiin. Edellä mainitut vastoinkäymiset tai kokemus merkityksettömyydestä eivät itsessään vielä johda väkivallan hyväksymiseen tai sen käyttämiseen. Henkilö voi olla kunnianhimoinen ja tavoitella arvostusta ja merkityksellisyyttä, mutta pyrkiä päämääräänsä rakentavalla, ei väkivaltaisella tavalla. Merkityksen ja arvostuksen tavoittelemisen väkivaltaa käyttämällä vaatii sosiaalista hyväksyntää. Sen tarjoavat väkivallan sallivat ja oikeuttavat narratiivit.

Narratiivit

Väkivaltaisten radikaali- ja ääriliikkeiden narratiivit tarjoavat yksinkertaisia, ideologisesti värittyneitä tarinoita. Ne antavat selityksen sille, miksi henkilö on joutunut kokemaan vastoinkäymisiä ja tarjoavat keinoja tilanteen muuttamiseksi. Tämä osaltaan selittää väkivaltaisten radikaalien liikkeiden sekä väkivaltaisten ääriliikkeiden narratiivien vetovoiman.

Väkivaltaisten radikaali- ja ääriyhmiin väkivaltaa oikeuttavilla narratiiveilla on Kruglanskin, Bélangerin ja Gunaratnan mukaan kaksi tavoitetta:

- Narratiivi vetoaa henkilön arvostuksen ja merkityksen tarpeeseen korostamalla ja dramatisoimalla ryhmän tai yhteisön kokemaa epäoikeudenmukaista kohtelua.
- Narratiivi luo tärkeän linkin merkityksen, arvostuksen ja väkivallan välille. Sen sanoma on, että väkivaltaa käyttämällä henkilö voi saavuttaa merkityksellisyyttä ja arvostusta.

Väkivaltaa oikeuttavat narratiivit esittävät joko suorasti tai epäsuorasti, että väkivaltaa ryhmän puolesta käyttämällä on mahdollista ansaita arvostusta ryhmän sisällä. Väkivaltaan turvautumalla on mahdollista saavuttaa sankarin tai marttyyrin asema.

Väkivaltaisten narratiivien vaikuttavuutta lisää niiden kyky yhdistyä yhteisöiden metanarratiiveihin. Metanarratiivit kertovat yhteisön alkuperästä, yhteisön sankareista sekä vihollisista, yhteisön arvoista, normeista sekä yhteisön tulevaisuudesta. Väkivaltaiset ääri-narratiivit saavat uskottavuutta esimerkiksi muslimien kollektiivisesta kokemuksesta ristiretkistä ja kolonisaatiosta tai suomalaisten jaetusta kokemuksesta itsenäistymisestä sekä talvi- ja jatkosodasta. Narratiivien yhdistyminen luo tunteen, että ryhmän tavoitteet ovat oikeutettuja ja että ne liittyvät laajempaan kulttuuriseen ja historialliseen viitekehykseen.

Luonnollisesti on olemassa myös aatemaailmoja ja ideologisia narratiiveja, jotka eivät tue väkivallan käyttöä ja jotka tukevat rauhanomaisten keinojen käyttämistä henkilökohtaisten sekä yhteiskunnallisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Onkin hyvin pitkälle kiinni henkilön sosiaalisista verkostoista, altistuuko hän väkivaltaa oikeuttaville vai rauhaa edistäville narratiiveille.

Sosiaaliset verkostot

Kruglanskin, Bélangerin ja Gunaratnan mukaan sosiaalisilla verkostoilla ei tarkoiteta ainoastaan ryhmiä tai yhteisöjä, joiden jäsen henkilö on. Sosiaaliset verkostot pitävät sisällään myös verkostot, joita henkilö käyttää tiedonlähteinä ja joihin hän viittaa vastatessaan kysymyksiin ”miten asiat ovat?” sekä ”kuinka niiden tulisi olla?”.

Heidän mukaansa on yleistä, että henkilöt altistuvat väkivaltaa oikeuttaville narratiiveille ihmissuhteidensa kautta. Sukulaiset, ystävät ja arvostetut yhteisön jäsenet nauttivat yksilön luottamusta ja heillä on myös auktoriteettia, jonka takia heidän mielipiteillensä on merkitystä. Läheisten ja ystävien mielipiteet omaksutaan helposti eikä niitä kyseenalaisteta samalla tavalla kuin muiden ihmisen mielipiteitä.

Väkivaltaisen radikalisoitumisen sosiaalinen prosessi ei kuitenkaan rajoitu vain läheisiin ihmissuhteisiin. Sosiaalisella medialla ja sen kautta leviävillä väkivaltaisten ääriilikkeiden materiaaleilla sekä digitaalisilla yhteisöillä ja niiden kautta luoduilla kontakteilla on myös oma roolinsa prosessissa. Henkilö voi myös altistua väkivaltaa oikeuttaville narratiiveille lähiyhteisöön kuuluvien karismaattisten mielipidevaikuttajien tai niihin kuuluvien väkivaltaisten ääriilikkeiden rekrytoijien kautta. Heillä on taito vaikuttaa kuulijoidensa motiiveihin sekä vakuuttaa henkilö väkivaltaisen toiminnan oikeudellisuudesta ja sen välttämättömyydestä. He havaitsevat vaikutuksille alttiit ja haavoittuvassa asemassa olevat henkilöt ja hyväksikäyttävät näiden haavoittuvaista asemaa.

Sosiaalisten verkostojen ja väkivaltaisten narratiivien välinen suhde on keskeisessä asemassa, kun henkilö turvautuu väkivaltaan etsiessään merkityksellisyyttä.

On hyvä myös tiedostaa, että sosiaaliset verkostot, joiden narratiivit ovat maltillisia ja jotka eivät hyväksy väkivaltaa, tukevat henkilöiden irtautumista väkivaltaisista radikaali- ja ääriryhmistä.

Muita näkökulmia väkivaltaisen radikalisoitumisen taustatekijöihin

Työntävät ja vetävät tekijät

Merkityshakuisuuden taustalla vaikuttavien toteutumattomien tarpeiden ja väkivaltaisten radikaali- ja ääriryhmien tarjoamien ratkaisuiden välistä dynamiikkaa kutsutaan työntäviksi ja vetäviksi tekijöiksi.

Työntävät tekijät ovat niitä, jotka työntävät ihmistä pois valtavirtayhteiskunnasta. Vetävät tekijät ovat niitä, jotka tekevät liittymisestä väkivaltaisiin radikaaleihin ja väkivaltaisiin ääriryhmiin houkuttelevaa.

Työntäviä tekijöitä ovat esimerkiksi:

- syrjäytyminen
- epäoikeudenmukaisuuden kokemukset
- tyydyttämättömät tarpeet
- epäonnistumiset elämän projekteissa.

Vetäviä tekijöitä ovat esimerkiksi:

- yhteenkuuluvuus
- turvallisuus
- toimeentulo
- mahdollisuus olla osa jotakin merkittävää
- mahdollisuus vaikuttaa ja toimia.

Kuva 5:

Työntävät ja vetävät tekijät

Väkivaltaiselta radikalisoitumiselta suojaavat ja riskitekijät

Riskitekijöihin keskittyvän ajattelun ohelle on kehitetty malleja, jotka huomioivat yksilöä väkivaltaiselta radikalisoitumiselta suojaavia tekijöitä. Suojaavat tekijät eivät aina ole vain vastakohtia riskitekijöille, ne voivat myös olla tekijöitä, jotka toimivat puskureina tai mekanismeina ei-toivottua käyttäytymistä vastaan. Altistavia ja suojaavia tekijöitä kuvaavan mallin loivat Stijn Sieckelinc ja Amy-Jane Gielen 2018. Mallin pohjana toimi Magnus Ranstorpin 2016 vuonna julkaistu riskitekijöiden kaleidoskooppimalli.

Mallin mukaan altistavia tekijöitä ovat henkilökohtaiset tekijät, kuten

- viha
- uhriutuminen
- epäoikeudenmukaisuuden kokemukset.

Henkilökohtaisten tekijöiden lisäksi altistavia tekijöitä ovat

- sosiaaliset tekijät (esimerkiksi rikollisuus, syrjäytyminen, esteet sosiaalisessa liikkuvuudessa)
- poliittiset tekijät (esimerkiksi ulkopoliitiikka, islamofobia, sota)
- ideologiset ja uskonnolliset tekijät (yhteisö, historialliset missiot)
- identiteetti- ja kulttuuritekijät (osattomuuden kokemukset, identiteettikriisi, marginalisaatio)

- rekrytointitekijät (vetävät tekijät, sosiaalinen media, haavoittuvassa asemassa olevien houkuttelevuus)
- ryhmätekijät (ystävyyssuhteet, sosiaaliset verkostot, ryhmäajattelu, sosiaalinen media).

Suojaavia tekijöitä kaleidoskooppimallin mukaan ovat

- itsesääntely (resilienssi, hallintakeinot)
- aktiivinen kansalaisuus
- uskonto- ja kulttuuritietoisuus
- osallisuus
- perheen tuki
- positiivinen minäkäsitys ja itsetunto.

Suojaavia tekijöitä, jotka liittyvät yhteisöjen resilienssiin mallin mukaan, ovat

- dialogi (väkivallaton näkökulmien ja kokemusten vaihto eri yhteisöjen välillä)
- inklusio (yhteisöjen välinen yhteistyö, yhteisöjen avoimuus jäsenten moninaisuudelle)
- hoiva (palveluiden saatavuus ja palveluiden tarjonta, yhteisön tarjoama tuki)
- valppaus (yhteistyö viranomaisten ja yhteisöjen välillä, huolta herättävien asioiden esille havainnointi)
- turvallisuus
- koulutus.

Irtautuminen väkivaltaisesta ekstremismistä

Väkivaltaisesta ekstremismistä irtautuminen on prosessi, jossa henkilö irtautuu aatemaailmalla perustellusta väkivallan käytöstä ja mahdollisesti myös sitä oikeuttavasta ajattelusta. Joitakin yleisiä syitä päätökselle irtautumisesta ovat

- pettymys toimintaan
 - > Toimintaan osallistumalla ei saavuteta henkilölle tärkeitä tavoitteita.
 - > Lupaukset, jotka vaikuttivat toimintaan osallistumiseen, eivät toteudu.
- pettymys ryhmän johtajien toimintaan
 - > Johtajat eivät toimi ryhmän arvojen mukaisesti, vaikka vaativat sitä muilta.
 - > Johtajat hyväksikäyttävät asemaansa.
- muutokset henkilön elämäntilanteessa
- loppuun palaminen
 - > Väkivaltaiset ympäristöt ovat henkisesti, fyysisesti sekä emotionaalisesti hyvin kuluttavia ympäristöjä.

Päätös irtautua väkivaltaisesta ekstremismistä, ekstremistisistä ryhmistä ja aatemaailmasta ei kuitenkaan usein ole helppo, ja irtautumista saatetaan miettiä ja suunnitella pitkään ennen kuin se varsinaisesti tapahtuu. Päätöksentekoa voi vaikeuttaa muun muassa se, että irtautujan sosiaaliset verkostot voivat olla täysin muodostuneet saman aatemaailman jakavien ihmisten sekä ryhmien varaan. Tällöin irtautumisesta seuraa sosiaalinen

tyhjiö, jossa irtautujalla ei ole lainkaan häntä tukevia sosiaalisia verkostoja. Ryhmään mahdollisesti jäävät merkittävät ihmissuhteet myös kuormittavat psyykkisesti ja emotionaalisesti irtautujaa. Haasteet kuvitella, millaista elämä irtautumisen jälkeen on, voi myös vaikeuttaa päätöstä: On helpompi jäädä paikoilleen kuin liikkua kohti tuntematonta. Irtautumiseen liittyvä mahdollinen turvallisuusriski sekä irtautujalle että hänen läheisilleen on myös otettava huomioon päätöstä tehdessä. Turvallisuuteen vaikuttavia asioita voivat olla

- henkilön asema ryhmässä
 - Korkean statuksen omaavan jäsenen irtautuminen voidaan kokea ryhmässä riskinä heillä olevien tietojen tai mainehaitan takia.
- velkasuhteet ryhmään
- ryhmälle kuuluvan materiaalin hallussa pitäminen.

Irtautumisprosessi

Tutkimus on erottanut irtautumisessa kaksi eri prosessia: irtautumisen väkivaltaisesta toiminnasta sekä irtautumisen aatemaailmasta. On eriäviä mielipiteitä, tuleeko irtautumista tukevan Exit-työn tavoitella kumpaan vai pelkästään irtautumista väkivallan käyttämisestä. Käytännöt eri maiden sekä toimijoiden välillä vaihtelevat. Näiden kahden prosessin lisäksi on tärkeää huomioida, että hyvin usein irtautumisprosessiin liittyy myös irtautuminen väkivaltaisen ekstremismin sosiaalisista verkostoista, väkivaltaiseen radikalisoitumiseen johtaneiden juurisyiden käsittely sekä ”uuden” arjen ja sen rutiinien muodostaminen sekä identiteetin uudelleen määrittely.

Jokaisessa irtautumisprosessissa on mahdollista, että henkilö retkahtaa ja palaa takaisin väkivaltaiseen ekstremismiin. Tämän takia on tärkeää, että irtautuva henkilö saa yksilöllistä sekä oikea-aikaista tukea irtautumisprosessiinsa.

Irtautuminen väkivaltaisesta ekstremismistä on aina yksilöllinen prosessi, jonka kesto vaihtelee tapauskohtaisesti. Joissain tapauksissa väkivaltaiseen ekstremismiin liittyvät asiat voivat uudelleen aktivoitua useidenkin vuosien jälkeen. Tällaiset uudelleen aktivoitumiset voivat liittyä esimerkiksi siihen, että henkilön ekstremistinen historia paljastuu hänen digitaalisen jalanjälkensä takia ja hänet maalitetaan sen perusteella.

Irtautumisprosessin keston vaikuttavia tekijöitä:

- kuinka pitkällä väkivaltaisen radikalisoitumisen prosessissa henkilö on ollut
- kuinka pitkään henkilö on ollut mukana väkivaltaisessa ekstremistisessä toiminnassa
- kuinka väkivaltainen ekstremismi on vaikuttanut henkilön ihmissuhteisiin ja sosiaalisiin verkostoihin
- kuinka osallistuminen väkivaltaiseen ekstremistiseen toimintaan on vaikuttanut henkilön mielenterveyteen
- kuinka paljon sosiaalinen identiteetti ja persoonallinen identiteetti ovat nivoutuneet yhteen.
- Kuinka hyvät itsestään huolehtimisen ja elämäntaitojen taidot henkilöllä on ja kuinka motivoitunut hän on muutokseen.

Tohtori Virginie Andrén mukaan onnistuneesti väkivaltaisesta ekstremismistä irtautunut henkilö on

- irtautunut väkivaltaisesta ekstremismistä ja siihen liittyvistä sosiaalisista verkostoista
- läpikäynyt transformatiivisen oppimisprosessin, johon sisältyy kriittinen itsereflektio
- läpikäynyt prosessin, jossa hän tunnistaa aikaisemmin vihollisina koettujen yhteisöjen sekä yksilöiden ihmisarvon
- eheyttänyt olemassa olevia ja luonut uusia sosiaalisia suhteita ja verkostoja
- muodostanut identiteetin, joka ei perustu väkivaltaiseen ekstremismiin.

Ei ole realistista ajatella, että ihmisistä tulee Exit-asiakastyön tuloksena ajatusmaailmaltaan liberaalisti ajattelevia. Ihmisillä saattaa olla monenlaisia mielipiteitä. Olennaista Exit-työn kannalta, että ihminen ei käytä väkivaltaa tai kannusta siihen.

Tiivistelmä:

- Väkivaltainen radikalisoituminen on prosessi, jonka myötä henkilö omaksuu väkivaltaisen orientaation ja joka voi joissain tapauksissa johtaa väkivaltaiseen ekstremismiin.
- Väkivaltainen radikalisoituminen on aina yksilöllinen prosessi, johon vaikuttavat useat eri psykologiset, sosiaaliset ja yhteiskunnalliset tekijät.
- Väkivaltaisen radikalisoitumisprosessin nopeus tai kesto on aina yksilöllistä.
- Väkivaltaisesta ekstremismistä irtautuminen on prosessi, jossa henkilö irtautuu aatemaailmalla perustellusta väkivallan käytöstä ja mahdollisesti myös sitä oikeuttavasta ajattelusta.
- Päätös irtautua väkivaltaisesta ekstremismistä (ryhmistä ja aatemaailmasta) ei usein ole helppo ja irtautumista saatetaan miettiä ja suunnitella pitkään ennen kuin se varsinaisesti tapahtuu.
- Irtautuminen on yksilöllinen prosessi, jonka kesto vaihtelee tapauskohtaisesti.
- On tärkeää, että irtautuva henkilö saa yksilöllistä sekä oikea-aikaista tukea irtautumisprosessiinsa.

Pohdintatehtävät

- Minkälaisia altistavia ja suojaavia tekijöitä tunnistat yhteisöjen ja yhteiskunnan tasolla? Kuinka suojaavia tekijöitä voidaan vahvistaa?
- Mitä irtautuva henkilö tarvitsee väkivaltaisen ekstremistisen ryhmän ja väkivaltaisen ekstremistisen ajattelun parista saatavan tyydytyksen tilalle?
- Voiko taustateorioiden avulla päätellä, kenestä tulee väkivaltaisen radikalisoitumisen myötä väkivallaton kannattaja ja ideologi vai väkivaltaisesti käyttäytyvän ja väkivaltaisen aatteen toteuttaja?
- Mistä johtuu, että väkivaltaisesti radikalisoituneet yksilöt toimivat eri tavoin: miksi toiset edistävät ja puhuvat väkivaltaisista asioista ja toiset päätyvät toteuttamaan niitä sanojen lisäksi myös teoin?
- Miten työskennellä kunnioittavasti ja arvostavasti henkilön kanssa, jonka edustama ja edistämä ideologia tuntuu väärältä ja vaaralliselta?
- Miten kasvatus- ja kasvuympäristöt voivat vaikuttaa väkivaltaiseen radikalisoitumiseen? Miten arvioit traumojen tai perheen sisäisten käsittelemättömien kriisien vaikuttavan tässä suhteessa?
- Onko väkivallan käytöstä irtaantunut henkilö, joka ei ole kuitenkaan luopunut väkivallan käyttöä oikeuttavista ajatuksista, vain hetkellisesti uupunut väkivaltaiseen käyttäytymiseen, riskissä ajautua takaisin väkivallan käyttöön?

4

Väkivaltaisen radikalisoitumisen suhde mielen hyvinvointiin ja terveyteen

Ihminen on psykofyysinen kokonaisuus, mikä tarkoittaa, että ihmismieli ja keho ovat yhteydessä toisiinsa. Exit-toiminnassa ja väkivaltaisen radikalisoitumisen ennaltaehkäisyssä tämä tarkoittaa sitä, että ihminen huomioidaan kokonaisvaltaisesti.

Mielen hyvinvointi on perusta sekä lisääntyvän tutkimuksen kohde

Ihminen on psykofyysinen kokonaisuus, mikä tarkoittaa, että ihmismieli ja keho ovat yhteydessä toisiinsa. Exit-toiminnassa ja väkivaltaisen radikalisoitumisen ennaltaehkäisyssä tämä tarkoittaa sitä, että ihminen huomioidaan kokonaisvaltaisesti. Toiminnassa tunnistetaan niitä sisäisiä ja ulkoisia tekijöitä, jotka voivat haitata positiivista kehitystä. Lisäksi hyödynnetään niitä voimavaroja, jotka suojaavat ja rakentavat myönteistä, väkivallatonta toimintatapaa ja tulevaisuutta. Kaiken kaikkiaan mielenterveys huomioidaan yhä enemmän väkivaltaisen ekstremismin ennaltaehkäisyssä ja väkivaltaisesti radikalisoituneen henkilön kanssa työskennellessä.

Mielenterveyshäiriöt eivät aiheuta tai yksin selitä syitä väkivaltaiseen ekstremismiin. Aina ei ole helppo erottaa sitäkään, missä määrin mielenterveyden horjuminen on väkivaltaisen ekstremismin osallistumisen syy tai seuraus.

Ne ovat pikemminkin tekijöitä, jotka voivat vaikuttaa yksilön haavoittuvuuteen ja riskiin radikalisoitua väkivaltaisesti. Tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, että niin kutsuttujen yksin toimijoiden (lone actors) kohdalla ilmenee enemmän mielenterveyshäiriöitä verrattuna ryhmätoimijoihin. Ryhmätoimijoita on yleisesti tutkittu melko rajallisesti. Vastaavasti ryhmätoimijoita, joilla olisi diagnosoituja mielenterveyshäiriöitä, on tutkittu empiirisesti hyvin vähän. Sen sijaan voidaan todeta, että joihinkin mielenterveysongelmiin ja persoonallisuushäiriöihin sisältyy piirteitä, jotka voivat periaatteessa edesauttaa sitä, että henkilö kokee osallistumisen mielekkääksi.

WHO:n määritelmän mukaan mielenterveys on hyvinvoinnin tila, jossa ihminen pystyy näkemään omat kykynsä, selviytymään elämään kuuluvista haasteista, työskentelemään ja ottamaan osaa yhteisönsä toimintaan. Exit-toiminta tunnistaa ihmisen hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä, joiden huomioon ottaminen ja vahvistaminen parantavat ihmisen toimijuutta. Niitä hyödyntämällä on mahdollista tukea ihmistä kohti vakaata ja tasapainoista olemista.

Alla olevassa tarkastelussa tunnistetaan ihmisen hyvinvointiin vaikuttavia niin sanottuja sisäisiä ja ulkoisia tekijöitä. Näiden tekijöiden vahvistamisella ja muulla tuella voi olla suojaava vaikutus yksilöön esimerkiksi vähentämällä tuhoisien toimintamallien ja väkivallan käyttöä.

Sisäisiä suojaavia tekijöitä ovat

- sosiaalinen tuki, ystävät
- hyvä fyysinen terveys ja perimä
- myönteiset varhaiset ihmissuhteet
- riittävän hyvä itsetunto
- hyväksytyksi tuleminen tunne
- ongelmanratkaisutaidot
- ristiriitojen käsittelytaidot
- vuorovaikutustaidot
- kyky luoda ja ylläpitää tyydyttäviä ihmissuhteita
- mahdollisuus toteuttaa itseään.

Ulkoisia suojaavia tekijöitä ovat

- koulutusmahdollisuudet
- työ tai muu toimeentulo
- työyhteisön ja esihenkilön tuki
- kuulluksi tuleminen ja vaikuttamismahdollisuudet
- turvallinen elinympäristö
- lähellä olevat ja helposti tavoitettavat yhteiskunnan auttamisjärjestelmät.

Mielenterveys vaikuttaa Exit-työhön

Exit-työssä lähestytään mielenterveyttä ja mielen hyvinvointia voimavarojen, kykyjen ja mahdollisuuksien kautta. Lisäksi tunnistetaan niitä yksilön ominaisuuksia ja tekijöitä, jotka saattavat altistaa ja yhdessä muiden tekijöiden kanssa osaltaan vaikuttaa kielteisten toimintamallien, ajatusten ja väkivallan käytölle.

Exit-työssä käsitellään väkivaltaan liittyviä kysymyksiä. Tähän liittyvät osaltaan myös aggressiot. Vihan ja aggressioiden tunteet ovat kaikille ihmisille ominaisia perusemootioita. Exit-työskentelyssä on hyvä olla tietoinen ja varautunut voimakkaiden tunteiden ilmenemiseen. Aggression tunteiden siirtyminen asiakkaasta Exit-työntekijään on mahdollista (tunteensiirto), ja tämä on tärkeä huomioida osana vuorovaikutusprosessia sekä työntekijän jaksamisen kannalta (mahdollisuus asioiden ja tunteiden purkamiseen esimerkiksi työnohjauksen avulla).

Negatiivisten toimintamallien omaksumiseen ja väkivaltaiseen ekstremismiin ohjaavina osatekijöinä voidaan pitää myös neurokirjon erilaisia piirteitä. Tällaisia ominaisuuksia voi olla esimerkiksi neurokirjon eli autismin piirteet omaavilla ihmisillä.

Lisää neurokirjon haasteista ja tunnistamisesta voi lukea oppaassa [Neurokirjon henkilö epäiltyinä tai syytettynä rikosoikeudellisessa järjestelmässä.](#)

Neurokirjon henkilöllä voidaan viitata esim. Ihmiseen, jolla on autismitkirjon tai ADHD:n piirteitä. Yleisesti ottaen neuropsykiatriset oireet ja häiriöt kokoavat sateenvarjon alle monenlaisia piirteitä. Näihin kuuluvat muun muassa poikkeavuudet aistihavainnoissa (aistien ali- tai yliherkkyydet); keskittymisen, toiminnanohjauksen ja tarkkaavuuden vaikeudet, tic- eli nykimisoireet, sosiaalisten tilanteiden hahmottaminen ja kasvojen ilmeiden tunnistamisen vaikeudet; syy-seuraussuhteen ymmärtämisen ongelmat sekä mustavalkoinen ajattelu. On ihan tavallista, että neurokirjon henkilöllä on useampia [neuropsykiatrisia piirteitä](#) tai psykiatrisia diagnooseja samanaikaisesti.

Pakkomielleiset ja kapeat kiinnostuksen kohteet voivat värittää neurokirjon ihmisten kokemuksia ja toimintaa. Yksinkertaistetut ja räikeät ekstremistiset narratiivit voivat olla houkuttelevia. Alentunut tunteiden tunnistamiskyky ja runsas mielikuvitus voivat altistaa ekstremistisen orientaation omaksumiselle. Sosiaaliset taidot voivat olla heikot, jolloin selkeät toimintamallit tuntuvat kutsuvilta ja luovat järjestystä.

Myös persoonallisuushäiriöt, traumat ja addiktiot voivat olla altistavia tekijöitä. Nämä ominaisuudet voivat toimia kirittäjinä niin hyviin, kielteisiin kuin tuhoisiinkin toimintamalleihin.

Persoonallisuushäiriö voi ilmetä ihmisen karismaattisena toimintana ja toisten innostamisena. Henkilöt, joilla on heikko impulssikontrolli, voivat hakeutua äärimmäisiin ratkaisuihin ja olla myös johdateltavissa. Ulkopuolisuus voi voimistaa sopeutumattomuutta yhteiskunnan normeihin ja ajaa yhteiskunnan reunamille. Alttius riskialttiiseen toimintaan ja käsitys omasta etuoikeutuksesta voivat yhdessä vahvistaa käsitystä toisten alistaisesta asemasta.

Paranoidi persoona voi kokea vaaraa ja uhkaa, johon väkivaltaiset ekstremistiset narratiivit tuovat selkeyttä. Salaliittoteoriat ja vallitsevia auktoriteetteja kyseenalaistavat aatteet saattavat tuoda selkeyttä maailman ja henkilön omaan sisäiseen kaokseen.

Vaikka yllä on tarkasteltu väkivaltaisen ekstremismin ja mielenterveyden kysymyksiä tiettyjen ominaisuuksien ja haavoittuvuuksien kannalta, ei tarkoituksena ole leimata ihmisiä, yksinkertaistaa ilmiöitä tai häivyttää ihmisten omaa toimijuutta. Ideana on sen sijaan tunnistaa haasteet ja mahdolliset kielteiset toimintatavat sekä auttaa suuntaamaan ihmistä kohti merkityksellistä elämää ilman väkivaltaa.

Exit-työ ei tuomitse ja rakentaa luottamusta

Ihmisillä on monenlaisia ominaisuuksia, rajoituksia ja voimavaroja. Exit-työn kannalta on tärkeää tunnistaa asioita, jotka voivat aiheuttaa tuhoisaa käyttämistä. Ja toisaalta vahvistaa niitä asioita, jotka suojaavat tuhoisilta käyttäytymismalleilta. On tärkeää tukea ihmistä omana, ainutlaatuisena persoonanaan suuntaamaan voimavarojaan ja toimintaansa rakentaviin päämääriin.

Tehtäessä työtä traumatisoituneen asiakkaan kanssa on kiinnitettävä erityinen huomio inhimilliseen ja tuomitsemattomaan lähestymistapaan, jolla pyritään rakentamaan luottamusta työntekijän ja asiakkaan välille. On huomioitava yksilön henkilöhistoria ja haavoittuvuudet. Henkilön historian kattava tarkastelu ohjaa ja määrittää Exit-työskentelyä. Ammatillisuutta osoittaa kyky arvioida, milloin traumojen käsittelyyn tarvitaan ulkopuolista apua. On arvioitava trauman vaikutusta arkeen ja elämään sekä punnittava, estääkö sen käsittelemättömyys muutostyön.

Useasti ihmiset pyrkivät hallitsemaan elämän haasteita päihteiden käytön avulla. Jos päihteiden käyttö haittaa arjesta selviytymistä, ihmissuhteita tai tavoitteiden saavuttamista, viittaa se asian kiireellisyyteen ja ulkopuolisen avun tarpeeseen.

Psyykinen traumatisoituminen

Trauma on yllättävä, elämää uhkaava ja järkyttävä tapahtuma tai sarja toistuvia tapahtumia. Ihmiset reagoivat samanlaisiin tapahtumiin eri tavoin. Jollekin traumatisoiva tapahtuma ei ole sitä toiselle. Haavoittunutta mieltä voidaan hoitaa ja kuntouttaa, mutta oireiden pitkittyessä voi muodostua posttraumaattinen stressi.

Traumatisoituminen voi vaikuttaa fyysiseen ja psyykkiseen kehitykseen, moraaliseen arviointikykyyn, impulssikontrolliin, asenteisiin ja tunnesäätelyyn. Traumatisoituminen voi siksi toimia altistavana tekijänä väkivaltaiselle radikalisoitumiselle. Simi ym. ovat tutkimuksissaan todenneet, että ääri-ideologisiin ryhmiin kuuluvista yli 40 % oli lapsuudessaan kaltoin kohdeltuja. Centre for Research and Evidence on Security Threats on tutkimuksissaan osoittanut, että kriisialueilta palaavilla oli kohonnut riski saada posttraumaattinen stressi. Ekstremistinen orientaatio voi johtua aikaisemmin koetusta traumasta. Työskenneltäessä traumaista kärsivien ja väkivaltaisesti radikalisoituneiden, mutta muutosprosessista motivoituneiden henkilöiden kanssa, on hyvä varmistaa, että he tunnistavat traumojensa laukaisevat tekijät. Jos ihminen tunnistaa trauman laukaisevia tekijöitä, kykenee hän hallitsemaan paremmin omia reaktioitaan. Lisääntynyt kyky hallita omia tunteita ja reaktioita vähentää myös väkivaltaisten toimintamallien ja -tapojen käyttöä.

Käytännössä tämä tarkoittaa, että henkilö on saatava ymmärtämään, että hänen vihansa, turhautumisensa, ahdistuneisuutensa ja pelkonsa johtuvat aikaisemmasta traumasta tai väkivaltaisesta kokemuksesta. Toisin sanoen, nämä tunteet ankkuroidaan elämänhistoriaan ja niille tarjotaan selitystä.

Deradikalisoituminen tarkoittaa paitsi irtautumista aatemaailmalla perustellusta väkivaltaisesta toiminnasta, myös kognitiivista siirtymistä pois ääriuskomuksista. Prosessiin kuuluu uusien arvojen ja uskomusjärjestelmien omaksuminen. Jos taustalla olevaan traumaan ei puututa, on olemassa vaara, että vaikka henkilö olisi irtautunut väkivaltaisesta ekstremismistä, voi hän palata takaisin aiempiin käyttäytymismalleihin ja selviytymismekanismeihin.

Moni voi kärsiä monihäiriöisyydestä eli komorbiditeetista. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että henkilöllä on samanaikaisesti monia mielenterveyden haasteita, joita voivat olla erilaiset diagnoosit, ominaisuudet tai toimintahäiriöt. Osalla voi esimerkiksi olla samanaikaisesti ongelmia päihteiden, psykologisten tai psykiatristen häiriöiden kanssa. Lisäksi esimerkiksi päihteiden väärinkäyttöön liittyy lieveilmiöitä, kuten säännöllisen lääkityksen laiminlyöntiä. Tämä taas voi aiheuttaa lisääntynyttä riskikäyttäytymistä ja aggressiivisuutta. Päihdepalveluiden piiriin pääsy voi olla vaikeaa tai mahdotonta, minkä vuoksi irtautumisprosessi voi pitkittyä.

Exit-työtä tehtäessä traumatisoituneen asiakkaan kanssa on kiinnitettävä erityinen huomio inhimillisen ja tuomitsemattomaan lähestymistapaan, jolla pyritään rakentamaan luottamusta työntekijän ja asiakkaan välille. Työssä huomioidaan yksilön historia ja haavoittuvuudet. Henkilöhistorian kattava tarkastelu ohjaa ja määrittää Exit-työtä. Muutosprosessissa olevaa asiakasta on mahdollista ymmärtää paremmin, kun osaa arvioida trauman olemassaoloa ja vaikutuksia ihmiseen. On otettava myös huomioon, että trauma voi vaikuttaa ihmiseen suoraan tai epäsuorasti.

Tutkimus on toistaiseksi keskittynyt enemmän yksilölliseen traumatisoitumiseen ja ylisukupolvista traumaa ja sen vaikutuksia on tutkittu vasta vähän. Se, kuinka trauma voi vaikuttaa perheen sisäisiin ajatuksiin, tunteisiin ja muokata aatemaailmaa sekä indoktrinaatiota osatekijänä on kiinnostava tutkimuksen kohde. Myös ryhmän tai kokonaisen kansan joukotraumatisoitumista suhteessa väkivaltaiseen ekstremismiin on empiirisesti tutkittu vähän. Exit-työn painopiste ja toimenpiteet ovat muuttuneet entistä enemmän traumainformoiduksi. Tässä trauman yksilöllisten vaikutusten lisäksi huomioidaan myös historiallisen ja kollektiivisen trauman vaikutus erilaisiin liikkeisiin, ryhmiin tai jopa kansakuntiin. Exit-toiminnan asiakastyössä käytetyt traumainformoidut interventiot tunnistavat ja lisäävät ymmärrystä yksilön psykofyysisestä ja sosiaalisesta kokonaisuudesta. Exit-työssä tutkitaan ja pyritään tunnistamaan yksilön, ryhmän ja koko yhteiskunnan tason prosesseja ja vaikutuksia, joita ihminen on kokenut. Jos ihminen on traumatisoitunut, hänen voi olla hyvin hankala luottaa ihmisiin. Tällöin Exit-työ on haastavampaa, ellei työskentelyn perustana olevaa luottamusta ja turvallisuuden tunnetta kyetä rakentamaan.

Traumainformoitu työote tarkoittaa sitä, että työskentelyn ulkoiset puitteet ovat turvalliset (tila ja aikataulu) ja että sisäistä turvallisuutta rakennetaan läpinäkyvyyden, avoimuuden ja luottamuksellisuuden kautta. Työskentelyssä huomioidaan esimerkiksi kulttuuriset ja henkilöhistorialliset tekijät ja tarpeet. Tällainen lähestymistapa luo olosuhteet, joissa kaikki niin traumasta kärsivät kuin oireettomatkin voivat kokea olevansa rauhallisesti turvallisessa tilassa.

Traumatisoituneen asiakkaan kanssa työskentelyssä eräs vaihtoehto on pyrkiä vähentämään traumaperäisen stressihäiriön oireita sekä hallitsemaan aggressiiviseen käyttäytymiseen turvautumista. Asiakas voidaan ohjata ja altistaa traumaattisten kokemusten läpikäymiseen järjestelmällisesti ja turvallisesti. Tavoitteena on tunnistaa ja yhdistää negatiiviset tunteet (pelko, häpeä ja inho) menneeseen tilanteeseen ja integroida nämä traumaattiset kokemukset osaksi ihmisen omaa elämää, niin sanottua omaelämäkerrallista muistia. (NET- ja FORNET-menetelmä).

Tiivistelmä:

- Ihminen on psykofyysinen kokonaisuus, mikä tarkoittaa henkilön hyvinvoinnin ja tilanteen kokonaisvaltaista tarkastelua. Ihmisen hyvinvointiin ja kehitykseen vaikuttavat niin aineelliset puitteet, kuin fyysinen ja psyykinen hyvinvointi.
- Ihmisen hyvinvointiin vaikuttavat niin kutsutut sisäiset ja ulkoiset suojaavat tekijät. Exit-työssä henkilön vakautumista tuetaan vaikuttamalla suojaaviin tekijöihin.
- Exit-työ tunnistaa ihmisen kokonaisuutena.
- Exit-työskentely tapahtuu vuorovaikutuksessa asiakkaan ja työntekijän välillä. Asiakas tuntee ja huomaa, että hänet otetaan vakavasti ja hyväksytään myös vaikeiden tunteiden ja asioiden osalta. Tämä hyväksytyksi tuleminen tunne muodostaa pohjan muutokselle ja irtautumiselle.
- Exit-työtä tehdään yhteistyössä monien eri ammattilaisten kanssa. Mielenterveyteen liittyvissä kysymyksissä tulee hyödyntää ammatillista apua matalalla kynnyksellä ja tunnistaa oman osaamisen rajat.
- Tietyt henkilön ominaisuudet (esim. persoonallisuushäiriöt) tai elämäntilanteeseen tai käyttäytymiseen liittyvät asiat tai toimintamallit (kuten addiktiot) voivat estää tai ainakin merkittävästi haitata vuorovaikutussuhteen muodostumista ja irtautumisen prosessia.

- Tietyt yksilön henkilökohtaiset ominaisuudet ja haavoittuvuudet voivat ohjata väkivaltaisiin toimintamalleihin tai ryhmiin. Esimerkiksi tietynlaisten persoonallisuuspiirteiden omaavalle henkilölle väkivaltaisen ekstremismin tarjoamat ajatukset, ryhmään kuuluminen tai toiminnot voivat olla houkuttelevia: yksilön kiinnostuksen kohteet sekä väkivaltaiset ekstremistiset ryhmät tai väkivaltaisesti radikalisoituneet henkilöt kohtaavat toisensa tunteiden ja tarpeiden osalta.
- Luottamuksen rakentaminen on Exit-työssä hauras ja tärkeä asia. Tässä on tärkeä kuulla asiakasta ja tuntea, miten vuorovaikutussuhde syntyy ja aito luottamus pääsee rakentumaan. Tämä edellyttää asiakkaan hyvinvointiin, pelkoihin ja toiveisiin liittyvien asioiden tunnistamista ja huomioon ottamista.
- Exit-työssä käsitellään väkivaltaan liittyviä kysymyksiä ja tähän liittyvät osaltaan myös aggressiot. Aggression tunteiden siirtyminen asiakkaasta Exit-työntekijään on mahdollista (tunteensiirto) ja tämä on tärkeä huomioida osana vuorovaikutusprosessia sekä työntekijän jaksamisen kannalta (mahdollisuus asioiden ja tunteiden purkamiseen esimerkiksi työnohjauksen avulla).
- Traumainformoitu työote tarkoittaa sitä, että työskentelyn ulkoiset puitteet ovat turvalliset (tila ja aikataulu) ja että sisäistä turvallisuutta rakennetaan läpinäkyvyyden, avoimuuden ja luottamuksellisuuden kautta. Työskentelyssä huomioidaan esimerkiksi kulttuuriset ja henkilöhistorialliset tekijät ja tarpeet.

Pohdintatehtävät

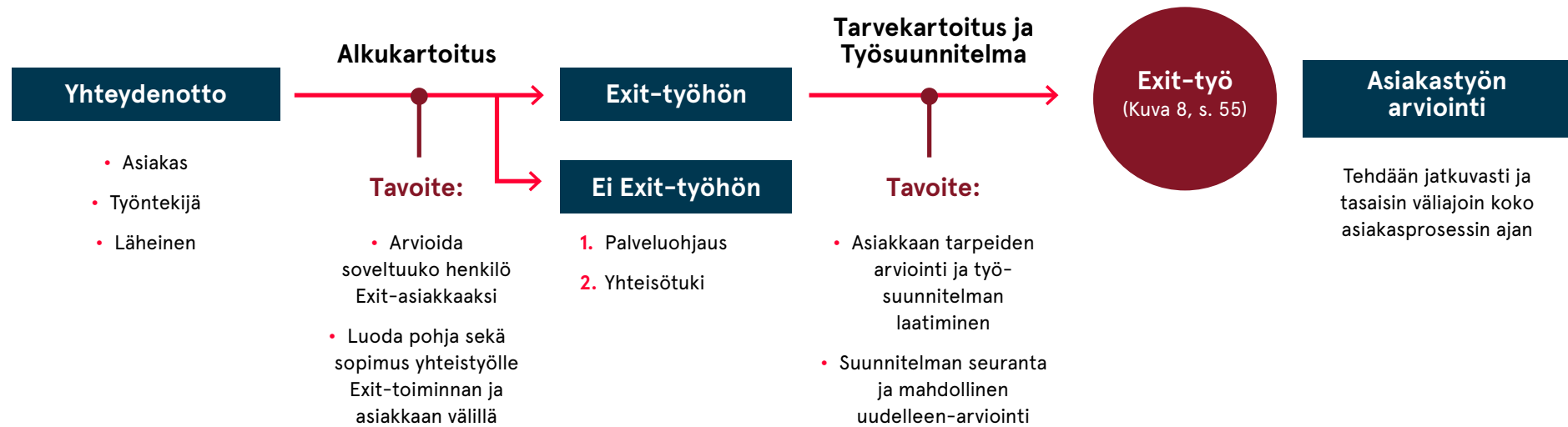
- Miten vahvistaa henkilön sisäisiä ja ulkoisia suojaavia tekijöitä? Mitä tämä tarkoittaa yksilön, yhteisöjen ja yhteiskunnan tasolla tehtävän työn kannalta?
- Millä tavoin hallitsen omia tunnereaktioitani ja arvojeni vaikutusta kanssakäymisessä väkivaltaisesti radikalisoituneen henkilön kanssa?
- Kuinka tunnistan asiakkaan tunnetilan? Miten hyödynnän tätä havaintoa?
- Miten oppia erottamaan havainto siitä tehdystä tulkinnasta? Esimerkiksi, jos havaitset henkilön olevan hermostunut eli motorisesti levoton (tämä ilmenee kovin monin tavoin, esimerkiksi henkilö kiemurtelee tai puree leukaperiä yhteen). Miten pystyt tarkastelemaan tätä havaintoa rauhassa, ennen kuin annat sille tulkinnan eli selität itsellesi, mistä tämä hermostuneisuus johtuu?
- Mitä traumojen huomioiminen tarkoittaa omassa työssäsi? Minkälainen on trauma-informoitu työ omassa toiminnassasi?

5

Exit-työn aloittaminen

Tässä luvussa kuvataan Exit-asiakassuhteen aloitusta ensisijaisesti Exit-toimintaan osallistuvasta yksilönäkökulmasta. Tarkastelemme prosessin eri vaiheita tulevissa luvuissa yksinkertaistetun tarkastelun ja pelkistetyn mallin kautta.

Exit-työn asiakasprosessi

Kuva 6:

Exit-työn asiakasprosessi alkaa yhteydenoton jälkeen alkukartoituksella. Varsinainen irtautumista tukeva Exit-työskentely perustuu henkilön elämäntilanteen ja tarpeiden arviointiin, joiden pohjalta muodostetaan tavoitteet, joita kohti työskennellään.

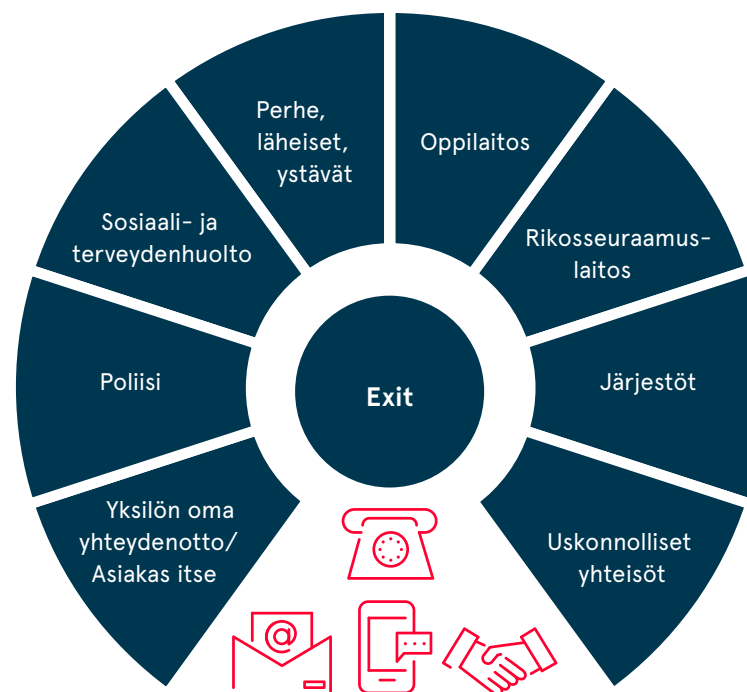
Exit-toiminnan tarpeessa? Tavoittaminen ja ohjautuminen Exit-palveluun

Kun epäily tai huoli omasta tai toisen ihmisen väkivaltaisesta radikalisoitumisesta tai ekstremistisestä orientaatiosta tai toiminnasta herää, on tarpeen löytää helposti lisätietoa ja tukea. Tieto Exit-toiminnan olemassaolosta ja tuesta on ensiarvoisen tärkeää. Tiedon tulee olla helposti saatavilla ja ymmärrettävää, jotta hakeutuminen palveluun on ylipäätään mahdollista.

Ihminen omaan motivaatioon ja vapaaehtoisuuteen perustuva Exit-toiminta on lähestymistavaltaan aitoon ja pysyvään muutokseen ohjaavaa. Vapaaehtoisuus Exit-toiminnassa edellyttää myös toimintaan ohjautumisen osalta tiettyjä asioita. Kun ihminen itse haluaa omaan elämäänsä ja ajatteluunsa muutosta, on se yhtäältä varmin tae tuloksiin. Tällöin ihmisen on täytynyt jo itse tunnistaa itsessään orastava epätietoisuus tai tyytymättömyys esim. väkivaltaista ryhmää, sen toimintaa, ajattelumailmaa ja ryhmän ihmisiä kohtaan. Tällaisen orastavan muutoshalun pohjalta on Exit-toiminnan mahdollista lähteä tukemaan muutosprosessia. Henkilön oman epäilyksen, läheisten toiveen tai jonkin ulkoisen tapahtuman kautta ajatus ja tunne muutoksen tarpeesta saattavat nousta.

Exit-toimintaan ohjautumista, saati toteuttamista ei ole mahdollista tehdä ilman laaja-alaista yhteistyötä. Suomalainen väkivaltaiseen radikalisoitumiseen ja ekstremismiin liittyvä toimintamalli perustuu viranomaisten, kansalaisjärjestöjen ja yhteisöjen yhteistyöhön. Tätä lähestymistapaa luonnehtii käsitys laajasta turvallisuuskäsityksestä ja siihen tarvittavasta mittavasta toteuttajajoukosta. Sen rakennusaineiksia ovat laaja poliittinen oikeutus, tuki toimintatavalle sekä viranomaisten, järjestöjen ja kansalaisten välinen vastavuoroinen luottamus.

Exit-toimintaan voidaan ottaa sekä syvällä väkivaltaista ekstremismia harjoittavissa verkostoissa olevia sekä sellaisia henkilöitä, jotka ovat vasta vaarassa radikalisoitua väkivaltaisesti.

Kuva 7:

Kuinka asiakkaat ohjautuvat Exit-palveluun?

Onko syytä huoleen? Pohdintoja väkivaltaisen aatemaailman havaitsemisesta

Huolestuneisuutta, välittämistä vai turhaa lietsontaa? Tietoisuutemme ja mielessämme olevat asiat ohjaavat havaintojamme. Pyrimme löytämään vahvistusta niin ennakkokäsityksiimme, havaintoihimme kuin mielipiteisiimme.

Meille on tyypillistä hakea todisteita, jotka vahvistaisivat ennako-oletuksiamme. Väkivaltaisen ekstremismin tuntemus luo pohjan tämän ilmiön havaitsemiselle. Sama pätee muidenkin väkivaltaisten ja tuhoisien aiheiden tuntemiseen.

Se, minkälaisena käsitämme ilmiön, ohjaa sen havaitsemista. On siis hyvä tunnistaa myös virheellisten havaintojen ja tulkintojen mahdollisuus. Huolta aiheuttavien havaintojen ja tuntemusten tunnistamisen lisäksi aivan yhtä tärkeää on se, miten tällaisen havainnon kanssa toimii. Tämä on aiheeseen liittyvän osaamisen ydintä.

Ei ole olemassa minkäänlaista kattavaa tai vedenpitävää tarkistuslistaa, jonka avulla ihmisen väkivaltaisen ja radikalisoituneen ajattelun voisi tunnistaa. Etenkään, jos ihminen ei sitä itse halua tuoda julki. Tietynlaiset muutokset tai havainnot voivat kuitenkin antaa viitteitä asiasta. Järjestöpohjaisessa Exit-toiminnassa ollaan pitkälti ihmisen itse tuoman tiedon sekä hänen kanssaan tekemisissä olevien ihmisten tulkintojen varassa. Tästä syystä on suositeltavaa olla kiinnostunut, kysyä ja keskustella lisää, jotta kyseisen ihmisen ajatusmaailmaa voi ymmärtää.

Erilaisia huolta herättävien asioiden ja merkkien listauksia on koottu kansainvälisesti esimerkiksi [Centre for the Prevention of Radicalization Leading to Violence](#) (CPRLV) Behaviour-barometrin tai tanskalaisten [Danish Centre for Prevention of Extremism](#)in toimintamallin puitteissa. Suomalaisista materiaaleista nuorten parissa työskenteleville tarkoitettu [Huolena nuoren radikalisoituminen? Opas nuorten kanssa työskenteleville](#) (Benjamin & Vallinkoski, 2021) nostaa esiin ajatusmaailmaan, retoriikkaan, käyttäytymiseen ja olemukseen liittyviä havaintoja, jotka voivat kasaantuessaan kertoa ekstremistisen orientaation rakentumisesta. Näiden lisäksi myös sosiaaliin suhteisiin liittyvät havainnot antavat lisäymmärrystä ihmisen kokonaistilanteesta.

Kaiken kaikkiaan huolta aiheuttavat asiat muodostavat kokonaisuuden, eikä yksittäisten tai useammankaan merkin yhtäaikainen ilmeneminen välttämättä vielä tarkoita tai osoita, että yksilö olisi väkivaltaisesti radikalisoitumassa.

- Helppoimmin havaittavia ovat yleensä ulkoiset merkit pukeutumisen ja tyylin osalta.
- Puheen tasolla saarnaaminen, käännätyminen tai pakonomainen kiinnittyminen tiettyyn ihmisryhmään tai ongelmaan saattavat ilmentää osaltaan jyrkkää ajattelua ja aatemaailmaa.
- Halveksiva puhetapa ja toisten ihmisryhmien syyttäminen, siis hyvin tiukka ja mustavalkoinen maailmankuva, voivat olla väkivaltaista aatemaailmaa ilmentäviä seikkoja.

- Kansainvälisen yhteisön ja yhteiskuntamme perusarvoihin kuuluvan kaikkien ihmisten ihmisarvon kiistäminen ilmentää huolestuttavaa aatemaailmaa.
- Sitä, yhdistyykö tällaiseen ajattelutapaan väkivaltaistuneita asenteita, on arvioitava erikseen. Ennaltaehkäisyn ja polarisaation vastaisen toiminnan kannalta ihmisten dehumanisointi ja ihmisryhmien ihmisarvon kyseenalaistaminen ovat toimenpiteitä vaativia puhetapoja.

Kun ihmisen käytös, puheet tai jokin vuorovaikutuksessa antaa tunteen ekstremistisen orientaation olemassaolosta tai väkivaltaisesta radikalisoitumisesta, kannattaa asiaan kiinnittää huomiota ja pyrkiä ymmärtämään henkilöä paremmin. Kiinnostus, pyrkimys ymmärtää ja saada selville lisää ihmisen ajatuksista ovat tärkeitä. Tarkentavat kysymykset ja aito kiinnostus toimivat paremmin kuin kuulustelunomaiset kysymykset. Kannattaa esimerkiksi välttää kysymyksiä kuten ”miksi ajattelet noin?”, vaan pikemminkin kysyä ”voitko kertoa tuosta asiasta hieman lisää” tai ”mainitsit monien ongelmien johtuvan tietystä ihmisryhmästä, olisi kiinnostavaa kuulla, miten olet itse päätenyt tuohon johtopäätökseen?”

Samalla tavalla ihmisen sosiaaliset suhteet ja ryhmät tai niihin liittyvät muutokset voivat kertoa paljon väkivaltaisesta radikalisoitumisesta tai olemassa olevasta ekstremistisestä orientaatiosta. Yhteydet ekstremistiin ryhmiin ja niiden verkkoyhteisöihin antavat myös viitteitä väkivaltaisen radikalisoitumisen mahdollisuudesta.

On tärkeää ymmärtää, mistä syystä ihminen haluaa muutosta elämäänsä ja irtautua väkivaltaisesta aatemaailmasta tai ryhmittymästä. Väkivaltaisen radikalisoitumisen prosessiin sekä väkivaltaiseen ryhmään ja ympäristöihin liittymiseen on aikanaan liittynyt tyydytystä tuovia ja myönteisiä puolia. Erilaiset elämänsattumukset, pettymykset ja kuluttava elämäntapa voivat toimia irtautumista motivoivina tekijöinä. Periaatteessa myös jokainen kohtaaminen ja vuorovaikutustilanne voi tarjota mahdollisuuden ja näkymän jostain toisenlaisesta tulevaisuudesta. Henkilökohtainen pettymys ja turhautuminen voivat luoda maaperää Exit-toimintaan ohjautumiseen.

Alkukartoituksessa arvioidaan, soveltuuko henkilö Exit-toimintaan: onko hänellä sille tarvetta ja hyötyisikö hän siitä? Keskeinen kysymys on, onko kyseessä henkilö, jonka ajattelun ja toiminnan keskiössä on jokin väkivaltainen aatemaailma. Oikeuttaako tämä aatemaailmaa koskeva tulkinta ja sen pohjalta muotoutunut tai muotoutumassa oleva identiteetti väkivallan käytön?

Teoriassa asia on näin yksinkertainen. Ihmiselämä on kuitenkin usein teoriaa monimutkaisempaa: ristiriitaisten motiivien ja sattumusten vähemmän tarkkarajaista sekamelskaa. Väkivaltainen ekstremismi on lisäksi hyvin latautunut aihe, eikä siitä puhuminen välttämättä ole helppoa ennalta tuntemattomien ihmisten kanssa. Lisäksi ihminen, joka uskoo väkivallan ideologisesti tai uskonnollisesti perusteltuun käyttöön, ei välttämättä halua tai kykene kertomaan asiasta selkeästi. Voi siis olla, ettei itse alkukartoituskaan ole aivan niin selkeä ja yksiselitteinen tai yhdeltä istumalta valmis. Näitä Exit-työn tarpeen arvioinnin kysymyksiä tarkastellaan seuraavaksi eri näkökulmista.

Alkukartoitus: onko henkilöllä tarvetta Exit-toimintaan osallistumiseen?

Kun henkilö tai taho on yhteydessä Exit-toimintaan, käydään läpi kyseessä olevan tapauksen tiedot. Voiko Exit-toiminta auttaa kyseistä ihmistä irrottautumaan väkivaltaisesta toiminnasta ja ekstremistisestä orientaatiosta? Exit-työntekijät arvioivat tapaamisen tarvetta, jossa voidaan ilman velvoitteita arvioida Exit-työskentelyn aloittamisen mahdollisuutta. Yhteydenoton pohjalta järjestetään tapaaminen, jossa selvitetään, onko kyseessä Exit-työhön soveltuva henkilö. Tapaamisen tarkoitus on luoda pohja jatkotyöskentelylle sekä yhteistyölle Exit-työn ja asiakkaan välillä. Tähän kuuluu kiinteänä osana asiakkaan ymmärrys omista oikeuksistaan ja toimintaan liittyvistä periaatteista.

Kuinka asiakkaalle kerrotaan Exit-toimintaan osallistumisesta?

Kun henkilö miettii Exit-toimintaan osallistumista, on Exit-työntekijän selvittävä hänelle minkälaisesta työskentelystä on kyse ja minkälaisia periaatteita noudatetaan.

Hänelle on jo etukäteen mahdollisesti kerrottu, että Exit-toimintaan osallistuminen on vapaaehtoista ja sen voi halutessaan lopettaa milloin tahansa. Työskentelytavoista ja toimintaperiaatteista kerrotaan, että keskitytään aatemaailman ja väkivallan kysymyksiin sekä yleisiin elämäntapaan vaikuttaviin kysymyksiin. On välttämätöntä, että ihmiselle on selvää, minkälaisin käytännön ja periaattein toimitaan. Koska väkivaltainen

ekstremismi on niin latautunut aihe, on toimittava hienovaraisesti ja selkeästi. Aiheeseen yhdistyy monenlaisia todellisia ja kuviteltuja ennakkoluuloja sekä uhkia. Exit-toimintaan yhteydenottamisen on oltava turvallista ilman leimautumisen pelkoa. Yhteydenotto tai työskentely Exit-toiminnan kanssa ei saa aiheuttaa uhkaa tai kyseenalaistaa ihmistä. Kun ihminen tekee tiliä ajattelunsa ja tekojensa kanssa, joutuu hän mahdollisesti ottamaan vastuuta menneisyydestään ja teoistaan.

Osallistuminen Exit-työskentelyyn ei ole vakuutus siihen, ettei ihminen voisi toimia yleistä turvallisuutta vaarantaen tai salata tuhoisiakin tarkoituksiperiä. Lähtökohtana on kuitenkin se, että ihmiseen ja hänen kertomaansa on voitava luottaa. Järjestöpohjainen toiminta ei myöskään ole lähtökohdiltaan turvallisuustoimintaa, vaikka voikin lisätä yleistä yhteiskunnallista luottamusta, turvallisuuden tunnetta ja turvallisuutta. Alkukartoitus tai muukaan järjestöpohjainen Exit-työskentely ei arvioi väkivaltaiseen ekstremismiin liittyvää riskiä, vaan keskittyy irtautumista tukevaan työhön.

Kuinka Exit-työskentelyn tarvetta voidaan arvioida?

Yhteydenoton pohjalta sovitaan tapaaminen, jossa voidaan tarkemmin tutustua potentiaalisen asiakkaan tilanteeseen. Ensisijaisesti suositetaan henkilökohtaista kohtaamista eli jossain rauhallisessa tilassa tapahtuvaa tapaamista. Tarvittaessa tapaaminen voidaan myöskin toteuttaa virtuaalisesti. Kaiken perustana olevan luottamuksen kannalta toivottavaa olisi tavata kasvokkain.

Koska käytännössä on kyse usein kyseisen henkilön ensimmäisestä tapaamisesta, panostetaan mutkattomaan ja aitoon kohtaamiseen. Tapaamisen tarkoitus on jatkotyöskentelyn tarpeen arviointi. Jotta tunnelma on rento eikä jännittyneen virallinen, pyritään muun muassa alla mainitut peruskysymykset ja aihealueet käymään vapaan keskustelun kautta läpi. Käytössä ei siis ole kyselykaavaketta.

Tapaaminen järjestetään niin, että kaikkien osapuolten turvallisuus turvataan. Exit-toiminnassa saatetaan käyttää työparityöskentelyä, joten aloitustapaamisessa ovat tällöin molemmat työntekijät ja mahdollisesti ohjaavan tahon edustaja itse asiakkaan lisäksi.

Alkukartoituksen yhteydessä selvitetään yksilön halua Exit-toimintaan osallistumiseen ja motivaatiota työskennellä aatemaailmaan ja väkivaltaan liittyvien kysymysten äärellä.

Tarkennetaan Exit-toimintaan liittyviä periaatteita ja käytäntöjä sekä pohjustetaan asiakkuuden aloituksen myötä tarkentuvia tavoitteita.

Peruskysymyksiä ovat seuraavat:

- Liittyvätkö henkilön haasteet väkivaltaiseen radikalisoitumiseen tai väkivaltaiseen ekstremismiin?
- Onko henkilölle hyötyä Exit-toiminnasta?
- Onko henkilö motivoitunut siihen?
- Onko henkilöllä muita Exit-työskentelyä haittaavia ja huomioitavia tekijöitä?

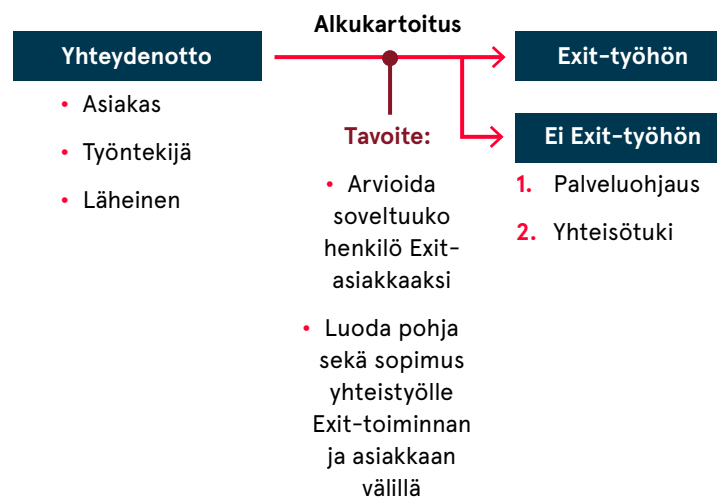
Vuorovaikutuksessa kohtaamalla saadaan aineksia Exit-työn tarpeen arviointiin

Yksilön oikeus itseään koskevan (arkaluonteisen) tiedon luottamuksellisuuteen on turvattava. Tästä seuraa se, että kaikki tieto kertyy tai siirtyy toisilta toimijoilta käytännössä ihmisen itsensä suostumuksella tai kertomana.

Alkukartoituksessa pyritään luomaan käsitys ihmisen hyvinvoinnista ja terveydestä sekä niitä haittaavista tekijöistä, elämänhallinnasta, suhteesta väkivaltaiseen käyttäytymiseen ja aatemaailmaan

Alkukartoituksen toteutus ja kesto

Alkukartoitus voi onnistua jo yhdellä kerralla, mutta täytyy varautua siihen, että asiat selkiytyvät hitaammin ja luottamuksen ja tuttuuden rakentumisen myötä. Exit-työntekijöiden ja asiakkaan välinen vuorovaikutussuhde on hyvin keskeinen osa Exit-työtä ja muutostyön ytimessä.

Alkukartoituksen kohteet

Alkukartoituksessa käydään periaatteessa tietyt aihealueet läpi. Se, kuinka nopeasti eri osa-alueilla pystytään etenemään, riippuu yksilöllisestä tilanteesta. Eteneminen riippuu esimerkiksi siitä, kuinka pitkälle henkilö itse on prosessoinut omaa tilannettaan eli minkä verran hän on valmis ja halukas kertomaan ajatuksistaan ja toiminnastaan. Lyhyimmillään alkukartoitus voi olla kertaluontoinen tapaaminen, mikäli asia on hyvin selkeä. Jos asia selkiytyy hitaammin, voidaan alkukartoitukseen käyttää useampi tapaamiskerta.

Aatemaailman osalta tarkastellaan minäkäsitystä sekä suhdetta yhteiskuntaan ja sen toimintaan sekä muihin ihmisiin ja ryhmiin. Yksilön suhde yhteiskunnan eri toimintoihin ja instituutioihin on keskustelun ytimessä ja se ilmenee myös suhtautumisessa toisiin ihmisiin ja omien verkostojen ulkopuolisiin ryhmiin.

Aatemaailmaan liittyvän toimintaorientaatio, jonka tavoitteena on arvioida väkivallan ja muun rikollisen toiminnan osuutta ajattelussa ja toiminnassa. Tässä korostuu toiminnan vapaaehtoisuus ja luottamuksellisuus. Järjestöpohjaisessa Exit-työssä ollaan sen tiedon varassa, mitä henkilö on itse halukas kertomaan omasta tilanteestaan. Ymmärrettävästi tämä on keskeisimpiä seikkoja arvioita tehtäessä.

Sosiaaliset suhteet ja verkostot kuvaavat osaltaan niitä ryhmiä, joihin henkilö kuuluu tai niitä tahoja, joista hän hakee tietoa tai inspiraatiota. Lisäksi tässä vaiheessa kartoitetaan suhtautumista oman ryhmän ulkopuolisiin ryhmiin ja ihmisiin.

Varsinaisen ydintyön lisäksi kiinnostuksen kohteena ovat laajemmin **elämänhallinnan kysymykset**. Näihin sisältyvät erilaiset hyvinvoinnin esteet ja rajoittavat olosuhteet. Terveystilan ja mielen hyvinvoinnin kysymyksiä lähestytään ei-diagnostisesti sillä ajatuksella, että perusasioiden tulee olla kunnossa. Mahdollisuuksien mukaan tunnistetaan erilaisia elämänhallintaa vaikeuttavia seikkoja, kuten esimerkiksi erilaiset päihde- tai muut riippuvuudet, jotka saattavat haitata tai kokonaan estää työskentelyn itse aatemaailman kanssa. Työntekoon, opiskeluun ja toimeentuloon liittyvät huolet ovat luonnollisesti keskeisessä asemassa. Lisäksi oleskelulupaan ja muuhun asumiseen liittyvät hankaluudet voivat vaikuttaa kielteisesti muutostyöskentelyyn.

Alkukartoituksen myötä selvitetään myös **motivaatio osallistua Exit-toimintaan**.

Tapaamisissa käsiteltyjen asioiden ja keskustelun avulla selvitetään, hyötyykö henkilö Exit-työskentelystä vai onko hänellä pikemminkin toisenlaisten toimintojen tai palvelujen tarve. Mahdollisuuksien mukaan Exit-työntekijät voivat toimia työparina. Alkukartoituksessa tarkastellaan kokonaisuutta ja joko päädytään aloittamaan Exit-työskentely tai ohjataan henkilö muiden palveluiden piiriin. Kaikissa tapauksissa järjestön arvojen mukaisesti tuen tarpeessa olevia ihmisiä ei päästetä putoamaan palvelujen väliin, vaan heidät pyritään huolehtimaan eteenpäin hallitusti.

Työntekijän muistilista ensitapaamiselle

- Sopikaa, ketkä ovat tapaamisessa paikalla (onko mukana myös mahdollisia yhteistyökumppaneita tai Exit-työhön ohjaava taho).
- Varmista turvalliset olosuhteet niin fyysisesti kuin henkisesti.
- Luo positiivinen ilmapiiri ja yhteys.
- Tiedosta tapaamisen tavoite suhteessa Exit-toimintaan.
- Kerro tapaamisen tarkoitus ja pelisäännöt.
- Tunne omat väkivaltaiseen ekstremismiin liittyvät taustaoletuksesi.
- Tunnista omat asenteesi ja tuntemuksesi henkilöön ja kohtaamiseen liittyen:
 - Minkälaisia tunteita kohtaamisessa heräsi aihesisältöjen, henkilön ja vuorovaikutuksen suhteen?
 - Minkälaisia havaintoja kohtaamisessa syntyi?
- Kysy, tarkista ja pyydä täsmennyksiä.
- Arvioi kriittisesti omia tulkintojasi.
- Pidä huolta ajankulusta.
- Tee lopuksi yhteenveto käydystä keskustelusta.
- Sopikaa seuraavat askeleet siitä, mitä tulee tapahtumaan seuraavaksi.

Tiivistelmä:

- Väkivaltaisesti radikalisoituneen henkilön tunnistamiseen on olemassa monenlaisia tarkistuslistoja, mutta niiden käytön hyödyllisyys ja käytettävyys on rajallinen järjestöjen ja kansalaisyhteiskunnan toiminnassa. Järjestöpohjaisessa Exit-työssä tukeudutaan asiakkaan itsensä kertomaan tai jakamaan tietoon.
- Exit-työtä ja väkivaltaisen ekstremismin ja väkivaltaiseen radikalisoitumisen ennaltaehkäisyä tehdään laajalla rintamalla ja yhteistyössä usean toimijan kesken. Samankaltaisesti asiakasohjaus ja yhteydenotot Exit-toimintaan voivat tapahtua monipuolisesti eri tahojen kautta, jotka kohtaavat ilmiötä tai niin kutsuttuja huolta herättäviä henkilöitä työssään tai muussa arjessaan. Luonnollisesti myös väkivaltaisesti radikalisoitunut tai muuten kyseisten asioiden vaivaama henkilö voi ottaa itse suoraan yhteyttä.
- Alkukartoituksen avulla tarkastellaan liittyvätkö henkilön elämäntilanne ja haasteet väkivaltaiseen ekstremismiin ja Exit-työskentelyn tarpeeseen.
- Alkukartoituksessa tarkastellaan samoja aihealueita kuin Exit-työskentelyn edistymistä arvioitaessa (aatemaailman, toimintaorientaation, mielen hyvinvoinnin ja sosiaalisten sidosten ja suhteiden kysymykset).
- Mikäli henkilön elämäntilanne ja haasteet liittyvät muihin kysymyksiin kuin väkivaltaiseen ekstremismiin tai radikalisoitumiseen, ohjataan henkilö oikeiden palvelujen ja toimintojen äärelle.

Pohdinta- tehtävät

- Minkälaisiin asioihin kiinnität huomiota yleensä ihmisiä tavatessasi? Mitä eroa ja yhtäläisyyksiä on väkivaltaisen ekstremismin liittyvissä kohtaamisissa ja kysymyksissä?
- Kuinka onnistut välttämään omien oletusten vahvistamisen? Entä miten pystyt tunnistamaan havaintojen ja tulkintojen välisen eron?
- Millä lailla arvioit oman arvopohjasi vaikuttavan väkivaltaisen ekstremismiä koskeviin havaintoihin?
- Millaisin keinoin on mahdollista selvittää ihmisen ekstremistisen orientaation syvyyttä?

6

Exit-työn prosessi, periaatteet ja työmenetelmät

Ensimmäinen askel kohti onnistumista on luottamuksen vahvistaminen.

Exit-työssä tuetaan henkilön irtautumista väkivaltaisesta ekstremismistä ja yhteiskuntaan kiinnittymistä. Exit-työ auttaa irtautumaan väkivallasta, ääriliikkeistä ja rakentamaan luottamusta toisiin ihmisiin, itseensä, yhteisöihin ja yhteiskuntaan. Exit-työn keskiössä on ihminen, joka kohdataan arvostaen. Ihminen nähdään muutoksentehtävänä ja muutosprosessinsa asiantuntijana. Exit-työn eri menetelmillä tuetaan ihmistä hahmottamaan oma elämäntilanteensa laajassa kokonaisuudessa ja tunnistamaan ratkaisuvaihtoehtoja, joilla pyrkiä kohti mielekäästä ja arvokasta elämää.

Onnistunut Exit-työ tukee ja täydentää olemassa olevia yhteiskunnan palveluita ja ihmisen sosiaalista tukiverkostoa eikä pyri korvaamaan tai heikentämään niitä. Ensimmäinen askel kohti onnistumista on luottamuksen vahvistaminen. Tällä tarkoitetaan ihmisen luottamusta itseensä ja kykyynsä muuttua sekä luottamusta Exit-työntekijään, jonka asiakas hyväksyy rinnallakulkijaksi muutosprosessissa, sekä luottamusta koko yhteiskuntaan ja sen eri instituutioihin.

Exit-työn lähestymistapa, periaatteet, työote sekä työmenetelmät

Exit-työn lähestymistapa

Exit-työn perusolettamus on, että jokainen ihminen on arvokas ja ainutlaatuinen. Jokainen on oman elämänsä asiantuntija. Ihmisillä on samat perustarpeet ja pyrkimykset. Kuitenkin se, kuinka tietoinen henkilö on tarpeistaan ja kuinka hän arvottaa ja tavoittelee niitä, vaihtelee eri ihmisten välillä.

Jokaisen henkilön todellisuuskäsitys on yksilöllinen ja rakentunut ihmisten välisessä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, jossa annetaan merkityksiä asioille, suhteille ja omalle itselle.

Jokaisella ihmisellä on tietoja, taitoja sekä asenteita, joiden avulla hän on kykenevä uudistamaan käsitystään itsestään ja suhdettaan ympäröivään todellisuuteen. Ihmisillä on tarve tulla kohdatuiksi yksilöinä, kokea omaehtoisuutta sekä yhteyttä toisiin ihmisiin. Ihminen on kykenevä toimimaan yhteisönsä hyväksi, jota varten hän voi kuitenkin tarvita eri asteista väliaikaista tai pitkäaikaista tukea. Exit-työ tukee asiakkaitaan laatimaan suunnitelmia, joiden avulla heitä tuetaan kehittämään valmiuksia ja kykyjä saavuttaa päämääriä, jotka ovat heille itselleen merkityksellisiä.

Exit-työn periaatteet

- Exit-työ on asiakaslähtöistä sekä tarveperusteista.
- Exit-työ ja sen tarjoama tuki on ilmaista.
- Exit-työn tarjoama tuki on omaehtoista.
 - Asiakkaalla on aina päätäntävalta osallistumisesta Exit-työhön sekä työskentelyn sisältöön.
- Exit-työ on läpinäkyvää.
 - Exit-työtä tehdään yhteistyössä asiakkaan kanssa ja häntä informoidaan kaikesta siitä, mikä liittyy hänen kanssaan tehtävään työhön, työtapoihin sekä muista asiakkuuteen liittyvistä asioista.
- Exit-työ on puolueetonta ja luottamuksellista.
 - Exit-työ ei edusta viranomaisia tai mitään aatteellista tai uskonnollista yhteisöä.
 - Exit-työ ei ilman asiakkaan suostumusta kerää tai jaa mitään asiakkaaseen liittyviä tietoja.
 - Exit-työn luottamuksellisuus tarkoittaa myös sitä, että asiakas voi osallistua siihen anonyyminä.
- Exit-työ ei tuomitse.
 - Exit-työ ei hyväksy rikollisia tai väkivaltaisia tekoja, muttei myöskään tuomitse ihmistä niiden perusteella.

Luotettava Exit-toimija

Exit-toimintaa toteuttavan taustatahon on oltava:

- tunnettu: toiminta ja periaatteet ovat asiaa kohtaavien eri tahojen tiedossa
- vastuullinen: toiminta asiakkaan tarpeiden ja yhteiskunnan kokonaisturvallisuuden kannalta
- ymmärrettävä: Exit-toimija kykenee kuvaamaan selkeästi, mitä tarjoaa
- ammattitaitoinen: Exit-toiminnan osaava järjestötoimija
- jatkuva ja pysyvä: toimintaan ohjaavan ei tarvitse huolia, onko palvelu olemassa tai päättymässä
- yhteistyökykyinen: Exit-työtä toteutetaan yhteistyössä viranomaisten ja muiden toimijoiden kanssa.

Exit-työote

- Myötätuntoinen
 - > Kyky vastaanottaa toisen tunteita sekä sietää haastavia tilanteita ja tunteita.
 - > Osoita kiinnostusta henkilöä, hänen ajatuksiensa ja kokemuksia kohtaan
 - > Osoita lämpöä ja välittämistä.
- Kunnioittava
 - > Kun kohtaat ihmisen kunnioittavasti, on hänen hyvin haastavaa toimia epäkunnioittavasti sinua kohtaan.
 - > Ihminen on oman elämänsä omistaja ja asiantuntija.
 - > Vältä vastakkainasettelua ja väittelyä.
- Tarvetietoinen
 - > Ihmisen toimintaa ohjaavat motiivit, jotka muodostuvat ihmisten tarpeista ja tavoitteista.
 - > Tarpeiden tunnistaminen ja huomioiminen on eheyttävää.
- Muutokseen uskova
 - > Muutos on mahdollista jokaiselle, jolla on päämäärä sekä päättäväsyyttä.
 - > Jokaisella ihmisellä on tietoja, taitoja ja voimavaroja elämässä eteenpäin pääsemiseksi.

- Rinnalla kulkeva työote
 - > Henkilön arjen asioissa läsnä olemista ja kuuntelemista sekä hänen tilanteensa kokonaisvaltaista ymmärtämistä.
 - > Rinnalla kulkevassa työotteessa Exit-työntekijä voi hoitaa asioita yhdessä asiakkaan kanssa, ei hänen puolestaan. Asiakas voi tarvita paljon tukea ja kannustusta, jotta hän kykenee hoitamaan asioita itsenäisesti. Hänelle tarjotaan muun muassa tukea palvelujärjestelmään kiinnittymisessä.

Exit-työ

Exit-työssä keskeistä on pyrkiä tukemaan asiakasta siinä tilanteessa, jossa hän juuri sillä hetkellä on ja pyrkiä yhdessä vaikuttamaan tilanteeseen. Työ kohdistuu sekä asiakkaan ympäristöön ja olosuhteisiin, että hänen tapaansa ajatella, tuntea ja käyttäytyä, hänen itsemääräämisoikeuttaan kunnioittaen. Jotta henkilön prosessi olisi vakaalla ja kestävällä pohjalla, on luotava yhdessä ymmärrys hänen tarpeistaan, tavoitteistaan ja keinoista, joilla asiakas pyrkii tavoitteisiinsa. Exit-työ on ennen kaikkea asiakkaan muutosprosessin tukemista ja sen mahdollistamista. Exit-työ voidaan jakaa kahteen eri osa-alueeseen, ydintyöhön sekä tukevaan työhön. Käytännössä niitä on vaikea ja ehkä myös tarpeetonta pyrkiä erottamaan toisistaan. Sekä ydintyö että tukeva työ tähtäävät asiakkaan tilanteen vakauttamiseen ja positiivisen muutoksen toteuttamiseen.

Ydintyö

Ydintyö on erityistä ja erikoistunutta työtä, jolla tuetaan väkivaltaisesta ekstreemismistä irtautumista.

Ydintyön eri osa-alueita ovat

- sosiaaliset verkostot
- toimintaorientaatio
- aatemaailma
- minäkäsitys.

Käytännön työssä harvemmin työskennellään yhtä aikaa kaikilla eri ydintyön osa-alueilla. Työskentely keskittyy asiakkaan esille nostamiin, hänelle merkityksellisiin ja hänen irtautumisprosessinsa kannalta oleellisiin osa-alueisiin. Työ voidaan aloittaa esimerkiksi tukemalla henkilön irtautumista väkivaltaisesta ekstreemistisestä ryhmästä, ja se voi jatkua esimerkiksi työskentelynä väkivaltaorientaation parissa.

Exit-toiminta ei itse toteuta terapiapalveluita eikä tee diagnooseja asiakkaista. Mielenterveyden kysymysten laaja huomioiminen sekä trauma-tietoinen työskentely on kuitenkin Exit-työn ydintä, sillä väkivaltainen ekstreemismi ja siihen liittyvät ympäristöt ovat henkisesti kuormittavia. Lisäksi väkivaltaisen radikalisoitumisen taustalla voi olla mielenterveysongelmia.

Sosiaaliset verkostot

Exit-työskentelyssä kartoitetaan asiakkaan ryhmäsidoksia sekä hänen motivaatiotaan irtautua ryhmästä. Asiakkaan kanssa tehdään riskikartoitus ryhmästä irtautumiseen liittyen ja sekä suunnitelma, kuinka irtautuminen toteutetaan. Irtautumiseen vaikuttavat muun muassa ryhmän väkivaltainen orientaatio sekä väkivalta-alttius.

Toimintaorientaatio

Exit-työssä tuetaan asiakasta, hänen sitä toivoessaan, käsittelemään hänen rikollista orientaatiotansa sekä väkivaltaorientaatiotansa ja sitä, missä viitekehysessä ne tapahtuvat. Työn tavoitteena on tukea asiakasta löytämään vaihtoehtoisia toimintatapoja rikosten ja väkivallan tilalle ja auttaa häntä muodostamaan identiteetti, joka ei perustu rikolliseen toimintaan. Työskentely väkivaltaisen orientaation kanssa on tulevaisuusorientoitunutta sekä ratkaisukeskeistä.

Aatemaailma

Exit-työ tarjoaa ei-terapeuttista tukea asiakkaan aatemaailman tarkasteluun ja dialogiseen reflektointiin. Mitä pidempään asiakas on ollut väkivaltaisessa ekstremistisessä ympäristössä ja mitä merkityksellisempää siihen kuuluminen on ollut, sitä enemmän väkivaltainen ekstreminen aatemaailma alkaa yhdistyä henkilökohtaiseen identiteettiin. Sen myötä irtautuminen aatemaailmasta voi olla hyvin haastavaa ja viedä paljon aikaa. Työskentelyssä ei keskitytä niinkään miettimään asioiden syitä, vaan löytämään vaihtoehtoisia ajatusmalleja olemassa olevien ajatusmallien tilalle. Kuten toimintaorientaation kanssa työskentely, myös aatemaailman kanssa työskentely on tulevaisuussuuntautunutta ja ratkaisukeskeistä.

Minäkäsitys

Minäkäsitys ja itsetunto vaikuttavat siihen, millaisia tavoitteita henkilö asettaa toiminnalleen. Hyvä itsetunto tuottaa riittävän vahvan omakuvan niin, että elämän haasteet ja henkilökohtaiset puutteet eivät vaaranna henkilön itseluottamusta. Hyvään itsetuntoon liittyy myös kyky arvostaa muita ihmisiä. Asiakkaan minäkäsitys ja itseluottamuksen tukeminen luo pohjan vakaalle ja kestäväälle muutokselle ja vähentää retkahduksen riskiä.

Tukeva työ

Tukeva työ on työtä, jolla pyritään tukemaan asiakkaan prosessia luomalla vakaa ja kestävä pohja, jotta hänen irtautumisensa väkivaltaisesta ekstremismistä olisi onnistunut ja kestävällä pohjalla. Tukeva työ voi myös toimia siltana, jonka avulla ydintyön osa-alueiden parissa työskentely on mahdollista.

Tukevan työn eri osa-alueita ovat

- mielen hyvinvointi
- ihmissuhteet
- hyvinvointi
- elämäntaidot.

Mielen hyvinvointi

Exit-työ ei ole ammattimaista mielenterveystyötä, mutta väkivaltaisen ekstremistisen toiminnan sekä toimintaympäristön luonteen vuoksi on kuitenkin tärkeää, että mielen hyvinvointi sekä mielenterveys huomioidaan osana Exit-työtä. Mielen hyvinvointia pyritään tukemaan ennen kaikkea vakauttavalla työllä.

Kaikilla tasoilla tapahtuvan vakauttavan työn pääpaino on asiakkaan turvallisuudentunteen vahvistamisessa. Asiakasta myös tuetaan kehittämään osaamista, jolla hän kykenee säätämään omaa sisäistä maailmaansa, tulemaan tietoiseksi impulsseistaan sekä tiedostamaan vahvat tunnetilansa. Työskentelyssä hyödynnetään asiakkaan omia voimavaroja sekä rauhoittamiskeinoja ja vahvistetaan niitä.

Vakauttava työ on myös arjen hallintaa tukevaa työskentelyä. Se pyrkii vakauttamaan sekä sosiaalisia suhteita ja elämäntilannetta laajemminkin esimerkiksi edistämällä toimeentuloa vapaa-ajan toimintaa ja itsestään huolehtimista.

Traumainformoidun työn periaatteet toimivat hyvänä viitekehysenä vakauttavalle työlle.

Traumainformoidun työn periaatteita ovat

- turvallisuus
- luottamuksellisuus ja läpinäkyvyys
- yhteistyö ja tasa-arvo
- voimaannuttaminen, asiakkaan kuuleminen ja vaihtoehtojen löytäminen
- kulttuurinen, historiallinen ja sukupuolisensitiivinen työskentely
- vertaistuki.

Ihmissuhteet

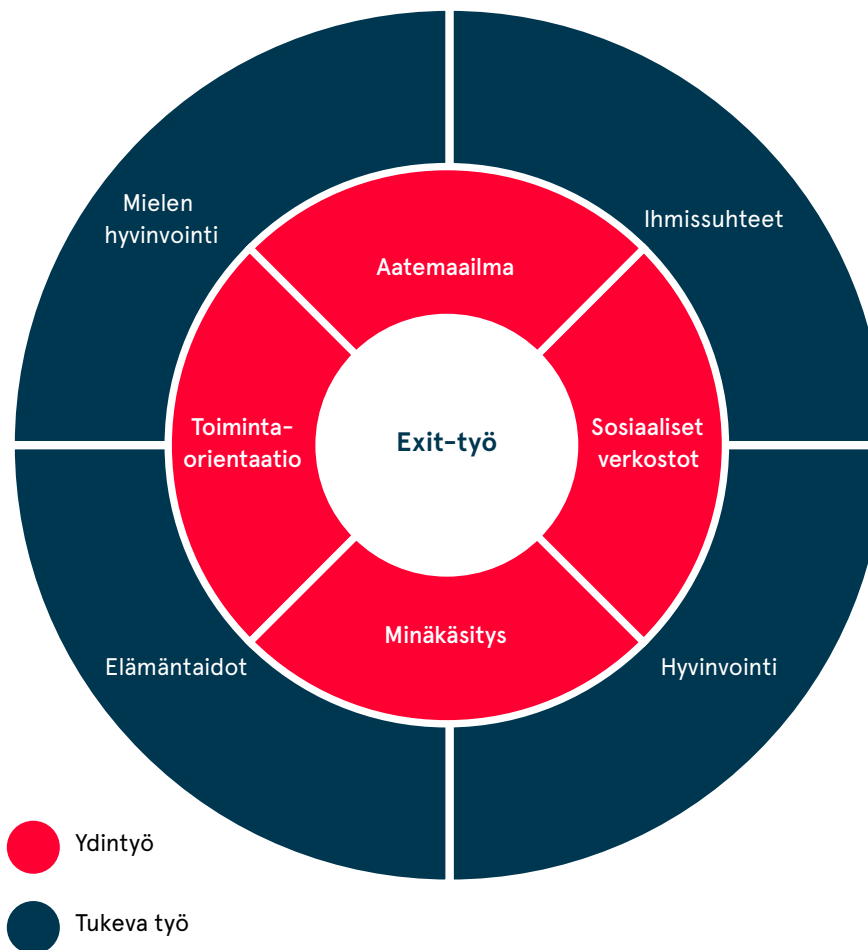
Väkivaltainen radikalisoituminen haastaa ihmissuhteita. Äärimmäisissä tapauksissa henkilön sosiaaliset verkostot rakentuvat täysin väkivaltaisen ekstremistisen ajattelun ympärille. Exit-työllä pyritään tukemaan haastavien sosiaalisten suhteiden eheytymistä sekä uusien sosiaalisten suhteiden muodostumista. Toimivat väkivaltaisen ääriympäristön ulkopuoliset suhteet tarjoavat irtautujalle vaihtoehtoisia näkökulmia, tukea haastavissa elämäntilanteissa sekä mahdollisuuden erilaisille sosiaalisille identiteeteille.

Hyvinvointi

Hyvinvointiin kuuluvat muun muassa terveys ja materiaallinen hyvinvointi. Vaativan muutosprosessin läpikäyminen on haastavaa tai jopa mahdotonta, jos irtautujan terveys ja esimerkiksi toimeentulo eivät ole vakaalla ja kestäväällä pohjalla. Exit-työ tukee asiakkaitaan terveyteen, toimeentuloon sekä asumiseen liittyvissä haasteissa, jotta hänen elämäntilanteensa olisi vakaampi ja jotta se tukisi parhaalla mahdollisella tavalla irtautumista.

Elämäntaidot

Elämäntaidoilla tarkoitetaan elämänhallintaa edistäviä taitoja. Elämäntaidot ovat siis sekä taitoja, joilla vahvistetaan hyvinvointia silloin, kun elämä sujuu, mutta myös taitoja, joiden avulla olemme vahvempia ja joustavampia selviytymään haasteista ja jaksamaan silloinkin, kun elämä on raskasta ja vaikeaa. Asiakkaan elämäntaitojen vahvistaminen osana Exit-työtä on tärkeää, kun tavoitteena on vakaa ja kestävä muutos ja kun retkahduksen riskiä halutaan vähentää.

Kuva 8:

Exit-työ jakautuu ydintyöhön ja tukevaan työhön

Exit-työntekijän ja irtautujan toimiva vuorovaikutussuhde

Tutkimukset ovat osoittaneet, että vuorovaikutustyössä käytetty työskentelymenetelmä on toissijainen työn onnistumisen kannalta. Tärkeintä on toimiva ja luottamuksellinen vuorovaikutussuhde, joka mahdollistaa asioiden tarkastelun ja uudelleenarvioinnin. Harkittu käytännön työ ja toimenpiteet (sisältää ydintyötä itse aatemaailmaan keskittyen sekä tukevaa työtä sosiaalisen vahvistamisen monin keinoin) yhdistettynä kykyyn havainnoida asiakkaan edistysaskeleita muodostavat hyvän Exit-työn perustan. Työn tuloksellisuus riippuu siitä, miten Exit-työntekijä toimii ja tekee erilaisia toimenpiteitä ja interventioita sekä siitä, kuinka toimiva vuorovaikutussuhde on asiakkaan kanssa. Vuorovaikutus on parhaimmillaan turvallista, mutta myös samalla ajattelua ja toimintaa haastavaa ja uusia näkökulmia avaavaa. Mikä sitten luonnehtii tehokasta Exit-työskentelyä ja -työntekijää?

Hyvää työskentelysuhdetta edistävät tekijät:

Exit-työntekijä

- on aidosti kiinnostunut ihmisen hyvinvoinnista, ajatuksista sekä tunteista
- rohkaisee ja ylläpitää motivaatiota sekä uskoa muutoksen mahdollisuuteen
- pystyy vastaanottamaan myös negatiivisia tunteita
- ei ota itseensä kritiikkiä, joka nousee muista tekijöistä
- kykenee sopeutumaan asiakkaan prosessiin ja sen edistymiseen
- osaa arvioida prosessia sekä luoda yhteistä ymmärrystä tilanteesta irtautujan kanssa
- hyödyntää työstään saamaa palautetta
- tunnistaa yksilölliset tarpeet ja kykenee mukauttamaan työskentelyä.

Exit-irtautuja

- on motivoitunut ja sitoutunut
- kykenee vastaanottamaan sosiaalista tukea, omaa resursseja ja kokee omistajuutta irtautumisen prosessiin
- kykenee irrottautumaan täydellisuuden tavoittelusta.

Exit-työntekijän ja asiakkaan yhteinen työskentely eli yhteistyösuhde koostuu kolmesta osasta

- **Exit-työtä koskeva suostumus ja yhteinen sopimus:**
 - > Toimintaan osallistuminen on vapaaehtoista sekä irtautumiseen osallistuvan ihmisen omaan haluun perustuvaa.
- **Yhdessä hahmotettu Exit-työskentelyn tavoite:**
 - > Toiminta on tavoitteellista ja tähtää hyvään ja positiiviseen elämään ja rakentaviin sosiaalisiin suhteisiin sekä merkityksellisyyden kokemuksiin.
- **Emotionaalinen side ja vuorovaikutussuhde:**
 - > Asiakkaan ja työntekijän välinen vuorovaikutussuhde on muutostyön keskiössä ja siinä keskeisessä osassa ovat osallistujien jakamat ajatukset, käsitykset, tunteet ja emootiot. Ihmisen emootiot ovat väistämättä osa hänen minäkäsitystään ja ymmärrystään maailmasta.

Exit-työn menetelmät

Tarvekartoitus ja arviointi

Tarvekartoituksen tavoitteena on yhdessä asiakkaan kanssa muodostaa suunnitelma, joka perustuu asiakkaan todellisiin tarpeisiin ja tavoitteisiin Exit-työlle. Yhdessä laadittua suunnitelmaa arvioidaan säännöllisesti ja sitä muokataan tilanteiden ja tarpeiden muuttuessa. Tarvekartoitusta tehdään pääasiallisesti puolirakeenteellisten keskustelujen avulla, mutta tarpeen vaatiessa on mahdollista käyttää erilaisia työkaluja, kuten esimerkiksi kuten esimerkiksi verkostokarttoja.

Restoratiivinen lähestymistapa ja sovittelu

Restoratiivinen lähestymistapa on tärkeä osa Exit-työtä. Sen kautta voidaan tunnistaa ja nostaa esiin irtautujan henkilökohtainen kokemus ja tarpeet hänen itsensä esittämällä tavalla. Restoratiivinen lähestymistapa tukee irtautujan omaehtoisuutta sekä vastuunottoa omasta tilanteestaan ja sen muuttamisesta.

Väkivaltainen radikalisoituminen haastaa ihmissuhteita usein jopa rikkoen niitä. Myös uusien sosiaalisten suhteiden muodostaminen irtautumisen jälkeen voi olla haastavaa väkivaltaiseen ekstremismiin liittyvien ennakkoluulojen johdosta. Restoratiivisen sovittelun avulla voidaan tukea näiden suhteiden eheyttämistä sekä vähentää yhteisöjen ennakkoluuloja irtautujia kohtaan. Restoratiivinen sovittelu ottaa huomioon ihmissuhteet, tunteet ja tarpeet. Restoratiivisella sovittelulla tavoitellaan kohtaamisen, keskustelun ja yhteistyön sävyttämää prosessia, jolla pyritään lisäämään eri osapuolten välistä ymmärrystä.

Irtautumisprosessiin kuuluu usein myös niin kutsuttu sovitustyö. Sovitustyö voi liittyä henkilöihin tai yhteisöihin, joita irtautuja on vahingoittanut ollessaan mukana väkivaltaisessa ekstremistisessä toiminnassa. Mutta se voi olla myös sisäistä sovitustyötä, jossa irtautuja käy sisäistä dialogia menneen sekä nykyisen minäkuvan välillä. Kummassakin tapauksessa sovitustyötä voidaan tukea restoratiivisella lähestymistavalla ja työskentelyllä.

Motivoiva keskustelu

Motivoiva keskustelu on yhteistyöhön perustuva vuorovaikutusmenetelmä, jolla pyritään vahvistamaan asiakkaan elämäntapamuutosta. Keskeistä motivoivalle keskustelulle on tukea asiakasta tulemaan tietoisemmaksi henkilökohtaisista

- arvoista
- tarpeista
- tavoiteltavan muutoksen merkityksestä
- muutokseen käytettävissä olevista resursseista sekä muutoksen onnistumisen mahdollisuudesta.

Nämä ohjaavat asiakkaan motivoitumista, joka mahdollistaa onnistuneen muutosprosessin.

Keskeinen toiminta-ajatus motivoivassa keskustelussa on soveltaa aktiivisen kuuntelun menetelmää. Tavoite on saada henkilö itse tuottamaan omaa motivaatiotaan vahvistavaa puhetta ja sitoutumaan muutokseen.

Motivoivan keskustelun menetelmiä ovat

- avoimet kysymykset
 - > kysymykset, joihin ei voi vastata lyhyesti kyllä tai ei
- heijastava kuuntelu (reflektio)
 - > toistaminen
 - > uudelleen muotoilu
 - > voimistaminen
 - > tunteen heijastaminen
- vahvistaminen
 - > kohteliaisuudet
 - > arvostavat toteamukset
- yhteenveto
 - > väliyhteenvedot
 - > loppuyhteenvedot
- muutospuhe
 - > ongelman tunnistaminen
 - > huolen ilmaiseminen
 - > muutospyrkimys
 - > luottamus muutokseen.

[Lue lisää motivoivasta keskustelusta.](#)

Ratkaisukeskeinen valmennus

Ratkaisukeskeinen valmentaminen on ohjausmuoto, joka tukee ja auttaa asiakasta kirkastamaan ja saavuttamaan henkilökohtaisia tavoitteitaan. Ratkaisukeskeinen valmennus auttaa asiakasta

- laajentamaan näkökulmia
- tunnistamaan jo olemassa olevia voimavarojaan ja ottamaan näitä käyttöönsä
- asettamaan tavoitteita sekä osatavoitteita
- varautumaan haastaviin tilanteisiin
- siirtymään ongelmakeskeisestä ajattelusta ratkaisukeskeiseen ajatteluun.

Ratkaisukeskeisen valmennuksen menetelmiä ovat esimerkiksi:

- asteikkokysymykset
 - > Kysymykset, joilla pyydetään arvioimaan nykyistä tilannetta esimerkiksi asteikolla 1–10 (1 pahin mahdollinen tilanne ja 10 paras mahdollinen tilanne).
 - > Kysymystä voi käyttää arvioitaessa asiakkaan prosessin kehittymistä palaamalla siihen myöhemmin uudelleen.
- poikkeuskysymykset
 - > Kysymyksiä, jotka auttavat tunnistamaan hetkiä, jolloin tilanne on ollut toisenlainen.
 - > ”Kerro minulle hetkistä, jolloin et ole vihainen?”
- ihmekysymys
 - > Kysymys, jolla asiakasta pyydetään kuvittelemaan, millainen olisi hänen mielestään tavoitteellinen tila, jos kaikki olisi mahdollista.
 - > ”Kuvittele että heräät huomenna aamulla ja mikä tahansa olisi mahdollista...”

Exit-mentorointi

Mentorointi on vuorovaikutteinen, usein kahden ihmisen välinen suhde, joka rakentuu samanarvoisuuden sekä luottamuksen ympärille.

Mentoroinnin tavoitteena on

- laajentaa näkökulmia
- jakaa kokemuksia
- jakaa ja vaihtaa näkemyksiä ja osaamista
- tukea asiakkaan sosiaalista integroitumista.

Exit-työ tarjoaa asiakkaalle irtautumista tukevaa niin sanottua Exit-mentorointia

- irtautumisprosessin jo läpikäyneen henkilön kanssa
- uskonoppineen tai muun oppineen kanssa
- henkilön kanssa, joka edustaa erilaista ajattelumaailmaa kuin mitä irtautuja itse edustaa.

Mentorina toimii vapaaehtoisesti mukana oleva henkilö, joilla on sopimus mentoroinnista Exit-toiminnan kanssa. Tähän sisältyy perehdytys väkivaltaiseen ekstremismiin ja Exit-työn sekä Exit-mentoroinnin käytäntöihin ja periaatteisiin. Lisäksi on tärkeä arvioida henkilön soveltuvuutta tällaiseen toimintaan. Poiketen yleisistä mentorointikäytännöistä Exit-mentoroinnista voidaan maksaa palkkio.

Neuvonta

Neuvonta on asiakkaan tukemista irtautumiseen, elämänhallintaan sekä hyvinvointiin liittyvissä kysymyksissä tarjoamalla hänelle tieto- ja neuvontapalveluita sekä palveluohjausta.

Exit-työn arviointi

Exit-työn arviointi perustuu asiakkaan käytöksessä tapahtuvien muutosten havainnointiin.

Ensisijaisia arvioinnin kohteita ovat

- aatemaailma (deradikalisaatio)
- toimintaorientaatio (irtautuminen)
- sosiaaliset verkostot (irtautuminen ja integroituminen)
- itsesätely (transformaatio).

Muita tapauskohtaisia arvioinnin kohteita ovat

- itsestään huolehtiminen (transformaatio)
- arjen taidot (transformaatio)
- minäkäsitys (transformaatio).

Arviointia tehdään yhdessä asiakkaan kanssa, havainnoimalla

- muutoksia asiakkaan käyttämissä narratiiveissa
- muutoksia asiakkaan toimintatavoissa
- muutoksia asiakkaan sosiaalisissa verkostoissa
- muutoksia asiakkaan tavassa ilmaista itseään.

Arviointia suoritetaan säännöllisin väliajoin koko asiakasprosessin ajan.

Arviointi toteutetaan puolirakenteellisella keskustelulla tai haastattelulla, jonka tukena käytetään etukäteen valmisteltuja tukikysymyksiä sekä muutosindikaattoreita. Arvioinnin ensisijainen tavoite on tukea asiakkaan irtautumisprosessia tekemällä näkyväksi asiakkaan käytöksessä tapahtuvat muutokset. Muutosten havainnointi konkretisoi asiakkaalle irtautumisprosessin etenemisen, jota voi olla ajoittain vaikea arjessa havaita. Tämä luo toivoa, joka on muutosmotivaation ylläpitämisen kannalta merkityksellistä. Arviointi luo pohjaa reflektoida asiakkaan kulkemaa matkaa sekä hänen kokemustaan kuljetusta matkasta. Exit-työntekijälle arviointi antaa tietoa irtautumisprosessin tilanteesta sekä auttaa tukemaan asiakkaan irtautumisprosessia.

Pidemmän aikavälin tavoite on, että kerättyä anonymisoitua tietoa voidaan hyödyntää Exit-työn tuloksellisuuden arvioinnissa sekä Exit-työn kehittämisessä.

Exit-työtä moniammatillisessa palveluverkostossa

Ihmisten elämäntilanteet ja tarpeet ovat hyvin monimuotoisia, eivätkä väkivaltaiseen ekstremismiin liittyvät erityiskysymykset tee asioista yhtään yksinkertaisempia. Monisyisten tarpeiden ja haasteiden ratkaisemiseen tarvitaan yhteistyötä ja -toimintaa. Kuinka väkivallasta irtautuvan henkilön prosessia voidaan tukea palveluvidakossa? Miten eri palvelut kohtaavat ja tukevat henkilön muutosta? Palvelut ja niiden toteutus ovat moninaisia ja paikallisesti keskenään erilaisia. Yksittäisissä tapauksissa onkin oleellista tunnistaa kyseiseen yksilölliseen tilanteeseen ja paikalliseen todellisuuteen sopiva ja toimiva väylä kohti positiivista muutosta.

Sujuvasti palveluverkoston labyrintissä eteenpäin – ilman pompottelua ja heitteillejättöä

Exit-työhön ohjautuvan henkilön menneisyys, tausta ja prosessin vaihe määrittävät hänen yksilölliset palvelutarpeensa. Näiden tarpeiden ja toiveiden pohjalta Exit-toiminta käsittelee samanaikaisesti sekä ihmisen sosiaaliseen hyvinvointiin ja kuntoutukseen että aatemaailmaan liittyviä kysymyksiä. Yksilön kannalta on tärkeää, että hänellä on ymmärrys ja luottamus siitä, miten hänen hyvinvointiinsa liittyviä asioita käsitellään moniammatillisesti eri toimijoiden tahoilta.

Palvelujärjestelmä voi olla sokkeloinen. Erilaiset katkokset tiedonkulussa voivat sekä turhauttaa että uhata irtautujan hyvinvointia ja koko irtautumisprosessia. Putoaminen eri palveluiden ja toimintojen väliin on pyrittävä estämään kaikin keinoin. Tavoitteena on, että eri toimijoiden yhteisesti jakaman ymmärryksen lisäksi yhdellä taholla on päävastuu ja näkemys kokonaisuudesta.

Väkivaltaisesta ekstremismistä irtautumisen tukemisen keinoihin vaikuttavat käsitykset ilmiön syistä ja siitä, kuinka niihin voidaan puuttua ja vaikuttaa. Tietysti myös olemassa olevat resurssit ovat merkittävässä asemassa. Lisääntyvässä määrin on tunnistettu erilaisia syitä ja väyliä radikalisoitumiseen. Vastaavasti myös väkivaltaisen radikalisoitumisen vastaisessa toiminnassa ja politiikassa on pyritty lisäämään monitoimijuutta ja verkostotyötä. Suomessa painotetaan laajaan yhteistyöhön perustuvaa ennaltaehkäisevää toimintaa. Tähän pyritään myös Exit-toiminnassa. Tehokkaassa työskentelyssä otetaan monipuoliset lähestymistavat huomioon, jotta kyetään huomioimaan monimutkaisetkin sosiaaliset kysymykset kunkin yksittäistapauksen vaatimalla tavalla.

Muutamassa tuoreessa teoksessa on tarkasteltu useamman toimijan yhteistyötä väkivaltaisen ekstremismin ja radikalisoitumisen kannalta. [Valtakunnallinen mallinnus taistelualueilta palaavien lasten ja heidän läheistensä pitkäaikaisten tukitoimien järjestämiseksi](#) (2020) ja sitä edeltänyt [Palaajat-raportti](#) (2017) kuvaavat konfliktialueilta tulevien ihmisten parissa tehtävää moniammatillista työtä. Ankkuritoiminnan käsikirja (2019) sekä [Havaintoja palveluun ohjauksen rajapinnasta ja suosituksia toiminnan kehittämiseksi](#) (2019) kuvaavat erityisesti [Ankkuri-toiminnan](#) rakentumista yhteistyössä.

Moniammatillisesti – miten ja miksi?

Moniammatillisessa yhteistyössä erilaiset institutionaaliset toimintatavat ja periaatteet kohtaavat. Usein organisaatiot ja niiden työntekijät toteuttavat oman organisaationsa tavoitteita. Se on ymmärrettävää ja perusteltua, mutta saattaa toisinaan jättää kokonaisuuden kannalta toivomisen varaa. Kun ihminen siirtyy palvelusta toiseen tai kun jokin elämänvaihe tai tietyn organisaation vastuu päättyy, on mahdollista, että yksilön omat tarpeet jäävät toissijaisiksi eikä kokonaiskuva hallitse kukaan. Tällaisia tilanteita Exit-toiminta välttää perehtyneen ja paneutuneen asiakkaan kokonaistilanteen tuntemisen avulla. On kyse sitten alkukartoituksen jälkeen muihin palveluihin ohjatusta henkilöstä tai Exit-toiminnan kohderyhmään kuuluvasta henkilöstä, tavoitteena on siirtää ja varmistaa asiakkaan seuraavan vaiheen ja prosessin sujuvuus. Niukkojen resurssien ja pitkien odotusaikojen sävyttämässä todellisuudessa on mahdotonta taata täydellisen sujuvia palvelupolkuja. On kuitenkin mahdollista seurata asian etenemistä ja tukea palvelujen saamista niin joutuisasti kuin vallitsevassa tilanteessa on mahdollista.

Eri elämänalueet vaikuttavat ihmisen hyvinvointiin. Mielen terveyden kysymykset ja niihin liittyvien kysymysten ratkaiseminen kulkevat käsi kädessä muun muutosta tähtäävän tuen rinnalla. Esimerkiksi resurssiongelmat ja pitkät odotusajat voivat olla tarvittavan psykiatrisen hoidon esteenä. Tällaiset tilanteet edellyttävät eri ammattiryhmien välistä yhteistyötä. Esimerkiksi mielen hyvinvointiin liittyvissä kysymyksissä yhteistyötä tulee kehittää ja tietoisuutta ilmiöstä lisätä, jotta tarvittava läheite jatkohoitoon saadaan. Samoin riittävä ymmärrys

päihteiden väärinkäytön, mielenterveyden ja väkivaltaisen radikalisoitumisen välisestä monisyisestä yhteydestä on eduksi niin ongelmien ratkaisemisen kuin yhteistyönkin kannalta. Tähän liittyvät myös kysymykset tarpeellisen ja välttämättömän tiedon kulusta. On löydettävä tasapaino yksilön tarvitsemien palveluiden, yksityisyyden suojan ja oikeuksien kunnioittamisen välillä. Selkeimmillään kaikki tiedonsiirto tapahtuu asiakkaan omasta toimesta tai vähintään hänen suostumuksellaan.

Asiakkaan oleskelustatus saattaa vaikeuttaa pääsyä erilaisten mielenterveys- ja muiden palveluiden piiriin, mikä ei ole yksilön hyvinvoinnin eikä yhteiskunnan kokonaisturvallisuuden kannalta toivottava tilanne. Myös muiden mahdollisten katkosten tunnistaminen ja niihin ratkaisujen löytäminen on verkostomaisen monitoimijamallin tavoite.

Tärkeää verkostomaisessa monitoimijayhteistyössä:

- luottamus: asiakkaan ja eri toimijoiden riittävä yhteisymmärrys
- roolien selkeys: vastuiden ja välittämisen varmistaminen
- erilaisten toimintakulttuurien tunnistaminen ja yhteiselo
- seurannan ja palautteen antaminen ja saaminen
- kokonaiskäsitys: asiakkaan prosessin etenemisen varmistaminen niin, ettei putoamista palveluiden väliin pääse tapahtumaan

- tiedonkulkuun liittyvien asioiden ja rajoitusten tuntemus
- verkostokumppaneiden velvollisuuksien ja rajoitusten ymmärtäminen
- kokonaisuuden kytkeytyminen Exit-toiminnan kokonaisuuteen ja tavoitteeseen
- käytännönläheisyys: työ tähtää konkreettisiin tavoitteisiin
- lähtökohtana yksilön tarpeet, ei organisaatioiden
- erityishuomio väkivaltaiseen ekstremismiin liittyvään tulenarkuuteen ja luottamuksellisuuteen niin, ettei asiakkuuden syy välity muille kuin asiaan suoraan liittyville henkilöille. Seuraukset aihepiirin aiheuttaman stigman vuoksi voivat olla tuhoisia.
- kyky tunnistaa oman osaamisen ja toimivallan rajat
- välittömiä toimenpiteitä vaativien tilanteiden tunnistaminen: eteenpäin ohjaaminen kiireellisissä turvallisuuteen ja terveyteen liittyvissä tapauksissa.

Tiivistelmä:

- Exit-työssä tuetaan irtautumista väkivallasta ja ääriliikkeistä sekä rakennetaan luottamusta itseseen, toisiin ihmisiin, yhteisöihin ja yhteiskuntaan.
- Exit-työote on myötätuntoinen, kunnioittava, tarvetietoinen, muutokseen uskova ja rinnalla kulkeva.
- Exit-työ on asiakkaan muutosprosessin tukemista ja sen mahdollistamista. Exit-työ voidaan jakaa kahteen eri osa-alueeseen: ydintyöhön sekä tukevaan työhön. Ydintyö on erityistä ja erikoistunutta työtä, jolla tuetaan väkivaltaisesta ekstremismistä irtautumista. Ydintyössä tarkastellaan sosiaalisia verkostoja, toimintaorientaatiota, aatemaailmaa ja mielenterveyden ja mielen hyvinvoinnin kysymyksiä. Tukevan työn avulla rakennetaan pohjaa muutokselle ja sen pysyvyydelle. Siinä tarkastellaan erityisesti ihmissuhteita, hyvinvointia, elämäntaitoja ja minäkäsitystä.
- Exit-työn ytimessä on asiakkaan ja työntekijän toimiva ja luottamuksellinen vuorovaikutussuhde, joka mahdollistaa asioiden tarkastelun ja uudelleenarvioinnin.

Pohdintatehtävät

- Mitkä ovat paikkakunnallasi toimivat keskeiset toimijat väkivaltaiseen ekstremismiin liittyen?
- Miten voit lisätä luottamusta verkostomaisessa toiminnassa?
- Miten tiedonkulkuun tai henkilöön liittyvän tiedonsiirron rajoitukset vaikuttavat työskentelyyn? Miten turvaat asiakkaan yksityisyyden ja henkilötietojen asianmukaisen käsittelyn?

7

Exit-työn käytäntöjä

Kohtaamalla, kuuntelemalla ja kysymällä: asiakastyön kulkuja ja polkuja

Exit-työtä ja asiakkaiden tilannetta on mahdollista edistää monin eri keinoin. Tässä luvussa kuvataan käytäntöjä ja toimintatapoja, joilla voi tukea asiakkaan irtautumisprosessia, sekä kuvataan parin asiakasesimerkin kautta mahdollisia kehityskulkuja osana muutostyötä. Lisäksi kuvataan niitä reunaehtoja ja edellytyksiä, joiden toteutuessa niin asiakkaan kuin toimintaa toteuttavien työntekijöiden ja organisaatioiden on mahdollista toimia pitkäjänteisesti ja sitoutuneesti. Lisäksi tarkastellaan sitä, miten väkivaltaisesta ekstremismistä voi ja tulee kertoa ja viestiä. Peruslähtökohtana on asiakkaiden ja muiden asianosaisten hyvinvointi ja luottamus sekä yleinen turvallisuus.

Häiriötön vuorovaikutus luo luottamusta

Exit-työtä tehdään vaihtelevissa olosuhteissa ja erilaisten ihmisten parissa. Kuten on useasti todettu, ovat irtautumisprosessit yksilöllisiä. Samoin myös tapaamispaikat vaihtelevat. Tapaamisia voidaan järjestää Exit-toiminnan omissa tiloissa, asiakkaan kotona, vankilassa tai muissa laitoksissa, joissa asiakas on tavattavissa, tai muussa erikseen sovitussa tarkoituksenmukaisessa paikassa. Myös virtuaaliset tapaamiset on mahdollista järjestää turvallisesti. Kohtaamisen on oltava kaikissa tapaamisissa riittävän häiriintymätöntä ja järjestelyjen tarkoituksenmukaisia itse prosessin kannalta.

Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sen varmistamista, että asiakas ei joudu huolehtimaan esimerkiksi siitä, onko tilan äänieristys riittävä. Jokaisen asiakastilanteen kohdalla on hyvä tehdä pienimuotoinen tapaamiseen liittyvä riskikartoitus ulkoisten uhkien sekä asiakkaan käyttäytymiseen liittyen. Mikäli arviosta huolimatta tapaamisessa syntyy uhkaava tilanne, on hyödyllistä, että poistuminen tilasta on esteetöntä. Turhat ärsykkeet tai potentiaaliset vaaralliset esineet on hyvä siivota pois estämästä huomion kiinnittymistä oleelliseen.

Työskentelyssä ei käytetä kysymyslomakkeita tai ehdoin tahdoin kasata paperinivaskaa työntekijän tai asiakkaan välille. Ei ole tarkoitus, että työntekijä linnoittautuu hallinnollisten asioiden ja käytäntöjen taakse. On toivottavaa, että asiakkaaseen on suora näköyhteys ilman vuorovaikutusta haittaavia häiriötekijöitä. Ihmisten kyky ilmaista itseään ja tunteitaan vaihtelee myös suuresti. Kunkin asiakkaan ja tilanteen erityispiirteet on tässäkin otettava huomioon. Vuorovaikutuksessa ja asiakkaaseen tutustuessa opitaan tunnistamaan hänelle tyyppillisiä vuorovaikutuksen keinoja ja erityispiirteitä. Nämä erityispiirteet voivat heijastaa niin elämän kokemuksia, persoonallisuuden piirteitä kuin esimerkiksi neuropsykologisia ominaisuuksia.

Mahdollinen tarjoilu on arvioitava tapauskohtaisesti. Jokin pieni juoma tai kevyt purtava voi osaltaan luoda tervetullutta tunnelmaa ja tarjota myös rauhoittavaa oheistekemistä. Tässäkään suhteessa ei kuitenkaan ole tiettyä kaavaa, jota automaattisesti tulisi noudattaa. Sinänsä yksittäisen asiakkaan kanssa on arvioitava tuovatko tutut toimintatavat ja rutiinit tarvittavaa varmuutta ja luottamusta, jotka helpottavat varsinaista työskentelyä.

Tapaamisen ulkoiset puitteet ja toimintatavat muokkaavat myös sisäistä todellisuutta ja mahdollisuuksien mukaan niihin on hyvä kiinnittää huomiota. Ne luovat pohjan ja puitteet varsinaiselle työskentelylle. Keskustelujen ja vuorovaikutuksen kautta käsitellään ihmisen elämäntilannetta ja poraudutaan myös aatemaailman väkivaltaiseen puoleen.

Asiakkaan tuottama puhe, kertomukset, tarinat ja merkitykset sekä niihin liittyvät tunteet ovat Exit-työn keskeistä ainesta. Niitä vastuullisesti ja kunnioittavasti tarkastelemalla tutustutaan asiakkaaseen tarkemmin. Exit-toiminnassa keskitytään irtautujan tuottaman tiedon ja ymmärryksen muodostamaan kokonaisuuteen. Myös sen pohjalta on mahdollista löytää lisämotivaatiota irtautumista tukeville elämän eri osa-alueille esimerkiksi suhteessa sosiaalisiin suhteisiin, väkivallan käyttöön tai käsityksiin toisista ihmisryhmistä.

Muutoksen tukemisen monet konstit: Exit-mentorointia, palveluohjausta ja rakentavia yhteisöjä

Exit-työn ytimessä ja tapaamisissa keskitytään väkivaltaisen maailmankuvan ja toiminnan tarkasteluun. Exit-työntekijöiden työskentelyn tueksi voidaan tarvittaessa ottaa mukaan muita muutosta tukevia toimijoita. Heitä voidaan tarvita, mikäli Exit-työskentely ei onnistu häiritsevien seikkojen kuten terveyden ja toimeentulon ongelmien takia. Myös päihteiden käyttö voi haitata muuta olemista niin, ettei työskentely sen vuoksi ole mahdollista. Tässä tarvitaan palvelujärjestelmän tarjoamaa ja tilanteeseen sopivaa tukea.

Monista eri syistä johtuvat retkahdukset, epäilykset ja vastoinkäymiset saattavat hidastaa tai estää muutostyöskentelyä. Myös irtautujan motivaatio muutokseen kaipaa vahvistusta uusien merkitysten, merkityksellisyyden ja kuulumisen tunteiden kautta. Uudet tai uudelleen solmitut sosiaaliset suhteet voivat vahvistaa uskoa tulevaisuuteen ja tukea muutosta. Hyväksyvät kohtaamiset ja osa uudessa yhteisössä täyttävät vanhan entisen yhteisön ja ajattelumaailman aikaan saaman tyhjiön. Ne tarjoavat uuden elämän rakennusaineiksi.

Aatemaailman ja sosiaalisen yhteisön tarkasteluun voidaan hyödyntää toimintaan perehdytettyjä Exit-mentoreita. Nämä voivat olla uskonnollista perinnettä tuntevia henkilöitä tai ääriryhmistä irtautuneita niin kutsuttuja ”entisiä”. Irtautumisprosessin itse kokeneet henkilöt voivat olla merkittävä voimavara. Tällaisten henkilöiden kokemusten hyödyntämisessä täytyy arvioida kunkin henkilön voimavarat ja valmius toisten tukemiseen: esimerkiksi perehdytyksen täytyy olla asianmukainen ja entisen on oikeasti oltava valmis tällaiseen tehtävään. Koska työskentely voi olla palkitsevaa ja samanaikaisesti myös hyvin kuormittavaa, on Exit-palvelun tarjoajan toimittava tässäkin suhteessa vastuullisesti irtautujan ja entisen hyvinvoinnin, turvallisuuden ja voimavarojen suhteen. Kaikessa toiminnassa on tarpeen pitää mielessä toiminnan tarkoitus ja siitä lähtökohdasta arvioida myös ”entisten” hyödyntämistä, koska tällaiset henkilöt voivat avata uusia väyliä muutokselle ja tukea irtautumista.

Lähipiiri asiakastyössä: läsnä vai taustalla?

Perheet voivat olla merkittävä suojaava ja vakauttava tekijä väkivaltaiseen ekstremismiin ja radikalisoitumiseen liittyvässä työssä ja Exit-toiminnassa. Lähipiiri, kuten perhe, sukulaiset, ystävät ja oppilaitoksen tai työpaikan ihmiset, saattavat havaita ensimmäisenä muutokset henkilön käytöksessä. Perheet ovat merkittäviä yhteistyökumppaneita väkivaltaista radikalisoitumista ennaltaehkäisevässä työssä. Ne ovat perusta riskiryhmässä olevien nuorten resilienssin rakentamiselle. Luottamuksen ja suhteiden rakentaminen perheisiin on ratkaisevan tärkeää. On kuitenkin hyvä tunnistaa, että joissakin tapauksissa perheet voivat olla myös yksi riskitekijä. Esimerkiksi väkivaltaisissa ääriryhmissä olevien ihmisten sisaruksilla voi olla suurempi alttius liittyä itse ääriryhmiin.

[RAN: Developing a local prevent framework and guiding principles](#)

[RAN: Family support: what works?](#)

[Kun perheenjäsen radikalisoituu: Väkivaltaisen ekstremismin ennaltaehkäisy ja perheiden tukitoiminta kuudessa Länsi-Euroopan maassa](#)
(Kirkon Ulkomaanapu)

Jos jokin menee pieleen – kuinka toimia uhkaavissa tilanteissa

Exit-työssä toimitaan kaikkien asianosaisten turvallisuutta vaalien. Ei oleteta lähtökohtaisesti vaikeuksia, vaan tiedostetaan niiden mahdollisuus ja varaudutaan vastaavasti siihen. Tässä ohjeita tilanteeseen, joka on päässyt kärjistymään kaikista ennakoivista toimenpiteistä ja turvallisuuteen vaikuttavien asioiden huomioimisesta huolimatta.

Nämä uhkaavan tilanteen toimintaohjeet ja -vinkit on mukailtu Diakonissalaitoksen turvallisuusohjeista.

- Mikäli uhkaava henkilö on ulkopuolinen, varjele myös asiakkaan turvallisuutta.
- Säilytä maltti, vältä ylimielistä vaikutelmaa.
- Pidä ilmeesi neutraalina ja säilytä asiallinen katsekontakti. Vältä liian intensiivistä katsekontaktia.
- Käytä riittävän kuuluvaa ääntä. Puhu lyhyesti, asiallisesti ja selkeästi. Älä puhu päälle.
- Puhuttele nimellä, jos se on mahdollista.
- Älä väittele.
- Vältä vastauhkauksia ja henkilökohtaisuuksia. Yritä niellä oma ylpeytesi.
- Aggressiivisesti käyttäytyvä henkilö on taipuvainen liioittelemaan. Älä yritä jääräpäisesti kumota esitettyjä väitteitä. Sen sijaan voit tehdä tarkentavia kysymyksiä ja osoittaa näin aitoa kiinnostusta henkilön ongelmaan tai esilletuomaan epäkohtaan.
- Osoita, että kuuntelet ja anna henkilön purkaa paineita.
- Ota kritiikki työpaikkasi edustajana, älä henkilökohtaisesti.
- Älä nolaa uhkaavaa henkilöä. Anna aggressiiviselle henkilölle aina mahdollisuus ”kunnialliseen perääntymiseen”.
- Jos uhkaava henkilö käyttää verbaalista tai fyysistä uhkaa tai tunnet itsesi muuten uhatuksi, hälytä apua varhaisessa vaiheessa.
- Pidä riittävä välimatka.
- Yritä saada henkilö istumaan, jolloin fyysinen tai kiinnikäymisen uhka on ehkä pienempi.
- Huomioi, että henkilö voi olla päihtynyt.
- Huomioi myös muiden mahdollisten läsnäolijoiden turvallisuus.
- Jos tilanne riistäytyy käsistä, pakene paikalta.

Asiakasesimerkit konkretisoivat irtautumisprosessia

Tässä osiossa kuvataan irtautumisprosessia kahden esimerkkitapauksen avulla. Ne ovat kuvitteellisia, eivätkä kuvaa siis kenenkään todellista tapausta, mutta sisältävät tunnistettavia piirteitä todellisista tilanteista.

Asiakasesimerkki 1

Alla olevassa esimerkissä on kuvattu irtautumisprosessia Exit-työntekijän näkökulmasta. Irtautuja voisi itse sanoittaa prosessin eri tavoin.

Henkilö on vankilassa. Viranomaiset keskustelevat ekstremistisestä orientaatiosta väkivaltaiseen äärioikeistoon kuuluvan vangin kanssa. Vanki huomaa itsekin, että toiminta ääriliikkeessä ja siihen liittyvässä rikollisessa toiminnassa on vienyt paljon aikaa perheeltä. Vapautumisvaiheessa vanki toivoo itsekin tukea irtautumiseen. Vankilasta hänet ohjataan Exit-työn pariin. Viranomaiset ovat tehneet riskiarvion.

Exit-työntekijät tapaavat tulevaa asiakasta. Kolmen ensimmäisen tapaamisen aikana kartoitetaan tilannetta ja arvioidaan, onko kyseessä Exit-työn tarve vai jokin muu. Asiakkaalle kerrotaan työskentelyn periaatteista. Alkukartoituksessa selviää, minkälaisia vastauksia tarpeisiinsa asiakas on saanut ääriliikkeen toiminnassa mukana olemisesta. Arvostuksen ja merkityksen kokemukset osana ryhmän tuomaa yhteenkuuluvuuden tunnetta nousevat esiin asiakkaan puheessa. Jatkotyöskentelyssä pyritään löytämään vaihtoehtoja, joiden avulla asiakas saa ratkaisuja tarpeisiinsa muualta kuin ääriliikkeestä.

Kuljetaan asiakkaan mukana hoitamassa käytännön asioita vapautumisen jälkeen (työpaikka, opiskelupaikka, asunto jne.). Keskustellaan asiakkaan kanssa ja tarjotaan mahdollisuus peilata omia ajatuksia turvallisessa ympäristössä teemaa tuntevan henkilön kanssa, joka osaa haastaa tarvittaessa. Vahvistetaan asiakkaan tuottamaa muutospuhetta ja autetaan häntä tunnistamaan ristiriitoja omien tarpeiden ja väkivaltaisen ekstremistisen ympäristön tarjoaman todellisuuden välillä.

Tarjotaan mahdollisuutta Exit-mentorointiin kokemusasiantuntijan kanssa. Kokemusasiantuntija kertoo omasta irtautumisprosessistaan ja pyrkii vahvistamaan asiakkaan muutoksenhalua oman esimerkkinsä kautta.

Ohjataan asiakas tämän tarvitsemien kunnallisten palveluiden pariin. Tuetaan sosiaalisen verkoston luomisessa, tukien hakemisessa ja ohjataan kunnan perhepalveluiden pariin.

Jatkopolku: Henkilö löytää opiskelupaikan ja jatkaa säännöllisiä tapaamisia kokemusasiantuntijan kanssa. Henkilö on löytänyt paikkansa omassa yhteisössään ja integroituu yhteiskuntaan. Exit-työntekijä harventaa tapaamisia, mutta kysyy säännöllisesti kuulumisia ja päivittää tilannetta. Kokonaisuudessaan irtautumisprosessi kestää vuosia.

Pohdinta- tehtävät

- Kun työskentelet motivoituneen ja halukkaan asiakkaan kanssa, miten parhaiten vahvistat muutoshalua katkenneiden sosiaalisten suhteiden korjaamiseksi?
- Luottamuksen rakentaminen prosessin alkupuolella tukee asiakkaan motivoimista pysyvämpään muutostyöhön. Millä konkreettisilla keinoilla teet asiakkaalle näkyväksi sen, että olet luotettava ja tavoitettavissa?
- Exit-työssä voi olla piileviä irtautumistyöhön liittyviä turvallisuusriskejä, jotka on hyvä selvittää ja huomioida työskentelyssä, vaikka asiakas ei itse niitä nostaisikaan esiin. Mitä turvallisuusriskejä näkisit tällaisessa tapauksessa?

Asiakasesimerkki 2

Alla olevassa esimerkissä on kuvattu irtautumisprosessia Exit-työntekijän näkökulmasta. Irtautuja voisi itse sanoittaa prosessin eri tavoin.

Henkilö on käynyt Syyriassa vuosina 2011–2013 ja ollut kiinnostunut ääriliikkeiden toiminnasta. Sen jälkeen hän on ollut hyvin eristäytynyt omasta lähipiiristään ja yhteisöstään, ja keskusteluyhteyden löytäminen on vaikeaa. Henkilö käy töissä eikä hänellä ole rikostaustaa, mutta lähipiiri huolestuu tämän ekstremistisestä orientaatiosta ja henkisestä hyvinvoinnista. Lähipiiri ei osaa auttaa henkilöä pidemmälle ja pelkää toimivansa väärin. Läheiset kertovat hänelle Exit-työstä, antavat yhteyshetimit ja fasilitoivat tapaamisen.

Tuleva asiakas on epäileväinen, mutta suostuu kuitenkin tapaamiseen ja on valmis keskustelemaan aiheesta. Asiakas kantaa huolta Syyrian ja Irakin tilanteesta, ja haluaa toimia sodasta kärsivien ihmisten hyväksi, muttei tiedä miten. Asiakas kokee, että ainoastaan ääriliike on tarjonnut hänelle konkreettisen vastauksen. Alkukeskustelun jälkeen toivoo tukea tilanteen pohtimiseen.

Kun luottamus on syntynyt Exit-palveluun, asiakas pohtii Exit-työntekijän kanssa ekstremististä orientaatiota ja siihen liittyvän toiminnan haittavaikutuksia ihmiselle itselleen ja tämän lähipiirille. Exit-työntekijä ehdottaa Exit-mentorin tapaamista. Exit-mentorin tarjoaa laajempia näkökulmia ja perusteltuja vastauksia sekä auttaa selvittämään erilaisia uskontoja ja väkivaltaisten ääriliikkeiden toimintaan liittyviä käsitteitä. Tämä uskonnollisen keskusteluun kykenevä henkilö voi olla imaami tai muu luotettava henkilö.

Yhdessä Exit-mentorin ja työntekijän kertovat asiakkaalle, että tämän huoli on aiheellinen, mutta väkivalta ja ääriliikkeiden toiminta eivät ole toimivia keinoja muuttaa asiaa. Asiakas tuntee tulevansa kohdatuksi.

Prosessin aikana Exit-työntekijä tukee asiakasta minäkuvan ja terveen uskonnollisen identiteetin uudelleen rakentumisessa restoratiivisen lähestymistavan kautta. Ääriliikkeiden lupauksen ja mielikuvien aiheuttamien pettymysten kohtaaminen ja oivaltaminen on osa restoratiivista työskentelyä ja tukee uuden minäkuvan rakentamista. Kun asiakas ymmärtää, että ääriliikkeen tuottama narratiivi ei vastaakaan todellisuutta ja omia toiveita,

hän on kohdattava itsensä sekä ääri-narratiiviin perustuvat ajatuksensa, tekonsa ja näiden kautta myös oma yhteisönsä. Restoratiivisen työskentelyn avulla on mahdollista tarkastella ja saada tukea myös katkenneiden sosiaalisten suhteiden palauttamiseen.

Keskusteluiden tuloksena asiakkaalle tarjotaan vaihtoehtoinen vaikuttamisväylä ja hän osallistuu paikallisen uskonnollisen yhteisön toteuttamaan humanitäärisen apuun kansallisten ja kansainvälisten avustajajärjestöjen kautta. Tämän avulla asiakas kiinnittyy takaisin omaan yhteisöönsä ja yhteiskuntaan.

Pohdinta- tehtävät

- Exit-työssä mentorit ovat koulutettuja ja luotettavia henkilöitä. Heidän ideologiaan tai uskontoon liittyvä osaamisensa voi olla kokemuseräistä tai esimerkiksi ammatillista. Minkälainen osaaminen tai tausta tämän henkilön Exit-mentorilla voisi olla?
- Ääriliikkeessä mukana toimiminen saattaa olla traumatisoivaa ja aiheuttaa ahdistusta myös irtautumisen jälkeen. Ääriliikkeessä toimiminen stigmatizoi ihmistä ja lähipiiriä. Kuinka kauas maine ja stigma seuraavat ihmistä? Miten tuet häntä, kun hän opettelee elämään niiden kanssa?
- Jos asiakas on alkuun epäileväinen Exit-työn suhteen, mitä keinoja voit käyttää hänen motivoimiseensa?

Minkälaiset puitteet tarvitaan Exit-toiminnan onnistumiseksi?

Viranomaisten, yhteistyöverkoston ja toteuttavan organisaation tuki järjestöpohjaiselle Exit-työn toteuttamiselle on kaiken perusta. Tämä tarkoittaa, että irtautumista tukevalle työlle on tunnistettu ja tunnustettu tarve ja oikeutus, mandaatti. Tämän tulisi ilmetä pitkäaikaisena ja kestäväna tukena sekä toiminnan mahdollistavana rahoituksena. Aivan välttämätöntä on myös yhteistyöverkoston tuki ja osallistuminen Exit-työn toteuttamiseen. Tähän liittyy luottamus ja halukkuus yhteistyöhön, asiakkaiden ohjaukseen ja konsultointiin sekä Exit-työn kokonaisuuden eteenpäinviemiseen ja kehittämiseen. Toimivalle yhteistyölle luovat pohjaa riittävä resursointi, toiminnan pysyvyys sekä sille annettu tehtävä osana väkivaltaisen ekstremismin ja radikalisoitumisen kokonaisuutta.

Riittävän kyvykästä ja osaavaa toimintaa yksilöiden, yhteisöjen ja yhteiskunnan tasolla

Exit-työn tavoitteena on ehkäistä väkivaltaa ja lisätä turvallisuutta tukemalla asiakasta pois ekstremistisestä aatemaailmasta ja toiminnasta. Tähän usein liittyy sosiaalinen kuntoutus ja korvaavat sosiaaliset suhteet. Työ tapahtuu useilla eri toiminnan tasoilla: yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan. Eri tasoilla voidaan tunnistaa edellytyksiä ja osaamista, joka edesauttaa laadukkaasti Exit-toiminnan toteuttamista. Näitä voidaan tarkastella tarvittavien tietojen, taitojen ja asenteiden osalta.

Yksilö- eli Exit-työtä tekevän tai verkostossa toimivan osalta: ilmiön tunteminen, asiakastyön osaaminen ja kohtaamisen taito, arvomaailma, motivaatio ja kohtaamisen taito (katso lisää alta).

Organisaation tasolla on lähtökohtana arvomaailma, joka näkee ihmisen arvokkaana ja kykenevänä muuttamaan. Lisäksi ymmärrystä marginaalissa olevien ihmisten kanssa työskentelystä, psykososiaalisesta tuesta (esimerkiksi elämänhallinnan, riippuvuuksien, traumojen, vaikeuksien mutta myös voimavarojen huomioimisesta) sekä yhteistyökyyvystä on varmasti hyötyä.

Yhteiskunnan tasolla eri instituutioiden, päättäjien ja viranomaisten halu tukea palaamista väkivaltaisesta ekstremismistä normaaliin elämään ja yhteiskuntaan.

Monien yhteiskunnan instituutioiden tehtävänä on turvata yhteiskunnan toimivuus. Väkivaltaisen ekstremismin ennaltaehkäisyn osalta aktiivinen ote tunnistaa oma vastuualue ja kyky toimia sen mukaisesti on oleellista kaikille ilmiötä kohtaaville organisaatioille.

Yhdenmukaisuutta moninaisuudessa – yhteisiä periaatteita ja rakenteita toiminnan puitteissa ja toteutuksessa

Vaikka jokainen irtautuja on yksilöllinen ja omanlaisensa, noudatetaan työskentelyssä yhteisiä periaatteita ja käytäntöjä riippumatta työskentelyssä olevien henkilöiden henkilökohtaisista ominaisuuksista tai mieltymyksistä. Näitä ovat esimerkiksi toimintaan valikoituminen ja työskentelyssä noudatettavat käytännöt. Työn kohderyhmästä ja toimintaan valitsemisen periaatteista ei tulisi olla erilaisia käsityksiä tai käytäntöjä. Tämä voidaan varmistaa tekemällä päätös Exit-toimintaan ottamisesta arvioimalla, että työskentelykriteerit varmasti täyttyvät. Päätös on hyvä tehdä Exit-työn tiimissä ja mahdollisten ohjaavien/lähekkävien tahojen kanssa yhteisymmärryksessä.

Hyvää yhteistyötä edistää

- selkeä viestintä siitä, kenelle Exit-toiminta on tarkoitettu
- sovittujen toimintaperiaatteiden mukaan toimiminen (keskitytään väkivaltaisen ekstremistisen orientaation omaavien sekä väkivaltaisesti radikalisoitumassa olevien henkilöiden kanssa työskentelyyn ja muutostyön tukemiseen)
- asiakkailla, yhteistyökumppaneilla on selkeä käsitys Exit-toiminnasta (asiakasvalinta, toimintaperiaatteet ja käytännöt) ja sen rajoituksista
- luotettava ja läpinäkyvä toiminta: luottamuksellisia ja kerättäviä tietoja käsitellään vastuullisesti eikä tarpeetonta tietoa kerätä
- tarkoituksenmukaiset ja selkeät suhteet esim. turvallisuus- ja muihin viranomaisiin sekä ilmoitusvelvollisuuden rajautuminen yleistä turvallisuutta uhkaaviin tai lapsiin kohdistuviin uhkiin tai tekoihin
- Exit-työn taustalla olevan muutoksen teorian selkeys ja ymmärrettävyys.

Turvalliset puitteet tukevat Exit-työtä ja vuorovaikutusta

Exit-työskentelyä edistää ja onnistuakseen se tarvitsee vakaat ja turvalliset puitteet toiminnalle. Näitä ovat sekä fyysiset että psyykkiset – aineelliset ja aineettomat – olosuhteet ja edellytykset. Ihmisten tarpeet poikkeavat yksilöstä toiseen, silti on mahdollista tunnistaa yhteisiä piirteitä, joita noudattamalla olosuhteet ovat kaikille otolliset. Viimeaikoina on puhuttu turvallisemman tai turvallisen tilan käsitteen kautta siitä miten tarjotaan tunne ja kokemus henkisestä ja fyysisestä turvallisuudesta. Toisin sanoen mahdollisuudesta olla oma itsensä rauhallisessa tilanteessa. Tällainen turvallisuuden tunnetta painottava lähestymistapa luo hyvän pohjan muutokselle ja oman toiminnan ja ajatusten tarkastelulle.

Kuinka Exit-työssä edistetään turvallisen tilan ja tilanteen syntymistä:

- uskottava ja luottamusta herättävän toiminta luo itsessään hyvän yleiskuvan Exit-toiminnasta
- ulkoisessa viestintästrategiassa kerrotaan asiapitoisesti toiminnasta ja sen periaatteista
- turvallisuus ja luottamus kulkevat käsi kädessä
- asiakkaan kanssa työskentelyyn on olemassa rauhalliset ja asianmukaiset tilat, joissa voidaan huomioida henkinen ja fyysinen turvallisuus, luottamuksellisuus sekä häiriöttömyys (esim äänieristyksen osalta)
- suositaan parityöskentelyä
- riittävä työnohjaus ja tuki työn kuormitukseen sekä mahdollisiin uhkaaviin tilanteisiin liittyen

- arvioidaan asiakastapaamisia koskevat riskit (tämä ei siis tarkoita väkivaltaisen ekstremistisen teon tai toiminnan uhka-arvioita)
- turvataan asiakkaan turvallisuus sekä huomioidaan mahdolliset riskit (entiset aatetoverit, vastustajat ja muut ulkopuoliset)
- käsitellään vastuullisesti yksityisyyteen liittyviä kysymyksiä ja kaikkia asiakasta koskevia tietoja
- asiakastapaamisissa käytyjen keskustelujen sisällöt ja muut ihmiseen liittyvät tiedot ovat täysin luottamuksellisia eikä yksityisyyttä koskevaa tietoa dokumentoida epäasianmukaisesti
- käytössä on avoimesti kerrotut tavat henkilötietojen keräämiseen ja käsittelyyn liittyen
- tunnistetaan korkean riskin henkilöiden kanssa työskentelyn erityiskysymykset ja -osaaminen ja ollaan tietoisia siitä, milloin tarvitaan yhteistyötä turvallisuuspuolen kanssa niin asiakkaan turvaamiseen kuin muidenkin riskien minimoimiseen liittyen
- tietoinen suhde väkivaltaisesta ekstremismistä irtautuneiden ja muutosprosessin läpikäyneiden henkilöiden osaamisen hyödyntämiseen mentoroinnissa
- aito luottamus ja kannustus muutoksen mahdollisuuteen.

Kurkistus Exit-työntekijän osaamiseen

1. Ymmärtää Exit-työn viitekehysten:

- Tuntee väkivaltaisen ekstremismin ennaltaehkäisevän ja korjaavan työn kentän.
- On selvillä keskeisistä väkivaltaisen radikalisoitumisen selitysmalleista.
- On selvillä keskeisistä väkivaltaisen ekstremismin selitysmalleista.
- On selvillä keskeisistä Exit-työn selitysmalleista ja työmenetelmistä.
- Omaa Exit-työn kannalta merkityksellistä ammatillista osaamista/ työkokemusta.
- Tuntee Exit-työtä ohjaavat ammattieettiset periaatteet.

2. Merkityksellinen vuorovaikuttaminen:

- Osaa kohdata ihmisen yksilönä, ei ryhmän edustajana.
- Osaa suhtautua toisiin kunnioittavasti ja empaattisesti.
- Osaa kuunnella aktiivisesti.
- Osaa havainnoida ja säädellä omia tunteitaan.
- Osaa ilmaista omia tunteitaan ja ajatuksiaan selkeästi.
- Osaa esittää merkityksellisiä ja tukevia kysymyksiä.
- Osaa kohdata ja käsitellä toisen tunteita (myös vaikeita tunteita).
- Osaa olla kannustava, rohkaiseva ja rakentava.

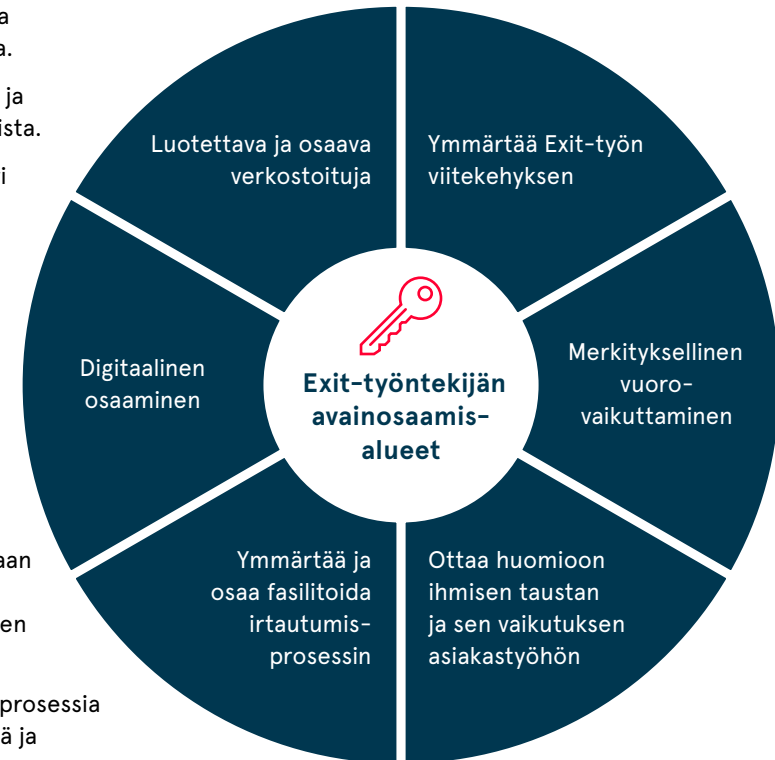
3. Ottaa huomioon ihmisen taustan ja sen vaikutuksen asiakastyöhön:

- Kunnioittaa jokaisen ihmisarvoa tämän teoista tai yhteiskunnallisesta asemasta riippumatta.
- Tiedostaa oman minäkäsityksensä sekä taustansa, ja niiden vaikutuksen asiakastyöhön.
- Kykyä kriittisesti tarkastella omia ennakkokäsityksiä ja uskomuksia.
- Valmius tarkastella identiteetti- ja kulttuurikäsityksiä eri näkökulmista.
- Valmius pyrkiä ymmärtämään eri taustoista tulevia ihmisiä.
- Osaa kerätä, suunnitella ja toteuttaa ihmisen taustat huomioon ottavaa asiakastyötä.

4. Ymmärtää ja osaa fasilitoida irtautumisprosessin:

- Osaa luoda turvallisen ja asiakasta tukevan yhteistyösuhteen.
- Osaa tukea asiakasta tunnistamaan tarpeita, muodostamaan niistä tavoitteita sekä tukea tavoitteiden saavuttamisessa.
- Osaa valita ja käyttää asiakkaan prosessia parhaiten tukevia työmenetelmiä ja työtapoja.
- Osaa tukea asiakkaan aktiivista osallistumista sekä motivaatiota.

- Osaa työskennellä voimavarakeskeisesti ja tulevaisuussuuntautuneesti.
- Kyky sietää keskeneräisyyttä ja antaa ihmisen itse löytää tavoitteita ja ratkaisuja.
- Osaa tunnistaa, arvioida ja huomioida irtautumisprosessiin mahdollisesti liittyviä turvallisuusriskejä.

Kuva 9:

Kurkistus Exit-työntekijän osaamiseen

5. Digitaalinen osaaminen:

- Ymmärtää, kuinka digitalisaatio vaikuttaa asiakkaisiin, toimintaan sekä asiakastyöhön.
- Osaa tarkoituksenmukaisesti käyttää ja soveltaa digitaalisia työkaluja ja ympäristöjä työvälineinä.
- Osaa viestiä ja tehdä yhteistyötä tarkoituksenmukaisia digitaalisia työkaluja ja ympäristöjä hyödyntäen.
- Osaa etsiä ja kriittisesti arvioida informaatiota sekä vertailla informaation lähteitä ja kanavia.
- Osaa kerätä ja hyödyntää kertyvää dataa työkehittämisessä ja arvioinnissa sekä asiakastyön tukena.
- Hallitsee tietoturvan perusteet sekä osaa kerätä tietoa laillisesti ja eettisesti.

6. Luotettava ja osaava verkostoituja:

- Kyky löytää ja ymmärtää erilaisia verkostoja ja toimia niissä tavoitteellisesti.
- Osaa hyödyntää vuorovaikutteisesti moniammatillista verkostoa asiakastyön tukena.
- Osaa hyödyntää vuorovaikutteisesti verkostoa oman ja organisaation osaamisen kehittämiseen.
- Aktiivisesti luo ja ylläpitää verkostoja.
- Ymmärtää tiedonvaihdon rajoitukset ja mahdollisuudet.

7. Hallitsee tiedottamisen ja viestinnän perusteet.

Yhteisöjen ja yhteistyötahojen osaaminen

Exit-työn tavoite yhteistyön ja yhteisöjen tasolla on tarjota moniammatillista irtautumisen tukea – niin ennaltaehkäisevää kuin korjaavaa työtä. Yhteisöjen olemus on kuitenkin toisaalla ja väkivaltaisen ekstremismin kysymykset eivät välttämättä ole niiden toiminnan keskiössä. Kysymys saattaa tulla ajankohtaiseksi erilaisten tapahtumien tai yksittäisten ihmisten kokemusten kautta. Myös väkivaltaisesta ekstremismistä irtautuvan henkilön liittyminen saattaa aktivoida asiaan liittyviä keskusteluita, tunteita ja reaktioita. Tämä tietysti riippuu siitä, missä määrin irtautujan tausta ja toiminta on selvillä tai esillä.

Viestintä ja mediasuhteet Exit-toiminnan tukena

Väkivaltaista ekstremismia kohtaan on monenlaista kiinnostusta. Erilaisten odotusten ja tiedonjonon vuoksi on tärkeää, että myös toiminnan ulkoinen viestintä on mietitty ja perustuu työn arvopohjaan. Asiaan liittyvän viestinnän tarkoitus on tukea Exit-toiminnan tavoitteita eli tukea irtautumista aatteella perustellusta väkivaltaisesta toiminnasta ja aatemaailmasta.

Selkeä viestintäsuunnitelma on tärkeä. Suunnitelmassa on hyvä määritellä Exit-toiminnan perusviestit sekä se, kuka organisaatiosta on median yhteyshenkilö ja esimerkiksi antaa haastatteluja julkisuuteen.

Viestinnän tavoite on myös tarjota tietoperusteisia näkökulmia julkisuuteen. Näkökulmat edistävät asian tasapainoista ja asiallista ymmärrystä ja hillitympää yhteiskunnallista keskustelua. Tavoitteena on toimia proaktiivisesti eikä ainoastaan erilaisiin kohuihin tai kriiseihin reagoiden.

Oleellista kaikessa on kuitenkin Exit-työn ja sen asiakkaiden ensisijaisuus. Asiakkaiden edun sekä hyvinvoinnin tulee ohittaa muut viestinnälliset tavoitteet.

On tärkeätä varautua kriisiviestintään sen varalta, että jotain ikävää tapahtuu. Kun ollaan tekemisissä vaikeiden asioiden ja herkkien aiheiden kanssa, on se jossain muodossa jopa oletettavaa, että väärinymmärryksiä tai epäonnistumisia tapahtuu. Asianmukainen ja tarpeellinen viestintä niistä voi olla tarpeen.

Luotettavien ja pitkäaikaisten mediayhteyksien rakentamista kannattaa vakavasti harkita. Tämä voi olla hyödyllistä erityisesti silloin, kun hankalista asioista pyritään viestimään rauhallisesti. Hyötyä mediasuhteista on myös siten, että niiden kautta on mahdollisuus saada tasapainoisia näkökulmia julkisuuteen sekä taustoittaa ilmiötä.

Radikaalia tiedonvälitystä: kuinka väkivaltaisesta ekstremismistä viestitään?

Suuria tunteita, mielipiteitä ja kuohuntaa aiheuttavat teemat ovat digiajan ja sosiaalisen median ympäristön otollista materiaalia. Väkivaltaisen ja käsittämätön ajatusmaailma kiehtoo ja kauhistuttaa. Kärjistyksiä ja vastakkaisuuksia ruokkiva viestintä vahvistaa polarisoitumista ja vastakkaisuuksia, jotka voivat toimia myös väkivaltaisen ekstremismin osatekijöinä ja vaikuttajina.

Kuinka viestiä vastuullisesti väkivaltaisesta radikalisoitumisesta?

Väkivaltainen radikalisoituminen ja väkivaltaiset ekstremistiset ryhmät haastavat yhteiskuntaa ja siinä vallalla olevia selityksiä ja totuuksia. Erilaiset väkivaltaan ja vihaan kannustavat ja innostavat viestit, kuvastot ja tarinat kuvaavat monimutkaiset ilmiöt suoraviivaisesti ja tarjoavat niihin selkeitä ratkaisuja. Nämä ovat tärkeitä näkökulmia, mutta jäävät osaltaan tämän työkirjan tarkastelun ulkopuolelle. Exit-työssä ei ole kyse väittelystä tai irtautumaan pyrkivän henkilön kanssa käytävästä ideologisesta argumentoinnista. Silti väkivaltaisten ääriilikkeiden käyttämän kuvaston ja väitteiden tunteminen on hyödyllistä. Niistä ei kuitenkaan ole tarkoitus käydä aatteellista kiistelystä eikä päämääränä ole saada henkilöä väittelemällä toisiin ajatuksiin. Tämä ei tarkoita, etteikö maailman-kuvasta oltaisi kiinnostuneita. Pikemminkin päinvastoin; aatteisiin, ideologioihin ja uskontoihin liittyvät asiat ovat Exit-työn keskiössä. Näistä asioista ei kuitenkaan ole tarkoitus ajautua erilaisten tai vastakkaisten näkökulmien välisen paremmuuden arviointiin. Exit-toiminnassa kiinnostuksen kohteena on juuri aatemaailma ja siihen liittyvät käsitykset. Tavoitteena on laajentaa tulkintojen moninaisuutta. Exit-toiminnalle tärkeä asia on luottamus kaikissa suhteissa. Tämä koskee myös sitä, miten Exit-työstä ja siinä mukana olevista ihmisistä ja ilmiöistä viestitään.

Exit-toiminnan viestinnän tulee tehdä väkivaltaista ekstremismistä ymmärrettäväksi suurelle yleisölle ja julkisuuteen ja hälventää siihen liittyvää mystiikkaa. On tärkeä kertoa, että myös Suomessa tehdään työtä väkivaltaisen radikalisoitumisen ehkäisemiseksi.

Kiinnostuneilla kansalaisilla on oltava tasapainoista ja punnittua tietoa siitä, että Suomessa viranomaiset yhteistyössä järjestöjen ja yhteisöjen kanssa työskentelevät aktiivisesti väkivaltaisen radikalisoitumisen ehkäisemiseksi. Tämän lisäksi Exit-toiminnasta tehtävän viestinnän tulee olla sellaista, että irtautumista harkitsevat henkilöt kokevat viestinnän asialliseksi ja luotettavaksi.

Exit-toiminnan viestinnän tulee:

- Viestiä avoimesti ja läpinäkyvästi Exit-toiminnasta.
- Kertoa Exit-toiminnan roolista osana väkivaltaisen radikalisoitumisen ennaltaehkäisevän ja korjaavan työn kokonaisuutta.
- Kertoa, että väkivaltaisen ekstremismin parissa tehdään moniammatillista yhteistyötä viranomaisten ja kansalaisjärjestöjen kanssa.
- Olla puolueetonta, eikä puuttua poliittiseen keskusteluun.
- Viestiä ratkaisukeskeisesti ja nostaa esiin rohkaisevia esimerkkejä.
- Pyrkii hälventämään pelkoja ja epäluuloja.
- Toimia Exit-asiakkaita kunnioittaen ja tuomitsematta. Tukea ja edistää sosiaalista koheesiota.

Vaitiolo- ja ilmoitusvelvollisuus

Exit-asiakas on oman elämänsä ja asioidensa omistaja. Lähtökohtaisesti Exit-työntekijän ja asiakkaan keskustelut ovat luottamuksellisia ja kuuluvat vaitiolo- ja ilmoitusvelvollisuuden piiriin, eikä niiden sisällöistä kerrota ulkopuolisille.

Paitsi:

1. Se, mitä asiakkuussopimuksessa erikseen sovitaan asiakkaan kanssa, hänen asioidensa edistämiseksi muiden toimijoiden kanssa. Esimerkiksi tapaamisten ajankohdat, teemat, tavoitteet ja kuinka niiden saavuttamisessa on onnistuttu.
2. Se, mitä työntekijä ja asiakas yhdessä sopivat puheeksi otettavaksi jonkin kolmannen osapuolen kanssa tai minkä puheeksi ottamiseen työntekijällä on asiakkaan lupa hänen asioidensa hoitamiseksi, esim. konsultaatiossa.
3. Se, mitä rikoslain ja lastensuojelulain ilmoitusvelvollisuus määrää.

Rikoslain 15 luvun 10§:n mukainen ilmoitusvelvollisuus

1. Jokaisella on velvollisuus ilmoittaa törkeästä rikoksesta, jonka toteutuminen olisi vielä estettävissä. Ilmoitus on tehtävä poliisille tai sille, jota vaara uhkaa. Ilmoitusvelvollisuus on voimassa myös teon aikana, jos ilmoittamalla voitaisiin ehkäistä teon jatkuminen.

2. Ilmoitusvelvollisuus on mm. henkirikoksesta, raiskauksesta, törkeästä pahoinpitelystä, lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, panttivangin ottamisesta ja terroristisessa tarkoituksessa tehdystä rikoksesta.
3. Ilmoitusvelvollisuutta ei kuitenkaan ole, jos henkilö joutuisi ilmiantamaan avo- tai aviopuolisonsa tai näihin rinnastettavan läheisen henkilön, sisaruksensa, vanhempansa tai lapsensa.

Lastensuojeluilmoitus

1. Lastensuojeluilmoituksen *voi tehdä kuka tahansa*, jos epäilee, että on tarpeen selvittää, voiko joku lapsi huonosti.
2. Ilmoituksen voi tehdä silloin, kun havaitsee tai saa tietää sellaisia seikkoja, joiden vuoksi lapsen lastensuojelun tarve on syytä selvittää. Kyseessä on siis henkilön oma arvio tarpeesta selvittää lapsen lastensuojelun tarve. Ilmoituksen tekemisen ja lastensuojelutarpeen selvittämisen taustalla voi olla hyvin erilaisia seikkoja, jotka liittyvät lapsen hoidon ja huolenpidon tarpeeseen, kehitystä vaarantaviin olosuhteisiin tai lapsen omaan käyttäytymiseen.
3. Ilmoitus tehdään aina ensisijaisesti lapsen asuinkunnan sosiaalitoimistoon. Kiireellisissä tilanteissa tai virka-ajan ulkopuolella ilmoitus voidaan tehdä sosiaalipäivystykseen tai hätäkeskukseen (112). Jos tilanne on kiireellinen eikä lapsen asuinkuntaa tai kunnan lastensuojelun yhteystietoja ole mahdollista saada selville, voi soittaa hätänumeroon 112.

4. Ilmoituksen voi tehdä puhelimitse, kirjallisesti tai käymällä virastossa henkilökohtaisesti. Tietojen arkaluontoisuuden vuoksi suositellaan, että ilmoitusta ei tehdä sähköpostitse.
5. Tietyillä henkilöillä on lastensuojelulain mukaan *velvollisuus* tehdä ilmoitus. Vaikka työntekijä, toimeksiantosuhteessa oleva tai ammatinharjoittaja olisi muuten velvollinen pitämään salassa työssään tai tehtävässään esiin tulleita asioita, on hänellä velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus, jos lapsen tilanne niin vaatii.

Hyvä huomioida törkeän rikoksen- tai lastensuojeluilmoitusta tehdessä:

1. Henkilöä mahdollisesti koskevat salassapito- säännökset eivät estä ilmoituksen tekemistä.
2. Vaitiolo- ja ilmoitusvelvollisuuskäytänteet on tärkeää käydä läpi asiakkaan kanssa perusteellisesti asiakkuuden alkaessa.
3. Jos on vaikeuksia arvioida, onko henkilöstä tai lapsesta herännyt huoli riittävää ilmoituksen tekemiseksi, asiasta voi tarvittaessa yleisellä tasolla kysyä poliisilta tai lapsen asuinkunnan sosiaaliviranomaisilta. Henkilön henkilöllisyyttä ei tällöin paljasteta.
4. Jos vanhemman kanssa keskustellessa herää huoli tämän lapsen tilanteesta, hyvä tapa on ottaa huoli vanhemman kanssa suoraan puheeksi, ellei tämä perustellusta syytä ole vastoin lapsen etua.

5. Asiakkaalle voi tarjota mahdollisuutta olla mukana ilmoitusta tekemässä. Exit-työntekijän ja asiakkaan luottamuksellisen suhteen ja avoimuuden ylläpitämiseksi voi ennakoon ilmoittaa asiakkaalle heränneestä huolesta ja mahdollisesta törkeän rikoksen tai lastensuojeluilmoituksen tekemisestä. Tähän voi kuitenkin liittyä vakavia riskejä, siksi ennen puheeksi ottamista asiakkaan kanssa, työntekijän on hyvä arvioida tilannetta ja konsultoida poliisia tai lastensuojeluviranomaisia, paljastamatta asiakkaan henkilöllisyyttä. Poliisi voi auttaa arvioimaan aiheuttaako kyseisessä tapauksessa asian puheeksi ottaminen asiakkaan kanssa ennen ilmoituksen tekemistä riskin, että tekoa nopeutetaan tai muutetaan niin, ettei sitä voi enää ehkäistä.

Ilmoitusvelvollisuutta koskevaa tekstiä varten on hyödynnetty STEA-rahoitteisen Radinet-hankkeen materiaaleja. Ilmoitusvelvollisuutta ja lastensuojelua koskevissa asioissa lisätietoa näistä linkeistä:

- <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L5P25>
- <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojeluilmoitus-ja-lastensuojeluasian-vireilletulo/lastensuojeluilmoitus#milloin%20taytyy%20tehd%C3%A4%20ilmoitus>

*Koko luvun taustamateriaalina hyödynnetty: **PRACTICAL GUIDELINES: Management of Exit Programmes***

Tiivistelmä

- Exit-toiminnan onnistumista tukevat pysyvät rakenteet sekä selkeät toimintatavat.
- Exit-toiminnassa luottamus on keskeinen asia niin asiakastyössä kuin organisaatioiden ja yhteisöjen välillä. Luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen pohjalta on mahdollista tutkia väkivaltaista ekstremismia yksilön ajattelumaailman ja toiminnan osalta sekä tukea muutoksen mahdollisuutta.
- Exit-toiminnan viestintä on asiapitoista, ilmiötä taustoittavaa ja asiakaslähtöistä. Asiakaslähtöisyys viestinnässä tarkoittaa, että Exit-toimintaan tulevan yksilön hyvinvointi on ensisijainen suhteessa esim. rahoittajien toivomaan näkyvyyteen.

Pohdintatehtävät

- Minkälaiset puitteet oma organisaatiosi ja työni tarjoaa väkivaltaisen ekstremismin ja radikalisoitumisen parissa toimimiseen?
- Miten voi lisätä luottamusta vuorovaikutussuhteissa sekä laajemmin yhteiskunnassa?
- Miten varmistaa aito kohtaaminen ja rakentaa vuorovaikutusta vaikeista ja mahdollisesti järkyttävistäkin näkökannoista ja kokemuksista?
- Miten voin omalta osaltani levittää tietoa Exit-toimintatavasta ja palveluista?
- Kuinka turvaan Exit-toiminnassa olevan henkilön anonymiteetin?
- Miten taustayhteisöni voi tukea Exit-työssä ja väkivaltaiseen radikalisoitumiseen liittyvissä kysymyksissä?

Jälkisanat

Exit-toiminnan tulevaisuuden näkymiä

Onnistunut Exit-työ edellyttää vakaata, pitkäkestoista ja ennustettavaa toimintaa.

Väkivaltaisesta ääriympäristöstä irtautumisessa on useita eri vaiheita, ja prosessi voi kestää joissain tapauksissa useita vuosia. Uskoakseen muutoksen mahdollisuuden asiakkaat tarvitsevat vakaan palveluympäristön sekä luottamusta, että heidän tarvitsemansa tuki on saatavissa, kun he sitä tarvitsevat.

Väkivaltaisen ekstremismin ehkäisevää ja korjaavaa työtä sekä Exit-menetelmiä tutkitaan ja kehitetään jatkuvasti. Uudet trendit vaikuttavat väkivaltaisen ekstremismin liikehdintään ja myös sen parissa tehtävään ehkäisevään ja korjaavaan työhön.

- Tutkitun tiedon ja Exit-asiakastyön kokemusten kautta trauma ja mielen hyvinvointi ovat nousseet keskeisiksi elementeiksi yksilön radikalisoitumisprosessin ymmärtämisessä sekä irtautumis- ja muutostyön tukemisessa. Traumainformoitu lähestymistapa on tärkeä osa Exit-työtä.
- Sosiaalinen media ja internet ovat olleet merkittäviä välineitä ääriilikkeiden toiminnassa. Exit-työtä on tärkeää laajentaa myös verkkomaailmaan ja tunnistaa sosiaalisen median tuomat haasteet ja mahdollisuudet.
- Perinteisesti tunnistettujen poliittisen, uskonnollisen ekstremismin ja yksittäisten toimijoiden (vaikka hekin ovat osana fyysistä tai verkossa olevaa yhteisöä) lisäksi tulevaisuudessa voi nousta merkittäviksi muitakin ilmiöitä kuten Incel-liike (tahdonvastainen selibaatti), salaliittoteoriat, niukkenevien elinolosuhteiden tuomat haasteet sekä järjestäytyneen rikollisuuden mahdollisuudet hyödyntää eri ideologioita toimintansa edistämiseen.

Viranomaisten ja kansalaisjärjestöjen yhteistyön lisäksi tutkimus- ja akateeminen yhteistyö on hyvin tärkeää Exit-toiminnan kehittämiseksi. Esimerkiksi Exit-työn arvioinnista on puhuttu pitkään niin yksilön muutostyön vaikuttavuuden kuin Exit-ohjelmien kokonaisvaltaisen arvioinnin osalta. Arviointiteema väkivaltaisen ekstremismin ennaltaehkäisevässä ja korjaavassa työssä on edelleen haaste kansainväliselläkin tasolla. Arvioinnin kehittäminen vaatii resursseja ja panostusta, jotta saadaan tutkimukseen ja pitkäaikaiseen asiakastyöhön perustuvaa luotettavaa tietoa ja ymmärrystä.

Kaiken Exit-toimintaan ja väkivaltaiseen ekstremismiin liittyvän viestinnän tulee olla harkittua ja tarkoituksenmukaista. Ilmiö herättää vahvoja tunteita ja reaktioita, joten viestinnän olisi hyvä olla suunnitelmallista ja eri yhteistyötahoja osallistavaa.

Ulkoiset paineet voivat tulla laajasta yhteiskunnallisesta keskustelusta, somehäirinnästä, viranomaisten tai yhteistyötahojen taholta. Kansalaisilla on oikeus tietää Exit-työstä. Samalla on suojeltava asiakkaan yksityisyyttä ja oikeuksia. Työ vaatii tasapainottelua näiden välillä.

Exit-toiminnan tulee tarjota selkeät toimintaperiaatteet Exit-työntekijöille ja muille irtautumista tukevaan työhön osallistuville kumppaneille. Selkeys, pysyvyys ja luotettavuus ovat avainsanoja toiminnalle niin asiakkaan, työntekijöiden kuin yhteistyökumppaneiden kannalta. Siihen liittyvät selkeät rajat ja turvallisen toimintaympäristön tarjoaminen.

Lisälukemista:

- *Ekstremistinen puhe verkossa ja uutismediassa*
- *Ulkoparlamentaarinen äärioikeistoliikhdintä ja maahanmuuttovastaisuus 2010-luvun Suomessa*
- *Jihadistinen liikehdintä Suomessa*
- *Jihadistinen verkkoviestintä ja Suomi*
- *Kun perheenjäsen radikalisoituu: Väkivaltaisen ekstremismin ennaltaehkäisy ja perheiden tukitoiminta kuudessa Länsi-Euroopan maassa*
- *Kansallinen väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma 2019–2023*
- *Huolena radikalisoituminen? Opas nuorten kanssa työskenteleville*
- *PRACTICAL GUIDELINES: Management of Exit Programmes*
- *RAN ISSUE PAPER April 2018, Protective and promotive factors building resilience against violent radicalisation, Stijn Sieckelinck ja Amy-Jane Gielen*

Kirjallisuusluettelo:

- Ekstremismi, Berger, J. M.
ISBN: 9789525697988
- **The Three Pillars of Radicalization: Needs, Narratives, and Networks**, Arie W. Kruglanski, Jocelyn J. Bélanger ja Rohan Gunaratna
ISBN-13: 9780190851125
- Pete Simi, Karyn Sporer, and Bryan F. Bubolz, "Narratives of childhood adversity and adolescent misconduct as precursors to violent extremism: A life-course criminological approach," *Journal of research in crime and delinquency* 53, no. 4 (2016): 536-563,
- Marsden S., & Lewis, J., (2021). Trauma, Adversity, And Violent Extremism
- RAN Ex Post Paper. (2019). A mental health approach to understanding violent extremism.
- SOCCA. The Centre for Excellence on Social Welfare in the Helsinki Metropolitan Area. (2021). National modelling for arranging long-term support measures for children returning from conflict zones and their family members.
- RAN Ex Post Paper. (2018). PTSD, trauma, stress and the risk of (re)turning to violence.
- Kansallinen väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma 2019–2023 Sisäministeriön julkaisuja 2020:1
- Hämeen-Anttila, Jaakko: **Islam: Taskusanakirja 2001**
ISBN 952-9842-60-0.
- Saija Benjamin & Katja Vallinkoski: Huolena radikalisoituminen? Opas nuorten kanssa työskenteleville 2021
ISBN 978-952-69571-5-9
- Malika-Aisha El Bardi, Jihadin käsite ja jihadistiset liikkeet. Länsimaisia käsityksiä jihadista ja uskonsodista.

Kiitokset

Tämän teoksen ja Exit-toiminnan kehittämisessä olemme hyödyntäneet väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin parissa toimivien asiantuntijoiden sekä henkilöiden laajaa asiantuntemusta. Haluamme tässä yhteydessä kiittää heitä osaamisensa jakamisesta ja näkökulmista. Esitämme lämpimät kiitoksemme seuraaville henkilöille teoksen tiimoilta käydyistä keskusteluista ja runsaasta palautteesta. Tämän teoksen ja esiteltävän Exit-toiminnan sisällöstä vastaa Exit-työn tiimi.

Saija Benjamin

Tutkijatohtori
Kasvatustieteellinen tiedekunta
Helsingin yliopisto

Annika Finnberg

Erityisasiantuntija
Rikosseuraamuslaitos, Keskushallintoyksikkö

Anas Hajjar

Imaami

Esa Holappa

Kokemusasiantuntija

Jouni Holappa

Suunnittelija
Rikosseuraamuslaitos

Petteri Iltanen

Suunnittelija
Rikosseuraamuslaitos

Kati Kettukivi

Projektijohtaja, Turvallinen Oulu-hanke
Oulun kaupunki

Leena Malkki

Yliopistolehtori
Eurooppa-tutkimuksen keskus
Helsingin yliopisto

Tarja Mankkinen

European Commission
Directorate-General Migration and Home Affairs
Directorate D: Law Enforcement and Security

Anneli Portman

Erityisasiantuntija VTT
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL)

Mika Rautanen

Oikeuspsykiatrian erikoislääkäri
Vankiterveydenhuolto/ THL

Minna Taipale

Hankepäällikkö
Amal ry

Katja Vallinkoski

Väitöskirjatutkija
Helsingin yliopisto

Heikki Vähäkuopus

Riskienhallintapäällikkö
Turun kaupunki

Sanasto

Käsikirjassa käytetyt keskeiset käsitteet kootusti. Sanastossa selvennetään sitä, mitä kyseinen termi tarkoittaa tässä yhteydessä ja miten se liittyy irtautumista tukevaan Exit-toimintaan.

A

alkukartoitus

Varsinaisen Exit-työn aloittamista edeltävä vaihe, jossa arvioidaan liittyvätkö henkilön haasteet väkivaltaiseen radikalisoitumiseen tai väkivaltaiseen ekstremismiin ja onko hänellä muita työskentelyä mahdollisesti haittaavia ja huomioitavia tekijöitä?

altistavat tekijät

Olosuhteet ja ominaisuudet, jotka altistavat väkivaltaiselle radikalisoitumiselle. Altistavina osatekijöinä voidaan pitää muun muassa erilaisia henkilökohtaisia kokemuksia (epäoikeudenmukaisuuden kokemukset, näköalattomuus, traumat) yhteisöllisiä kokemuksia (leimaaminen, syrjintä, rikollisuus) sekä yhteiskunnalliset olosuhteet (rakenteelliset esteet, stigmatisointi, myönteisten esikuvien ja roolimallien puute). Lisäksi myös värväystoiminta voi altistaa ja tarjota runsaasti erilaisia vetovoimatekijöitä.

asiakas

Exit-työhön osallistuvasta ja väkivallasta irtautumaan motivoituneesta ihmisestä käytetään termiä asiakas. Tämä ei ole välttämättä paras tai kuvaavin termi, mutta ymmärrettävyyden vuoksi kyseistä termiä käytetään. Toiminta perustuu ihmisen omaan motivaatioon ja hänen toimijuutensa kunnioittamiseen. Kansainvälisesti on käyty myös keskustelua esimerkiksi osallistuja-termin käytöstä kuvaamaan Exit-toimintaan osallistuvaa henkilöä.

D

dehumanisaatio, dehumanisointi

Toisen ihmisen tai ihmisryhmän ihmisyyden ja ihmisarvon kieltäminen, epäinhimillistäminen.

E

Exit-mentorointi

Luottamuksellinen vuorovaikutussuhde, jossa tarkastellaan yhdessä sovittuja asioita elämään ja ihmisenä kehittymiseen liittyen. Exit-mentorointi toteutetaan luotettavan ja perehdytetyn mentorin ja asiakkaan välillä. Exit-mentori voi olla esimerkiksi irtautumisprosessin läpikäynyt henkilö, uskonoppinut tai muu asiantuntija, tai erilaisen ajattelumaailman tai elämäntapamuutoksen omaava henkilö. Exit-mentorointi perustuu mentorin ja asiakkaan väliseen kanssakäymiseen ja keskusteluun, joka pyrkii laajentamaan mahdollisuuksien vaihtoehtoja ja tulkintojen moninaisuutta suhteessa aatemaailmaan ja maailmankuvaan sekä auttaa positiivisen muutoksen hahmottamista ja sitä kohti kulkemista.

Exit-työ, Exit-toiminta

Toimintamalli, jolla tuetaan henkilöitä, jotka haluavat irtautua väkivaltaisesta ekstremismistä. *(Kansallinen väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma 2019–2023, Sisäministeriön julkaisuja 2020:1)*

Tässä yhteydessä kuvataan Diakonissalaitoksen toteuttamaa järjestöpohjaista Exit-työtä, jossa tuetaan väkivaltaisesta ekstremismistä irtautuvia henkilöitä.

irtautuminen, irrottautuminen, irtautumisprosessi

Prosessi, jossa henkilö irtautuu aatemaailmalla perustellusta väkivallan käytöstä ja mahdollisesti myös sitä oikeuttavasta ajattelusta.

Tutkimus on erottanut irtautumisessa kaksi eri prosessia: irtautumisen väkivaltaisesta toiminnasta (disengagement) sekä irtautumisen ideologiasta (deradicalisation). Kuten radikalisoitumisprosessi, myöskään irtautumisprosessi ei ole lineaarinen, vaan aina yksilöllinen. On siis arvioitava kunkin henkilön kohdalla erikseen, tuleeko irtautumista tukevan Exit-työn tavoitella kumpaakin ulottuvuutta vai ensisijaisesti irtautumista väkivallasta.

islamofobia

Islamin uskontoon ja muslimeihin kohdistuvaa vihaa, vieroksuntaa ja pelkoa, jolla on haitallisia vaikutuksia ihmisten elämään, väestöryhmien suhteisiin sekä yhteiskuntaan.

jihad

Tarkoittaa arabian kielestä käännettynä ponnistelua tai kappailua. Islaminuskon opissa ja Koraanin tekstien selityksessä jihadilla on monta merkitystä, kontekstin mukaan. Sana voi viitata sisäiseen eli hengelliseen ponnisteluun tai ulkoiseen aseelliseen taisteluun.

(Malika–Aisha El Bardi: Jihadin käsite ja jihadistiset liikkeet. Länsimaisia käsityksiä jihadista ja uskonsodista, 2019)

Koraani ja hadithit

Islaminuskon perusta. Uskonnon pyhä kirja on Koraani ja profeetta Muhammedin perimätietoa, sanontoja ja tekoja kuvaavat hadith-kokoelmat.

minäkäsitys

Minäkäsityksellä tarkoitetaan yksilön laajaa kuvaa itsestään, fyysisistä ominaisuuksista, omista kyvyistään, omasta arvostaan ja päämääristä.

muutostyö ja -prosessi

Tarkoittavat tässä yhteydessä sitä prosessia ja muutosta, joka voi johtaa väkivaltaisesta toiminnasta ja/tai aatemaailmasta irtautumiseen. Prosessin aikana ihminen arvioi uudelleen arvojaan, asenteitaan, toimintaansa ja tavoitteitaan.

polarisaatio

Ryhmien väliset vastakkainasettelut ja jännitteet, jotka voivat ilmetä asenteiden, puheen ja tekojen tasolla.

radikalisoitumisen ehkäiseminen/ ennaltaehkäiseminen

ennaltaehkäisyn tavoitteena on vähentää ekstremististä, aatemaailmalla perusteltua väkivaltaa ja sen uhkaa. Se on väkivaltaisen ekstremismin vastaisen työn perusta.

riskiarvio

Prosessi, jolla tunnistetaan ja analysoidaan yksilön tai ryhmän esittämät riskit ja sekä niiden luonne ja vakavuusaste. Näitä tietoja hyödynnetään kun tehdään päätöksiä siitä, miten parhaiten toimia, jotta riskit voidaan minimoida ja maksimoida positiivisen muutoksen mahdollisuudet.

R

riskien kartoitus, riskikartoitus

Exit-toiminnassa tarkoitetaan asiakastyöskentelyä uhkaavien tekijöiden huomioimista. Näitä tarkastellaan asiakkaaseen, työntekijöihin tai muihin kohdistuvien uhkien kannalta. Pyrkimyksenä kaikille turvallisen toiminnan varmistaminen. (Termiä käytetään myös viranomaisten tekemässä turvallisuustyössä. Järjestöpohjainen Exit-työ ei tee turvallisuusarvioita tai riskiarvioita suhteessa väkivaltaisen ekstremismin uhkaan. Luonnollisesti riskien vähentäminen ja turvallisuuden lisääminen ovat Exit-työn tavoitteita.)

S

Sharia-laki

Viittaa islamilaiseen lakiin. Se koostuu muslimien pyhästä kirjasta Koraanista sekä haditheista, jotka pohjautuvat profeetta Muhammedin elämään ja tekoihin.

(Jaakko Hämeen -Anttila. Islam-taskusanakirja 2001)

Sosiaalinen identiteetti

osa yksilön minäkäsitystä ja perustuu ihmisen kokemiin ryhmäjäsenyyksiin.

suojaavat tekijät

Olosuhteet ja ominaisuudet, jotka suojaavat radikalisoitumiselta. Suojaavina osatekijöinä voidaan pitää mm. sosiaalisia taitoja, perheen tarjoamaa tukea, osallisuuden ja itsenäisyyden tunnetta, uskontotietoisuutta ja aktiivisen demokraattisen kansalaisuuden kokemuksia.

T

tarvekartoitus

Yhdessä asiakkaan kanssa tehtävä suunnitelma irtautumisen tueksi. Exit-työ on väkivallasta irtautumista ja positiivista elämänhallintaa tavoittelevaa tavoitteellista toimintaa. Tarvekartoituksella hahmotetaan muutoksen suunta ja mietitään mielekkään elämäntavan rakennusaineita.

Takfirismi/takfir

Takfirismi on ajattelutapa ja termi, joka jakaa ihmiset oikea- ja vääräuskoiisiin. Termi tulee arabiankielisestä sanasta kafir, joka on itsessään neutraali ja tarkoittaa henkilöä, joka ei jaa samaa vakaumusta. Sanan juuri "kufr" tarkoittaa kieltämistä, peittämistä, pyyhkimistä, hyvittämistä. Ääriliikkeet antavat sanalle erittäin jyrkän ja väkivaltaisen merkityksen, joka oikeuttaa väkivallan vihollisiksi koettuja ihmisiä kohtaan.

trauma

Yllättävä ja elämää uhkaava järkyttävä tapahtuma. Ihmiset voivat reagoida samanlaisiin tapahtumiin eri tavalla, ja joillekin traumatisoiva tapahtuma ei ole sitä toisille. Haavoittunutta mieltä voidaan hoitaa ja kuntouttaa. Trauma voi johtaa traumaperäiseen stressihäiriöön. Oireina voivat olla esimerkiksi jatkuvat ja ahdistavat muistikuvat tapahtumasta, voimakkaat takaumat ja painajaisunet. Ihminen usein pyrkii välttämään tilanteita, jotka voivat muistuttaa tapahtumasta.

tukeva työ

Työtä, jolla pyritään tukemaan irtautumista sekä luodaan pohjaa vakaalle ja kestäväälle muutokselle vakauttamalla henkilön elämäntilannetta. Tukeva työ voi myös toimia siltana, jonka avulla ydintyö mahdollistuu.

työntävät tekijät (push factors)

Väkivaltaista ekstremismiä kohti työntävinä tekijöinä pidetään mm. ulkopuolisuuden, epäoikeudenmukaisuuden, syrjinnän, epätasa-arvon ja leimaamisen kokemuksia.

U

Umma

Keskeinen käsite, joka tarkoittaa islamilaista yhteisöä. Käsite monesti ylittää kansallisen, rodullisen ja kielellisen yhteenkuuluvuuden. Umma-sana on peräisin Profeetta Muhammedin ajoilta. (Opetushallitus 2020)

V

vakauttaminen

Turvallisuuden tunteen lisäämistä, jonka pohjalta on mahdollista paremmin tarkastella omia asenteita, arvoja ja toimintaa. Vakauttaminen voi helpottaa irtautumista väkivaltaisesta ajattelusta ja toiminnasta. Ulkoisten tekijöiden vakauttaminen parantaa myös sisäistä turvallisuutta ja hyvinvointia.

vetävät tekijät (pull factors)

Väkivaltaista ekstremismia kohti houkuttavina tekijöinä pidetään mm. yhteenkuuluvuuden ja merkityksellisyyden tunteita sekä toimeentuloa.

(Työntävät ja vetävät tekijät voidaan nähdä altistavina tekijöinä)

väkivaltainen ekstremismi

Väkivaltaisella ekstremismillä tarkoitetaan sitä, että väkivaltaa käytetään, sillä uhataan, siihen yllytetään ja kannustetaan tai se oikeutetaan aatemaailmalla perustellen. (Kansallinen väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ennaltaehkäisytoimenpideohjelma 2019–2023 Sisäministeriön julkaisuja 2020:1)

väkivaltainen ekstremistinen narratiivi

Ryhmän käyttämät ideologiset kertomukset, joissa oikeutetaan ja perustellaan väkivallan käyttöä.

väkivaltainen radikalisoituminen

Prosessi, jonka edetessä yksilö omaksuu ekstremistisen orientaation ja joka joissain tapauksissa johtaa väkivaltaiseen ekstremismiin.

väkivaltainen ääriajattelu

Äärimmäistä ja vaihtoehdotonta ajattelua, jossa voidaan kieltää tai vastustaa yhdenvertaisten ihmisoikeuksien sekä demokraattisen valtiojärjestyksen olemassaolo. (Väkivaltainen ääriajattelu viittaa äärimmäiseen tapaan tulkita aatteita, ja se voi sisältää väkivallan käyttöä, sillä uhkaamista, siihen yllyttämistä ja kannustamista tai sen oikeuttamista aatemaailman perusteella. Väkivaltainen ääriajattelu ei liity mihinkään yksittäiseen ideologiaan tai uskontoon)

väkivaltainen ekstremistinen ryhmä

Ryhmä, joka tarjoaa jäsenilleen sosiaalisen identiteetin, arvot ja merkityksen. Väkivallan käyttö on ryhmälle väline ulkoryhmien kanssa vuorovaikutukseen ja yhteiskunnan muuttamiseen (usein yhteiskunnan normeista ja arvoista erottuva väkivallalla muutokseen pyrkivä tai väkivaltaa omien tavoitteiden saavuttamiseen käyttävä ryhmittyvä). Luonteenomaista jyrkkä ero oman ryhmän ja muiden välillä. Toimintaa perustellaan ja oikeutetaan ideologisin ja uskonnollisin narratiivein, jotka oikeuttavat ja osoittavat toiminnan kiireellisyyden sekä välttämättömyyden tärkeiden arvojen ja oman ryhmän hyvinvoinnin kannalta.

Y

ydintyö

Exit-toiminnan ytimessä oleva toiminta on erityistä ja erikoistunutta työtä, jolla tuetaan väkivaltaisesta ääriympäristöstä irtautumista. Siinä voidaan tukea irtautumista väkivaltaisista sosiaalisista verkostoista, rikollisesta toiminnasta ja väkivaltaisesta orientaatiosta sekä aatemaailmasta

yksittäinen toimija (lone actor), joskus kutsuttu myös termillä ”yksinäinen susi”

Viittaa usein yksintoimivaan terrori- tai väkivallanteon tekijään. Vaikka ihminen toimisikin teoissaan itsenäisesti ja yksin, saattaa taustalta löytyä usein innoittavia esikuvia, ideologisia ja uskonnollisia virikkeitä, joiden pohjalta toiminta motivoituu.

Rohkeasti ihmisarvon puolesta

Diakonissa-
laitos

SISÄISEN TURVALLISUUDEN RAHASTO
- POLIISIYHTEISTYÖ, RIKOLLISUUDEN
EHKÄISEMINEN JA TORJUMINEN SEKÄ
KRIISINHALLINTA
Euroopan unionin tuella